

Reflexions entorn de l'impacte de la població estrangera en l'economia catalana

Muriel Casals Couturier
Montse Solsona Pairó

La immigració, un motor econòmic

**Reflexions entorn de l'impacte de la població
estrangera en l'economia catalana**

La immigració, un motor econòmic

Reflexions entorn de l'impacte de la
població estrangera en l'economia catalana

Muriel Casals Couturier
Montse Solsona Pairó

La reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, compresos la reprografia i el tractament informàtic, resta rigorosament prohibida sense l'autorització dels propietaris del *copyright*, i estarà sotmesa a les sancions establertes a la llei.

Primera edició: novembre de 2008

© Fundació Jaume Bofill, 2008
Provença, 324
08037 Barcelona
fbofill@fbofill.cat
<http://www.fbofill.cat>

© Fundació Caixa Sabadell, 2008
c. d'en Font, 25
fundacio@caixasabadell.es
<http://www.fcaixasabadell.org>

© d'aquesta edició: Editorial Mediterrània, S. L.
Guillem Tell, 15, entl. 1a
08006 Barcelona
Tel. 93 218 34 58 – Fax 93 237 22 10
editorial@editorialmediterrania.cat
www.editorialmediterrania.cat

Disseny de la col·lecció i maquetació: Estanis

ISBN: 978-84-8334-960-1
DL: B-52.310-2008

Impressió: Romanyà Valls, Capellades (Anoia)
Imprès a Catalunya – *Printed in Catalonia*

Índex

Presentació	7
Prefaci	11
1 Abordar l'impacte econòmic de la immigració	15
Distribució de la renda, excedent econòmic i immigració	17
Què ens ha ensenyat l'anàlisi econòmica	23
Els seminaris del 2005, un marc idoni per al debat	25
2 Les migracions i l'economia catalana dins del capitalisme globalitzador	29
Catalunya: una societat atractiva	31
La productivitat: com la mesurem?	34
Les característiques de la nova oferta de treball	36
Les lliçons de la història	38
I... ara què?	43
Efectes en el mercat de treball	45
Unes primeres constatacions	49

3	Les implicacions econòmiques de les migracions en el sector públic	53
	Percepcions de tots colors	56
	Com estudiar els efectes en el sector públic?	58
	La comptabilitat generacional i altres perspectives d'anàlisi	60
	Evidències empíriques en països receptors de llarga durada	62
	Els immigrants en els comptes públics a Catalunya	64
	L'Estat del benestar en tensió i altres conclusions	67
4	Els efectes de les migracions sobre la producció, la renda i la despesa	71
	Efectes sobre el PIB i el PIB per càpita	73
	La immigració pot modificar el model econòmic català?	75
	L'economia catalana perd dinamisme	77
	Per què no creix el PIB per càpita?	80
	Model productiu i cultura industrial	83
5	Conclusions	89
	Les nostres conviccions en acabar el seminari	91
	Dos anys després del seminari	94
	Notes addicionals sobre el cas espanyol	106
	Consideracions finals	108
6	Bibliografia	111
7	Annex I. Per saber-ne més	119
8	Annex II. L'origen de la reflexió: el seminari	149

Presentació

Un any més, i amb aquest ja en són quatre, Caixa Sabadell i la Fundació Jaume Bofill presentem en societat una publicació que ajuda a entendre una mica millor la nostra societat i l'impacte del fet migratori. El llibre *La immigració, un motor econòmic* aplega una sèrie de reflexions, actuals i interessants, sobre el fet migratori i l'impacte que té en la nostra economia. La direcció encertada de les professores de la Universitat Autònoma de Barcelona Muriel Casals i Montse Solsona va permetre anar a fons en la reflexió de vint-i-cinc persones, la major part professors i investigadors del camp de les ciències econòmiques, socials i jurídiques, en el marc d'un seminari que va abordar aquesta qüestió.

Com no podia ser d'altra manera, el treball de Casals i Solsona va més enllà dels resultats de l'esmentat seminari, i aborda d'una manera sistemàtica totes aquelles qüestions que hauria de contemplar qualsevol estudi global sobre l'impacte de la immigració en l'economia catalana.

El gruix d'aquesta publicació es va elaborar ja fa uns mesos, abans que hi hagués cap certesa que la nostra economia entraria en crisi. Cal advertir el lector d'aquest fet per ajudar a contextualitzar les reflexions i les conclusions que s'hi presenten. Això no obstant, la recessió de la nostra economia no treu validesa a cap de les reflexions generals que recull aquesta publicació. I malgrat que al llarg del text hi hagi algunes mancances sobre l'impacte

de la crisi i les conseqüències que pot tenir relacionades amb la immigració i l'economia en temps de crisi, es poden deduir.

Ben segur que aquesta crisi serà superada i la seguirà una nova etapa d'estabilitat econòmica i de creixement. La lectura d'aquestes pàgines s'ha de fer des d'aquesta perspectiva i la validesa de les reflexions que s'hi recullen rau precisament en el fet de saber deslligar-se de la conjuntura actual i recuperar una perspectiva més general, amb una visió més a mitjà i llarg termini.

Segons diversos estudis de prospectiva, en el futur la immigració continuarà sent un factor rellevant per entendre l'evolució de la societat catalana i particularment de la nostra economia. Les qüestions que l'obra de Casals i Solsona posa damunt la taula van directament associades a la rellevància del fet migratori i a la característica del nostre país. Un país que és deutor de diversos processos migratoris sense els quals avui difícilment podríem comprendre la nostra realitat social, econòmica i política. El valor i l'interès del llibre que teniu a les mans respon directament a aquestes expectatives.

Abans de finalitzar aquesta presentació, volem agrair la col·laboració de les persones que han fet possible aquesta publicació, molt especialment la dels professionals i experts acadèmics que van prendre part en un moment o altre de les sessions del seminari abans esmentat. També, òbviament, el nostre agraïment a les professores Muriel Casals i Montse Solsona, sense les quals aquesta publicació no hauria estat possible.

Salvador Soley i Junoy
President de Caixa Sabadell

Jordi Sànchez i Picanyol
Director de la Fundació Jaume Bofill

Prefaci

Des que alguns *Homo sapiens* van sortir de l'Àfrica i van escampar-se pel món, la història de la humanitat s'explica pels moviments migratoris.

Aquí a Catalunya el fenomen ha adquirit una importància crucial i serveix per explicar el ràpid creixement demogràfic després d'un llarg període en què érem sis milions. Ara en som 7,4 i en els darrers cinc anys la població immigrada ha passat de ser el 4,4% del total de la població catalana a ser-ne el 9,1%. Una proporció que ens situa al nivell dels països de l'Europa rica, que són un destí atractiu per als qui busquen un futur millor per a ells i els seus fills.

El paisatge humà del nostre país ha canviat. No és estrany que el tema estigui present als mitjans de comunicació, als discursos dels polítics i a les converses ciutadanes; de vegades amb preocupació, d'altres amb optimisme, sempre amb interès.

En un context en què apareixen opinions, estudis, reflexions sobre la immigració hem volgut posar-hi la nostra mirada d'economistes; la nostra aportació està feta des d'una perspectiva concreta i limitada, sabem la importància que tenen els altres enfocaments i hem volgut fer la nostra aportació a un debat en el qual totes les veus han de ser escoltades.

Volem agrair a la Fundació Jaume Bofill que ens hagi ofert el marc institucional i la capacitat de convocatòria que va fer possible un exercici de reflexió conjunta, que ha estat una experiència intel·lectual que ens ha marcat positivament. Agraïm a l'Obra Social de Caixa Sabadell l'interès mostrat des del començament per la publicació d'aquest treball.

Aquelles sessions no haurien estat tan fructíferes sense l'ajuda de la nostra col·lega i amiga Maria Franch, que va fer feines de documentalista i de transscriptora que s'han tornat a revelar essencials quan hem ordenat els materials treballats.

Amb l'esperança que siguin elements positius en un debat que, ben segur, ha de continuar.

Montse Solsona Pairó
Muriel Casals Couturier

1 Abordar l'impacte econòmic de la immigració

Aquest treball té el seu origen en els tres aspectes de la vida en societat que interessen especialment la Fundació Jaume Bofill, sobre els quals vol estimular la reflexió: immigració, educació i democràcia. Aquests grans temes, que ocupen i preocupen polítics, estudiosos i ciutadans, engloben les diverses línies d'actuació de la Fundació Jaume Bofill que, en forma de seminaris, estudis i activitats diverses, subvenciona directament o en col·laboració amb altres institucions, com l'Obra Social de Caixa Sabadell, amb qui comparteixen inquietuds.

DISTRIBUCIÓ DE LA RENDA, EXCEDENT ECONÒMIC I IMMIGRACIÓ

Aquests tres temes: immigració, educació i democràcia, es poden relacionar entre si a partir d'un argument econòmic, que és l'anàlisi de la capacitat de l'economia catalana per generar un *excedent*, és a dir, uns beneficis socials. Ens referim a la diferència entre el que una societat produeix i el que li costa produir-ho.

Si calculem el marge que li queda a una economia una vegada s'han deduït tots els costos que ha implicat la producció obtinguda com a resultat de l'activitat del conjunt de les empreses i institucions presents o, el que és el

mateix, el valor del producte obtingut a partir de l'esforç dels seus ciutadans coneixerem la capacitat que té aquesta economia per fer inversions i distribuir avantatges socials entre els seus habitants.

- 1) Fer inversions vol dir crear condicions materials en forma de noves infraestructures i màquines noves i millors, vol dir també dedicar diners a activitats intangibles com ara la recerca i la innovació, que permetran produir en condicions millors i, per tant, crear més riquesa en el futur.
- 2) Distribuir avantatges socials entre els habitants d'una societat significa atendre les necessitats pel que fa a serveis educatius i sanitaris, però també vol dir finançar activitats culturals o fomentar l'expansió de sectors que no són directament productius però que generen una qualitat de vida millor. Aquí hem d'incloure-hi la despesa en potenciar l'activitat dels professionals que incideix en una cohesió social més gran.

En tot cas, si bé cal reconèixer que la despesa en inversió és una necessitat imperativa per al manteniment del ritme de desenvolupament econòmic a Catalunya com arreu, som crítiques davant de la postura molt generalitzada que veu el creixement econòmic com l'objectiu protagonista gairebé únic de la política econòmica. Pensem que massa sovint es justifiquen situacions no desitjades, o no desitjables, amb l'argument que és necessari afavorir el creixement econòmic sense preocupar-se excessivament de condicions en què es du a terme aquest creixement i oblidant les conseqüències que té sobre l'esquema de distribució de la renda, perquè, a la llarga, tots hi sortirem guanyant. Potser el raonament és cert si admetem que "a la llarga" vol dir d'aquí a una generació o dues; un temps que ens sembla massa llunyà per fer acceptables alguns dels inconvenients, econòmics i socials, provocats pel model de creixement present.

Creiem que l'objectiu del creixement no es pot deslligar del que considerem que és una condició indispensable per assegurar una evolució positiva

de l'economia catalana i que consisteix precisament en la necessitat de distribuir millor els resultats de l'esforç col·lectiu. Només lligant el fenomen de la distribució de la renda a l'argument de la producció de béns i serveis estarem considerant d'una manera completa el funcionament econòmic i social.

Aquesta necessitat de fixar-nos en la distribució de la renda i la riquesa, almenys amb tanta intensitat com ens fixem en el seu creixement, és especialment urgent ara que la nostra societat està vivint uns canvis demogràfics, sociològics i culturals que en condicionaran l'evolució. Pensem que som en un moment crucial a partir del qual el desenvolupament econòmic i social pot fer de Catalunya un espai més divers i més atractiu per viure-hi, però volem posar en evidència que hi ha elements que podrien malmetre aquesta evolució positiva. Ens referim a una tendència a la polarització entre aquells que reben els avantatges de la incorporació de nous habitants i aquells altres (autòctons o nousvinguts) que queden al marge de la prosperitat anunciada pels indicadors macroeconòmics.

Sabem que el compromís de l'Administració pública per mantenir i millorar tot allò que suposa l'existència i el bon funcionament de l'Estat del benestar per a tots els ciutadans és una condició indispensable per a una distribució equitativa de la renda. En aquest sentit les reflexions que presentem aquí inclouen necessàriament tant l'aspecte públic com el privat de l'economia catalana.

Per a l'anàlisi de les implicacions econòmiques de la immigració és essencial conèixer la relació que hi ha, avui, entre el que costa el treball aplicat dins del conjunt de l'economia catalana i els resultats obtinguts d'aquest treball. Quan diem això ens referim a la relació entre el producte interior brut (PIB) català i el cost de tots els recursos humans implicats en la seva producció. En termes econòmics: situem el concepte de la productivitat del treball al centre de la nostra anàlisi.

S'entén per productivitat del treball la relació entre el valor del producte generat i tots els costos laborals, directes i indirectes, que ha calgut pagar per obtenir aquest producte. Quan definim la productivitat del treball d'aquesta manera estem parlant en termes monetaris. Valorem la productivitat —o també podríem dir la rendibilitat— de la mà d'obra aplicada en els processos de producció, expressada en quantitat de diners. El càlcul s'acostuma a fer en termes monetaris, però l'expressió en unitats monetàries no resol del tot correctament el tema de com quantifiquem el concepte de productivitat. De fet, no podem estar segurs d'haver mesurat acuradament la rendibilitat del factor treball en tots els àmbits de l'activitat econòmica.

Sabem que quan parlem en termes reals o físics, és a dir quan podem calcular la relació entre els resultats obtinguts expressats en quantitats de mercaderies (nombre d'automòbils fabricats, per exemple) i nombre de persones ocupades o d'hores treballades, obtenim una aproximació força més realista al que és l'eficiència de l'economia.

Però també sabem que aquestes aproximacions més properes a la realitat comporten sovint dificultats importants a l'hora de fer comparacions entre el tangible sector manufacturer i l'intangible terciari. Per exemple: com ho fem per mesurar en termes reals, en unitats físiques, la productivitat dels treballadors del sector de l'hostaleria? O encara més: com podem comparar la productivitat de les activitats lligades al turisme amb la productivitat del sector de l'automòbil?

El que fem és comptar els salaris pagats i relacionar-los amb les xifres de vendes de cada una de les empreses o sectors que volem comparar. Amb l'inconvenient que aquest sistema acceptat de càlcul pot induir-nos a arribar a conclusions equivocades. Com ara que la productivitat del metge privat, molt car, és més elevada que la del metge que cobra, només, el salari de la Seguretat Social pel mateix servei.

D'altra banda, com que la capacitat dels treballadors per generar riquesa depèn molt directament del seu nivell de qualificació, l'arribada de treballadors no formats pot incidir sobre la capacitat mitjana dels ocupats. Sobre aquest tema podem llegir afirmacions i explicacions contradictòries. Les xifres que donen informació sobre la qualificació dels immigrants mostren pel cas dels immigrants a Catalunya un nivell de qualificació igual o superior que el de la població autòctona. Una altra cosa és que la societat d'acollida sigui capaç d'emprar de la millor manera la preparació dels nous vinguts.

Si ho pensem al nivell microeconòmic, i acceptem que per activitats o empreses concretes la productivitat s'explica a partir de la relació existent entre els salaris que es paguen als treballadors i la capacitat d'aquests treballadors per produir mercaderies, el que ens interessa conèixer és la diferència entre el preu de venda de la mercaderia (uns objectes o uns serveis que es porten al mercat) i els costos laborals per obtenir-la. Si les mercaderies són automòbils o peces per a la indústria de transformats metàl·lics resultarà que com més baixos són els salaris i més alt el preu de venda del producte millor és la productivitat del treball (si diem "rendibilitat" és encara més clar). Però si ens fixem en la producció de serveis la cosa es complica: com valorem els serveis sanitaris, educatius, culturals, financers? L'única manera que tenim de fer-ho és a partir del salari pagat als empleats, de manera que en aquests casos els salaris elevats fan pujar el valor del producte. Una complicació addicional prové del fet que bona part dels serveis bàsics per a l'Estat del benestar són oferts pel sector públic i que, per tant, no disposem d'un sistema de preus per mesurar-ne el valor. Tot això ens fa recomanar molta prudència a l'hora de mesurar i comparar productivitats.

La capacitat dels treballadors per produir més o menys quantitat de producte o bé productes de millor qualitat depèn de les condicions en què s'aplica l'esforç, que anomenem treball, damunt d'uns elements, que anomenem matèries primeres, que s'han de transformar amb l'ajuda d'uns ins-

truments, que són les màquines i les eines, dins d'unes instal·lacions determinades. Ens referim a les circumstàncies en què les empreses organitzen els seus processos de fabricació. Parlem de la modernitat i l'adequació de l'equipament i de la qualitat, és a dir, de la formació, l'habilitat i la destresa dels treballadors.

I quina relació té tot això amb la immigració? Pensem que molta.

- a) En primer lloc és ben fàcil de reconèixer que els salaris depenen molt directament de la quantitat de treballadors disponibles en l'economia; en aquest sentit poden acceptar la hipòtesi que l'arribada de persones que venen a afegir-se al contingent de treballadors existent, tindrà algun efecte sobre el nivell dels salaris. Aquest és un dels temes centrals del debat i veurem que la hipòtesi no es pot constatar de manera pràctica tan clarament com l'enunciat teòric suggereix.
- b) D'altra banda també és fàcil pensar que l'arribada de població nova comporta un increment de les necessitats (a més de les bàsiques de menjar, vestir, habitatge, que en principi són satisfetes en l'àmbit de la iniciativa privada) que es pot esperar que siguin satisfetes pels serveis públics autòctons. En el cas de Catalunya l'augment d'un milió de persones en un període molt curt de temps ha posat a prova la capacitat de resposta dels sistemes educatiu i sanitari al mateix temps que ha posat tensió en l'ús de les infraestructures: el transport públic, les xarxes que subministren electricitat, gas, aigua, etc., així com l'oferta pública d'habitatge.

Per això no és sorprenent que en els debats s'ofereixin versions contradictòries sobre els efectes de la immigració pel que fa a la creació de riquesa i que al costat de declaracions sobre els avantatges de l'arribada de nous treballadors hi trobem punts de vista menys optimistes.

QUÈ ENS HA ENSENYAT L'ANÀLISI ECONÒMICA

Els economistes clàssics van donar els primers arguments teòrics en favor de la mobilitat del treball; efectivament, un dels temes del debat en l'origen del desenvolupament del capitalisme britànic i europeu va ser precisament què calia fer amb l'excés o la manca de treballadors disponibles. L'anàlisi posava sempre l'excés o l'escassetat de treball en relació amb la disponibilitat dels altres recursos productius: la terra per cultivar i el capital per dotar el treball d'instruments per fer-lo més eficaç.

A finals del segle XVII, Josiah Child (1630-1699), governador de la Companyia de les Índies, un anglès molt ric i molt influent en el seu país en temes de comerç, recomanava enviar els pobres que fossin sans i forts a les colònies perquè allà hi havia terra de sobres. Després, en un llenguatge més sofisticat, Adam Smith (1723-1790), David Ricardo (1772-1823) i Thomas Robert Malthus (1766-1834) van argumentar en contra de les "Lleis de pobres" que impediien que aquells que no tenien ingressos es desplacessin per buscar treball. En efecte, les velles "lleis d'assentament", rígides i difícils de complir, lligaven els pobres a la seva comunitat, que tenia el compromís d'alimentar-los, la qual cosa els convertia en una càrrega. Com que cada territori era responsable dels seus pobres, calia recaptar diners per fer front a aquesta responsabilitat i això suposava càrregues fiscals diferents en funció de la proporció de pobres presents a cada territori. Per tant cada comunitat tendia a estimular l'emigració dels seus pobres i a dificultar l'arribada dels qui fossin de fora.

Hi ha una diferència crucial entre aquella situació i l'actual: aleshores es tractava gairebé sempre de pobres que no treballaven; avui els pobres que migren ho fan precisament perquè volen treballar. Cal dir, però, que aquest fet de moure's amb la intenció de trobar feina és justament el que tenien al pensament els economistes clàssics quan escriviien en contra de les lleis que protegien els pobres. Estaven argumentant en favor de la mobilitat dels recursos productius; defensaven que la població amb la intenció de

treballar pogués acostar-se allà on hi havia feina, i fugir d'aquells llocs on no hi havia terra per treballar. En la situació actual, és raonable emigrar d'allà on no hi ha capital i/o oportunitats d'ocupació.

Pensem en el paper que van tenir les colònies britàniques per *suavitzar* l'excés de població d'Irlanda. Cal insistir que el terme excés de població és un concepte relatiu; hi ha excés de població perquè hi ha manca de capitals i/o de terra fèrtil i sabem que la terra es pot fer més fèrtil amb adobs i amb sistemes de regadiu. És a dir amb inversions. Per tant, moltes vegades en països pobres el problema no és tant que hi hagi excés de treballadors sinó que hi manquen els recursos productius adequats per dotar aquests treballadors. Uns recursos en forma de béns de capital (maquinària, equipaments) o, una cosa sovint més difícil d'aconseguir, un marc institucional favorable a la iniciativa econòmica.

En aquest sentit és interessant recordar encara un altre precursor de l'anàlisi econòmica: William Petty (1623-1687) que, com els seus contemporanis anglesos, estava preocupat per assegurar un superàvit a la balança comercial del seu país. Però, anticipant el que després diria amb molta precisió un contemporani de David Ricardo i Robert T. Malthus, que és James Mill (1773-1836), William Petty va argumentar sobre la bondat de les importacions; s'adonava que és impossible vendre a l'estranger si no s'accepta comprar béns produïts fora del país, encara que siguin objectes de luxe, insisteix, ja que d'aquesta manera s'assegura l'existència de clients solvents. En la mateixa línia d'argumentació en favor de l'obertura de l'economia cap a l'exterior, William Petty es declara favorable a l'entrada de capital estranger i, el que és rellevant per al nostre treball, a l'arribada de treballadors qualificats; dos elements que estimularan l'activitat productiva i sobretot que ho faran d'una manera que permetrà exportar una part significativa del que s'haurà produït.

Si recordem la història econòmica de Catalunya hi trobem també repetidament i en diversos moments la preocupació per la manca d'uns mercats

suficients per absorbir tot allò que la indústria és capaç de produir. Veiem, doncs que quan repassem la història del pensament econòmic hi trobem els arguments en favor o en contra de la mobilitat de les persones, en concret dels treballadors, que és el que ens interessa, situats en el mateix fil d'argumentació que les postures en favor o en contra de la llibertat de comerç internacional. Efectivament la mobilitat de mercaderies té força relació amb la mobilitat del capital i amb la mobilitat del treball. Fixem-nos que quan avui es parla de regular els corrents migratoris es diu, amb raó, que és necessari estimular un corrent d'inversió cap als països emissors d'emigració. Si hi ha desenvolupament econòmic, i per tant feina, al Magrib, la pressió per marxar-ne serà menor.

ELS SEMINARIS DEL 2005, UN MARC IDONI PER AL DEBAT

La Fundació Jaume Bofill, en el marc del seu programa d'estudis sobre la immigració, va convocar un seminari sobre el tema que ens ocupa. Com a responsables d'aquest seminari ens vam proposar de reunir al voltant d'una taula de discussió persones que tenen coses a dir sobre el tema de les repercussions econòmiques de la immigració a Catalunya des de perspectives diverses amb la intenció de sumar visions analítiques i pràctiques; incorporant els coneixements d'estudiosos i experts en el tema, així com l'experiència d'empresaris, polítics i membres d'associacions d'immigrants. En els capítols següents les autores presentem el resultat de la reflexió que hem fet a partir de les nostres lectures prèvies, de la tasca de preparació de cada una de les sessions, del que vam escoltar durant el seminari i del que hem continuat elaborant després. El seminari va constar de sis sessions en què van intervenir persones molt diverses reunides a l'entorn d'una preocupació comuna: el paper que té la immigració, i sobretot el que pot tenir en el futur immediat, en l'economia catalana.

La nostra proposta havia plantejat la qüestió de la importància quantitativa i qualitativa que està prenent la immigració en l'evolució de l'economia catalana. Vam decidir reflexionar sobre aquest tema tenint en el nostre punt de mira una variable que, com ja hem dit, té un paper central a l'hora d'explicar els èxits o els fracassos de qualsevol economia: *la productivitat*.

De fet, la preocupació que origina les reflexions que avui posem sobre el paper es pot sintetitzar dient que hem posat un interrogant sobre la capacitat de l'economia i, per tant, de la societat catalana, d'absorbir positivament els recursos que ens arriben en forma d'immigrants.

Hem volgut, expressament, anar un pas més enllà de les afirmacions molt generalment compartides segons les quals la immigració és un element dinamitzador de la vida de la societat receptora. A partir de l'experiència del nostre passat, que confirma aquesta visió optimista sobre la immigració, ens hem volgut interrogar sobre la capacitat de la societat i de l'economia catalanes per respondre, aquesta vegada, al fet immigratori.

Una bona part del temps de reflexió, tant en les sessions del seminari com ara quan escrivim aquest text, ha estat dedicat a fer una anàlisi de la immigració, en termes de càlcul de costos i beneficis. Ens adonem que aquesta anàlisi l'hem fet amb unes dosis elevades d'opinió i una manca de dades preocupant. Sense cap mena de dubte, la necessitat de disposar de més i millor informació estadística —que va ser repetidament reconeguda al llarg del seminari— és en certa manera una conclusió prèvia sobre la qual volem insistir.

Les sis sessions de treball del seminari es van organitzar entorn de dos grans eixos de discussió:

- 1) Els efectes de la immigració sobre el sector públic de l'economia. En aquest aspecte vam reconèixer que la visió del que són els cos-

tos de la immigració en termes de despesa social i els beneficis generats en termes d'aportació fiscal, és conceptualment fàcil però que la mesura de les variables objecte de discussió provoca greus dificultats. Per això les opinions estan sovint carregades de subjectivitat.

- 2) Els efectes de la immigració sobre el sector privat de l'economia. En aquest cas els conceptes que convé tractar són més difícils de destriar. Posar el concepte de *productivitat* en el centre de l'anàlisi ens ha ajudat a clarificar per quins camins volem transitar amb més insistència i ens ha conduït a plantejar la conveniència de fer, en el futur, anàlisis microeconòmiques.

Sobre els nostres debats planava contínuament el gran tema del comportament del capitalisme català. Per respondre a les múltiples preguntes relacionades amb les conseqüències del fenomen immigratori sobre el funcionament de la nostra economia vam incorporar sovint a la nostra reflexió col·lectiva la perspectiva històrica. Efectivament, Catalunya ha rebut en diversos moments de la seva història fluxos d'immigració que han suposat per al seu sistema productiu la facilitat de disposar de treball abundant i, per tant, barat. Al llarg del seminari ens vam voler preguntar de quina manera i fins a quin punt aquesta realitat ha determinat l'evolució del comportament de l'economia catalana, centrant-nos en l'aspecte de l'ús dels recursos productius i de les decisions que es prenen pel que fa a la proporció en què aquests recursos es combinen. Ens referim, és clar, a la relació entre béns de capital i recursos humans, en termes tècnics, a la funció de producció de l'economia catalana o, dit més senzillament, a la relació entre treball i capital. Amb tot el que això comporta: esquema productiu i esquema distributiu, és a dir fer créixer el PIB i assignar resultats en forma de salaris, beneficis i impostos.

Vam voler analitzar com han incidit els fluxos de nous treballadors en la determinació de l'estructura productiva catalana i per això ens vam interrogar sobre la relació existent entre immigració i eficiència econòmica i,

desbordant el camp estricte de l'economia, també ens vam qüestionar la relació entre immigració i eficàcia social.

La nostra hipòtesi inicial era que Catalunya, com a societat, funciona amb una relativa manca d'eficiència econòmica però que l'experiència viscuda fins ara mostra una eficàcia social bastant elevada.

Per respondre a les qüestions plantejades vam mantenir al centre de les nostres preguntes un element crucial a l'hora d'explicar el funcionament de qualsevol economia; ens referim a les relacions entre capital i treball. Som conscients que la resposta a aquest aspecte de la pregunta no la podem trobar només en l'anàlisi econòmica que ens ajuda a explicar de quina manera es combinen els recursos productius (el treball i el capital en les seves diverses formes) i ens permet analitzar quins són els estímuls que fan decidir substituir-ne un per l'altre. La problemàtica de la incorporació de millores tecnològiques en els processos de producció, tot allò que relaciona el progrés tècnic amb el nivell d'ocupació i amb els salaris, és central i ens obliga a tenir en compte diferents aproximacions a la realitat estudiada: la demogràfica, la política, la legal, la sociològica. Aquestes perspectives van ser ben presents en un seminari que tractava essencialment un tema econòmic.

Els capítols que segueixen, fruit de la reflexió posterior als seminaris, vol reprendre el fil de les preguntes inicials que ens van impulsar a organitzar-los. Les autores volem advertir, però, que la versió que us presentem és només una de les lectures possibles que es podrien fer dels debats mantinguts en aquelles sessions intenses, on es va plasmar una diversitat de punts de vista, cada un dels quals podria ser mereixedor d'una publicació com aquesta.

2 Les migracions i l'economia catalana dins del capitalisme globalitzador

CATALUNYA: UNA SOCIETAT ATRACTIVA

La intensificació de les migracions internacionals és un tret central de l'economia capitalista actual. La distribució internacional del treball respon als dèficits i excedents de persones susceptibles d'incorporar-se a la població activa presents en les diferents parts del planeta; en aquest sentit els moviments migratoris segueixen un comportament que la lògica del mercat pot ajudar-nos a explicar.

Com ja va explicitar un dels experts el primer dia de seminari, els moviments migratoris són un factor de reassignació, de redistribució del patrimoni humà per la superfície del planeta.

El treball es desplaça cap allà on hi ha capital, com es va viure en el cas d'Alemanya després del 1989. Aquells països que tenen un ritme de creixement econòmic elevat i, per tant, una demanda de treball forta, es converteixen en destí preferent del flux immigratori. En aquest sentit podem afirmar que Catalunya en els darrers deu anys —durant els quals la població estrangera ha passat de representar l'1% de la població total a ser-ne l'11%— ha esdevingut, una altra vegada, un dels centres on el capitalisme *funciona*. Però des d'una perspectiva comparativa haurem d'admetre que la manera de funcionar d'altres economies riques —com ara l'alemanya o la nord-americana, que atrauen treballadors més qualificats que Catalunya—

presenta unes diferències que ens fan expressar el temor que aquest bon funcionament del capitalisme català sigui d'una qualitat francament millovable.

L'economia catalana funciona dins del marc econòmic global i (tal com passa en altres velles economies industrials de magnitud molt més gran, com la del Regne Unit) necessita, per mantenir el seu nivell d'ingressos, aportacions de capital i de treball estrangers, entre moltes altres coses. Som una economia oberta, amb vocació exportadora i, coherentment, decidida a mantenir permeables les fronteres a les mercaderies, a la inversió i al treball que vinguin d'altres països. No seria lògic ser lliurecanvistes pel que fa a les mercaderies i el capital i ser proteccionistes pel que fa al treball.

Si som partidaris de l'obertura de les fronteres als moviments internacionals tant dels productes com dels factors de la producció, hem de recordar un dels principis bàsics de la teoria del comerç internacional, que afirma que la llibertat de transaccions portarà com a conseqüència la igualació de les condicions de realització dels processos productius. És a dir que, *en una perspectiva a llarg termini, els nivells de preus i els marges de beneficis de les diferents economies en contacte s'anirien igualant*.

Aquesta perspectiva històrica ens serveix per plantejar una qüestió que forma part de les preguntes a l'origen del nostre seminari: el flux de treballadors que arriben a Catalunya procedents de països on els salaris són molt més baixos que els d'aquí, incideix en el nivell dels salaris catalans en el sentit de reduir-los, o almenys d'impedir que augmentin?

La pregunta és significativa i té conseqüències sobre el nostre nivell de benestar i sobre la nostra cohesió social, sobretot si tenim present que l'economia espanyola i la catalana no han acabat encara el seu procés d'adequació als nivells de preus i, sobretot, de salaris que corresponen a l'Europa més rica.

Ens preguntem fins a quin punt els moviments migratoris cap a Catalunya confirmen aquella màxima de la teoria econòmica segons la qual la mobilitat del treball és positiva per al conjunt global ja que els treballadors migrats abandonen uns llocs on la productivitat és baixa per anar cap a uns destins on la productivitat és més elevada provocant un procés d'igualació de les productivitats marginals. Si això és cert, quan un marroquí decideix venir a treballar i viure a Catalunya, on la seva expectativa de renda és de deu a dotze vegades superior, fa que la productivitat dels que es queden al Marroc augmenti una mica a canvi que la productivitat dels que som a Catalunya baixi també una mica. La qüestió rau en la magnitud d'aquestes "miques", i en el fet que l'anàlisi que val per al conjunt de l'economia sovint no funciona quan l'apliquem a casos concrets.

Per això quan volem aplicar el model teòric a la realitat ens cal matisar l'explicació que fem tot incorporant a l'anàlisi un element crucial: la disponibilitat de l'economia receptora per dotar els nous treballadors de l'equipament necessari en capital fix i, caldria afegir, en educació; si a l'economia de destí hi ha un flux d'inversions en nous béns de capital que assegura que els nous treballadors s'incorporen a una tecnologia semblant a la dels autòctons, aquesta reducció teòrica de la productivitat no es donarà. És el que va passar als anys cinquanta i seixanta del segle xx amb l'arribada massiva de treballadors del sud d'Europa a Alemanya. Com que en aquell moment l'economia alemanya passava per un procés molt intens d'estalvi i d'inversió de l'estalvi generat en forma de noves màquines i noves instal·lacions manufactureres, es va aconseguir que els increments de treball anessin acompanyats de la corresponent dotació en capital i, per tant, no afectessin negativament a la productivitat, de manera que la repercussió de la immigració va ser un augment molt important de la producció.

Aquesta perspectiva economicista no ens fa aclucar els ulls davant dels problemes específics que planteja l'entrada de treballadors estrangers al mercat laboral català també en el terreny cultural i de les relacions socials.

El debat que plantegem té força similituds amb el debat que és ben viu en altres economies de l'oest d'Europa. Concretament, ens ha estimulat molt la lectura de treballs (Harris i Coleman, 2003) que presenten arguments en favor i en contra de la bondat de la immigració per al present i el futur de l'economia britànica. Les postures contraposades no aporten una resposta clara a la pregunta que ens formulem: quins efectes té la immigració en l'economia d'una societat rica i desenvolupada? Però la seva anàlisi ens permet plantejar més clarament els nostres dubtes.

LA PRODUCTIVITAT: COM LA MESUREM?

Plantejar una anàlisi de les implicacions econòmiques de la immigració en què posem com a tema central el comportament de la productivitat, ens porta d'una manera lògica a discutir el nostre *model de creixement econòmic*. Com que no disposem d'anàlisis empíriques que ens expliquin el comportament de la productivitat al nivell de les empreses o de sectors productius concrets, estem fem una reflexió sobre la productivitat pensada pel conjunt de l'economia o el que és el mateix, posem en qüestió la *rendibilitat del sistema productiu català*.

Si posem el concepte de productivitat al centre de la nostra preocupació és perquè pensem que si aconseguim mesurar l'evolució de la productivitat —és a dir la relació entre els recursos utilitzats en els processos productius i el resultat obtingut— haurem avançat molt en el coneixement qualitatiu de la nostra circumstància econòmica. Sabem que el treball és un recurs productiu de primera importància, el recurs present en totes les activitats, per tant és evident que plantejar l'estudi del funcionament de l'economia en termes del comportament de la productivitat del treball ha de ser molt aclaridor.

Tenim un problema. Malgrat que és greu no hem volgut que ens impedis avançar, però ens cal acceptar que els economistes no estem d'acord sobre

com es mesura la productivitat del treball. La utilitat i l'ús del concepte mateix van ser objecte de debats intensos en diverses sessions del seminari. Efectivament, quan discutim al voltant de la variable *productivitat* no estem segurs de, i a vegades no estem d'acord sobre, si hem de parlar en termes de:

- 1) la productivitat real, entesa com el volum, la quantitat física, de béns (mercaderies) obtinguts a partir de la utilització d'una certa quantitat de treball (mesurat en temps o mesurat en persones ocupades),
- 2) la rendibilitat econòmica d'un procés de producció que ha utilitzat treball, entesa com la relació existent entre els costos, que inclouen els laborals, i els ingressos generats, tot expressat en unitats monetàries.

La primera mesura, exacta i adequada quan volem fer comparacions entre comportaments de sectors homogenis, ens permet calcular l'aportació feta, en quantitat de producte, pels nous treballadors. Però no ens permet estudiar les diferències o les similituds quan tractem de processos econòmics que es realitzen en circumstàncies a vegades molt diferents. D'altra banda no tenim la solució per *mesurar la productivitat "física" de les activitats del sector dels serveis* (la "rendibilitat" d'un infermer es mesura pel nombre de malalts atesos?). El tema és important ja que els serveis són el destí de molts treballadors immigrants.

La segona mesura, la productivitat expressada en termes monetaris, permet fer tota mena de comparacions però pot conduir a conclusions errònies; efectivament, implica que una determinada mercaderia té un valor més gran o més petit depenent de si els treballadors que han intervingut en la seva producció han cobrat més o menys diners; de manera que som davant d'una argumentació redundant segons la qual un treballador té una productivitat elevada si ha aconseguit que la seva feina estigui ben pagada. La qüestió no és trivial ja que el tema que ens ocupa és precisament analitzar

els efectes que té dins del nostre sistema productiu l'arribada de treballadors disposats a cobrar menys que els autòctons.

No ens queda altre remei que comparar costos i beneficis en termes monetaris, sabent que hi ha, encara, una complicació addicional pel fet que bona part dels serveis bàsics per a l'Estat del benestar són oferts pel sector públic i que, per tant, no disposem d'un sistema de preus per mesurar-ne el valor.

LES CARACTERÍSTIQUES DE LA NOVA OFERTA DE TREBALL

L'objectiu dels seminaris va ser l'observació de la situació dels immigrants que vénen a treballar a Catalunya, i les condicions del seu assentament. Creiem que l'estudi de les característiques de la nova oferta de treball i les condicions de la seva utilització dins del sistema productiu pot donar una base important per al coneixement del *funcionament del capitalisme català*.

És evident que hi ha altres fluxos migratoris que tenen també un gran impacte en termes de costos i beneficis, (com els desplaçaments de jubilats o el turisme); nosaltres, però, ens limitem a estudiar els immigrants que vénen per motius laborals, i ens centrem més concretament en els que entren en el mercat de treball pel graó més baix. Com algú va fer notar en les sessions de treball, *estudiem els immigrants pobres*. O, dit a la manera de D. Coleman, que argumenta que Europa està important uns nivells de pobresa i de dependència tercermundistes (vegeu Harris i Coleman, 2003, p. 77), nosaltres estudiem fins a quin punt *acollint uns immigrants que se situen al graó de baix de l'escala laboral, Catalunya importa pobresa*.

Deixem de banda voluntàriament les interessants discussions semàntiques sobre qui és o qui no és migrant, o sobre la dinàmica del procés migratori, per centrar la nostra atenció en com viuen i treballen els immigrants un cop

són aquí; com utilitzem el seu potencial, quins drets els són reconeguts i quines són les noves oportunitats laborals i socials que s'obren en les seves vides. Sense oblidar que la migració és un fenomen que transcorre en el temps i que requereix una anàlisi dinàmica.

En la nostra reflexió hi és ben present el model, bastant reeixit, d'incorporació a la societat catalana dels fluxos d'immigrants vinguts de diferents regions espanyoles al llarg de la nostra història.

Si valorem com un èxit el procés anterior és perquè correspon a una situació en què els immigrants deixen de ser vistos com a tals ben aviat i es converteixen en ciutadans catalans amb tots els drets i deures. Els estudiosos del tema expliquen que una incorporació plena dels immigrants al conjunt de la força de treball depèn de la capacitat de la societat receptora per atreure treball qualificat i/o per qualificar-lo bastant ràpidament. No cal insistir en la repercussió que la formació professional i l'educació tenen des de la perspectiva de l'assentament social.

Volem assenyalar, pel que toca directament al nostre objecte d'estudi, que *l'aprenentatge per al treball i per a la vida en societat és crucial per a la productivitat del treball* i en aquest sentit volem remarcar que, en un moment que es parla tant d'educació continuada, caldria tenir ben present que és essencial pensar en les necessitats educatives dels immigrants adults.

En el cas català, i per això parlem d'èxit, les immigracions espanyoles del segle xx han fornit la nostra societat de quadres, de treballadors autònoms i d'empresaris, en un procés de millora social per a molts dels qui s'instal·len a Catalunya, la qual cosa ha facilitat la cohesió.

Ens interessa veure quina és avui la incidència dels nouvinguts en el mercat de treball, no només des de la perspectiva de la segmentació d'aquest mercat, un tema sobre el qual sindicats, sociòlegs i economistes han fet aportacions molt interessants, sinó també a partir de la reflexió sobre el

paper que tenen les empreses i el sector públic com a demandants de treball. Pensem que conèixer quins sectors d'activitat i quines empreses donen feina als immigrants ens ajudarà a entendre com incideix el procés d'assentament d'aquests treballadors en una possible redefinició del capitalisme català. Perquè es tracta precisament de veure com les noves circumstàncies demogràfiques incideixen en el disseny de la nostra societat en un moment de canvi accelerat per al qual no disposem de model.

Parlar en termes de *capitalisme català* ens obliga a pensar quina ha estat l'evolució de la societat catalana pel que fa al seu funcionament econòmic, i quins són els canvis quantitatius i qualitatius que es donen en el moment present. Pensem que per entendre aquesta evolució ens cal recordar com ens hem comportat en el passat; sabem que en la història hi trobem lliçons que ens orienten i, d'altra banda, les circumstàncies del present ens ajuden a interpretar des de la perspectiva actual alguns aspectes del passat.

LES LLIÇONS DE LA HISTÒRIA

La història econòmica de Catalunya s'ha caracteritzat per un seguit d'obstacles que els protagonistes de l'activitat productiva han aconseguit superar amb actuacions que si bé sovint han comportat èxits momentanis també han provocat que el teixit productiu català s'hagi instal·lat en un esquema de funcionament que, en una visió a llarg termini, mostra deficiències greus.

Amb la voluntat de llegir el passat des de la perspectiva del present voldríem discutir una afirmació molt repetida segons la qual el desenvolupament català deu el seu èxit al proteccionisme espanyol (Casals, 2003).

Certament la protecció del mercat espanyol per als productes catalans va assegurar una sortida per a l'oferta creixent que generava l'activitat econòmica a Catalunya, però quan repetim això no hauríem d'oblidar que una

de les constatacions més bàsiques de la teoria econòmica afirma que tenir la venda assegurada en un mercat sense competència no és, ni molt menys, allò més desitjable per a una indústria que té la vocació de modernitzar-se. Sobretot si, com era el cas del mercat espanyol, la demanda és limitada per raons demogràfiques i econòmiques.

El fet d'haver estat durant el segle XIX i bona part del XX “la fàbrica d'Espanya” (Maluquer de Motes, 1998) ho podem interpretar ara, al segle XXI, no com una sort si no com un *handicap*. Acostumar-se a vendre a uns clients que no tenen l'opció de buscar altres proveïdors que els poden vendre la mateixa mercaderia a un preu més baix no és el millor sistema per estimular la recerca d'una millor productivitat.

És ben sabut que la incorporació de millores tecnològiques, una característica del bon comportament empresarial, és una conseqüència directa del grau de competència a què està sotmès l'empresari. Per això ens preguntem si, en comptes de ser “la fàbrica d'Espanya”, no hauria estat més convenient per al conjunt de la indústria catalana ser “una fàbrica d'Europa”. Podem imaginar què hauria passat si en comptes de tenir com a clients els compradors del mercat espanyol, les empreses catalanes s'haguessin enfrontat als clients europeus, un mercat més gran, més ric i més competitiu.

Tenir com a destí únicament el mercat espanyol gràcies a la protecció aranzelària que els representants polítics dels industrials catalans aconseguien a canvi de formar part d'Espanya, un país tradicionalment pobre i governat per uns polítics que no han considerat mai del tot Catalunya com una part del seu propi territori econòmic al qual també interessa afavorir, ha limitat la capacitat de desenvolupament econòmic. Certament la situació ha fet possible, en diferents moments de la història, l'obtenció de guanys importants a moltes empreses privades que podien col·locar en el mercat espanyol el seu producte a un preu més elevat que el preu internacional del moment, però la situació no ha estat tan clarament positiva si la nostra mirada abasta la dinàmica del conjunt industrial català.

El destí natural dels guanys de les empreses és la inversió que incorpora millores tècniques que fan augmentar la productivitat del treball. Aquesta lògica capitalista ha funcionat d'una manera massa limitada en la història de la indústria catalana. D'una banda perquè l'accés al mercat internacional de màquines i productes semielaborats, que són els elements en què es materialitzen les millores tecnològiques, estava tancat; i d'altra banda perquè la inversió en tecnologia (n'hi havia de disponible al país mateix) no tenia l'estímul necessari ja que, en la perspectiva de moltes empreses, si augmentava la productivitat i per tant la capacitat de producció, també augmentava la quantitat disponible per vendre; el problema era que com que el mercat al qual s'adreçaven no podia absorbir més mercaderies, la conseqüència principal d'una millora en la productivitat seria un excés de producció difícil de col·locar.

El que volem dir és que el capitalisme català, inserit dins l'economia i la política espanyoles, s'ha caracteritzat per la manca de dos elements essencials per al bon desenvolupament econòmic: 1) un sector públic que funciona com a suport de l'activitat industrial i 2) un mercat comprador que estimula l'expansió de la producció.

El proteccionisme, que va reservar el mercat espanyol per als productes catalans, va limitar la necessària competència fent possibles uns beneficis que van enriquir alguns fabricants però que els van allunyar del comportament més estrictament capitalista dels seus homòlegs europeus. Cal dir, també, que el proteccionisme no feia cap favor als consumidors espanyols que pagaven més cars els articles "nacionals".

La situació va canviar radicalment a partir de l'any 1986 amb la incorporació d'Espanya a la Comunitat Econòmica Europea. En aquell moment les empreses catalanes van entrar en el joc de la competència mundial i es va fer evident que, d'una manera general, els seus preus eren més elevats que els europeus. D'una manera ràpida i relativament poc traumàtica van haver d'ajustar els seus costos de producció i els seus marges de benefici.

Ho van aconseguir a través d'un procés combinat de:

- 1) transformació de les instal·lacions, amb la substitució de maquinària obsoleta;
- 2) pressió sobre el treball per aconseguir que els salaris augmentessin menys del que creixia la productivitat, i
- 3) reducció dels marges de beneficis, per acostar-los als nivells europeus.

Val a dir que la rapidesa del procés d'ajust a les noves circumstàncies és una mostra de la bona capacitat d'adaptació dels protagonistes de l'economia catalana, empresaris i treballadors. Una agilitat que, ben segur, torna a ser necessària en el moment present.

El *handicap*, o si volem, l'equívoca protecció amb què l'economia catalana jugava en el mercat mundial s'havia compensat durant gairebé tota la seva història fent una utilització extensiva del treball, que ha estat sempre un recurs abundant en el seu mercat. Una abundància de treball explicable perquè Catalunya ha estat històricament una zona socialment i econòmica atractiva dins del conjunt espanyol. Aquí hi havia feina i perspectives de millora personal i social per a qui decidia instal·lar-s'hi.

A més, els immigrants del camp espanyol que venien a treballar i a viure a les ciutats de Catalunya ampliaven el mercat urbà consumidor i esdevenien un factor important d'estímul per a l'economia. Gràcies a la immigració augmentava la producció i per tant l'oferta de béns i serveis, i també gràcies a la immigració augmentava la demanda d'aquests béns i serveis produïts. Si no, no s'explicaria el creixement espectacular, encara que desordenat i salvatge, dels anys seixanta i setanta del segle xx.

Aquest record del passat ens ajuda a formular els nostres interrogants d'avui:

- Fins a quin punt l'abundància de mà d'obra ha determinat l'estructura productiva del país, en la història i en l'actualitat.
- Fins a quin punt els èxits a curt termini, basats en uns costos de producció l'element principal dels quals ha estat i és el treball barat, han compromès en el passat i poden comprometre encara avui, una millor qualitat de creixement.
- És possible incorporar el treball disponible en abundància a uns processos econòmics que també incorporin tecnologia i coneixement?
- Cal insistir en la necessitat d'estimular la creació i ampliació d'empreses dels sectors més avançats dins l'economia?
- O bé cal mantenir l'especialització catalana en sectors madurs (el tèxtil) i en serveis pocs qualificats (el turisme)?
- Quin paper té el sector de la construcció, una activitat que usa de manera important el treball poc qualificat dels immigrants?
- És possible avui una estructura econòmica diversificada en què convisquin empreses de sectors tradicionals amb empreses de sectors punta? De fet, la diferenciació entre sectors tradicionals i sectors punta és cada vegada menys clara; el que compta són les actituds de les empreses. Es pot ser molt innovador dins dels anomenats sectors tradicionals.

Les respostes a aquestes preguntes impliquen una estratègia de futur i depenen de la capacitat de competir en un mercat que, ara sí, és obert del tot.

D'altra banda, la discussió sobre quins són els sectors d'activitat que corresponen al nostre nivell de desenvolupament i a la nostra situació dins del mercat mundial no té una resposta unívoca. Estimular activitats noves no és incompatible amb el manteniment de sectors madurs que ocupen una mà d'obra que ara ja és aquí. És una qüestió de proporcions.

Actualment, l'abundància de mà d'obra barata fa possible que una part important de l'economia catalana segueixi funcionant d'acord amb el vell esquema: usar extensivament el recurs abundant. Aquest comportament

afavoreix la sobredimensió de sectors d'activitat intensius en treball i no estimula les activitats que exigeixen una dotació important de capital, ja sigui en forma de nova maquinària, de robotització o d'informatització, de manera que una part de la producció catalana segueix ancorada en la utilització de tècniques antigues. La importància exagerada del sector de la construcció, si comparem Catalunya amb les economies del nostre entorn més proper, és un exemple paradigmàtic del que diem.

I... ARA QUÈ?

El plantejament anterior sembla donar la raó a les conclusions més aviat pessimistes de D. Coleman (Harris i Coleman, 2003; p. 85), que afirma que la immigració s'afegeix a un problema ja existent a Europa i que és l'existència en el mercat de quantitats excessives de treball sense formació, difícil d'ocupar. D. Coleman alerta sobre el perill que la dependència del treball immigrat tingui efectes negatius que provoquin malformacions a llarg termini en el funcionament de les economies europees. En aquest sentit denuncia el risc que suposa utilitzar la immigració com una solució a curt termini i afirma que és, de fet, una escapatòria per no afrontar els problemes fonamentals, que demanarien:

- 1) reformes en profunditat del mercat de treball,
- 2) repensar l'Estat del benestar,
- 3) afrontar la necessitat d'invertir en formació,
- 4) l'aplicació de polítiques d'igualtat entre homes i dones,
- 5) la revisió de les condicions de treball.

El debat sobre la incidència de la immigració en la quantitat i qualitat del treball dins d'una economia determinada es pot plantejar a Catalunya en uns termes força similars a com es planteja en altres països europeus. Si fem referència expressa al debat tal com es viu al Regne Unit és perquè es tracta

en els dos casos de velles societats industrials, economies de capitalisme madur que tenen en comú una dependència crònica del treball arribat de l'exterior. Fins aquí les similituds en l'aspecte estrictament econòmic. Pel que fa a la convivència entre treballadors immigrants i locals, en tots dos casos hi trobem una forta capacitat per aconseguir que els acabats d'arribar es converteixin en membres de ple dret de la societat que uns i altres han construït.

Per a nosaltres, les lliçons de la història permeten fer, malgrat tot el que hem dit, consideracions optimistes tant pel que fa a les conseqüències econòmiques i socials de la immigració passada com de cara als efectes que el fenomen pugui tenir en el present i en el futur proper. La clau està en la capacitat per incorporar la força renovadora i la vitalitat que suposen els nouvinguts per transformar la nostra estructura productiva i no seguir el vell camí de veure la immigració com una oportunitat per seguir produint, còmodament, d'acord amb estructures obsoletes. Certament, les empreses catalanes han d'afrontar el problema urgent d'adequar els seus costos al repte que els suposa la competència mundial, però cometran una equivocació si atrapen l'oportunitat, ben real, de disposar d'una oferta de treball que accepta salaris baixos, i la fan element protagonista del seu procés d'ajust.

El bon funcionament d'una economia moderna s'explica per l'evolució de la productivitat del treball. Si la taxa de creixement de la productivitat és important, els salaris poden augmentar, i també ho poden fer els beneficis i, de retruc, la massa global dels impostos recaptats. Per això cal assegurar un bon nivell de qualitat, és a dir de formació, de la població activa.

EFFECTES EN EL MERCAT DE TREBALL

A Catalunya hi ha prou evidència empírica (González Calvet, 2006; Pajares, 2005) que la immigració provoca una mobilitat ascendent de la població autòctona o prèviament assentada ja que, amb independència del seu nivell educatiu, sovint més elevat que la mitjana de la societat catalana, els darrers a arribar se situen en els llocs inferiors de l'escala laboral. L'evidència actual mostra també que d'una manera general, l'arribada de nous treballadors no provoca un increment significatiu de l'atur, ni una reducció dels salaris dels treballadors presents. La realitat confirma que existeix una segmentació del mercat de treball i que la competència, i per tant la formació dels salaris, no és un joc entre *els* treballadors sinó que es dona dintre de cada categoria de treballadors. No és estrany, doncs, que siguin els treballadors autòctons menys qualificats els qui tinguin més reticència davant la immigració; són els que poden veure compromeses les expectatives de millorar el seu poder adquisitiu.

Es detecten dins del mercat de treball i en les zones on es concentra una quantitat significativa de nouvinguts, fenòmens clarament provocats per la immigració.

S'observen fets com ara:

- a) la substitució de treballadors locals en els sectors marginals del mercat de treball (per exemple al sector tèxtil del Maresme) la qual cosa implica, doncs, pèrdues de llocs de treball per a l'ocupació autòctona;
- b) que algunes empreses es fan més intensives en treball, i sovint entren en processos de submersió d'una part de la seva activitat, amb conseqüències negatives per als drets i la protecció dels treballadors; i finalment
- c) la reaparició de professions de cura a les persones i a les coses, que són pròpies de societats caracteritzades per una gran desigual-

tat en la distribució de la renda, unes professions que havien desaparegut a casa nostra fa dècades; és el cas de les treballadores domèstiques, les minyones, que fan feines i funcions que en les societats avançades són responsabilitat de tots els ciutadans o són dispensades per l'Estat del benestar.

Pel que fa a aquest tercer aspecte cal remarcar que amb l'envelliment de la població augmenta, i augmentarà encara més, la demanda de serveis de cura de les persones, uns serveis que són molt intensius en treball. El debat s'ha de plantejar en termes de valorar, i es tracta d'una reflexió amb fortes implicacions polítiques, quina fórmula volem adoptar per donar resposta a aquesta demanda; es tracta d'una discussió que, en una societat democràtica, han de protagonitzar activament els diferents agents socials. Ens trobem al cor d'un dels debats crucials en les societats desenvolupades, de fet ens estem interrogant sobre quina és la magnitud de l'Estat del benestar que considerem desitjable i, sobretot, assolible.

El que és segur és que, de moment, hi ha molts d'aquests serveis que a Catalunya, atesa la feblesa del nostre Estat del benestar, no són proveïts per l'Administració; uns serveis que abans es resolien en el si de la família i que ara cobreixen treballadors (sobretot treballadores) immigrades. Si aquesta demanda de serveis s'hagués de resoldre a partir del treball autòcton caldria pagar-los a un preu que només la part més rica de la població podria assumir.

Constatem, doncs, que la qualitat de vida de les classes mitjanes catalanes ha millorat gràcies a les cuidadores i cuidadors vinguts del Tercer Món. Cal dir també que el bon funcionament de les escoles, hospitals, centres de l'Administració i també de força empreses privades es deu en part a les persones immigrades que en fan la neteja o hi realitzen altres feines "subalternes".

Estem parlant d'unes feines per a les quals l'oferta autòctona de treball és clarament insuficient; es tracta d'unes tasques que el mercat de treball

local només faria per una retribució molt més elevada. No es tracta del fet que els treballadors autòctons no vulguin fer certes feines, es tracta del fet que no les volen fer al preu al qual aquestes feines estan sent pagades ara.

Certament, cal tenir en compte que és molt difícil parlar d'escassetat i/o abundància de treball, i per tant del preu que correspon a un determinat punt de trobada entre oferta i demanda en el marc del mercat de treball, en una societat com la nostra, en què els salaris es negocien entre sindicats i organitzacions empresarials amb fortes indicacions polítiques.

Sabem, això sí, que s'utilitzen treballadors vinguts de fora que cobren un salari que no és el que correspon a la lògica del mercat de treball local. No sabem, però, si aquest recurs al treball immigrat barat és una solució estable. Tenim elements per pensar que aquesta solució no és justa i que tampoc no és sostenible.

En la mesura que hi ha treballadors que fan tasques que, atès el nostre nivell de pressió fiscal, podem pensar que corresponen a l'Administració, som davant d'un problema que podem resumir en la doble pregunta següent:

- 1) com hauríem de fer front a unes necessitats creixents, i
- 2) com fer-ho a uns costos compatibles amb el pressupost, és a dir, amb la política, de la Generalitat?

Sobre aquest aspecte al seminari es va formular una pregunta que ens sembla pertinent (o és impertinent?): es pot tenir Estat del benestar sense Estat?

Per valorar els efectes econòmics de la solució adoptada, de fet, caldria fer una estimació de quina és l'aportació productiva dins del conjunt de l'activitat, dels treballadors que fan treballs auxiliars, uns treballs de suport a les activitats econòmiques que podem considerar principals o almenys més

centrals en el procés productiu; és a dir, seria interessant calcular quins són els efectes d'aquest treball que d'una manera general aporten persones recentment immigrades, sobre la productivitat del treball realitzat pels ocupats autòctons.

Si partim d'aquesta línia de raonament que considera que els treballadors immigrants fan unes tasques de suport al treball d'altres persones, és a dir si considerem que els immigrants fan unes funcions que són necessàries per mantenir un bon nivell de productivitat per al conjunt de l'economia, arribarem a la conclusió que la immigració té uns efectes econòmics positius ben clars. És el que planteja el britànic Nigel Harris quan argumenta que el Regne Unit necessita més immigrants (Harris i Coleman, 2003, p. 61). Harris explica que cal considerar que l'aportació dels porters, dels conductors de camions, dels empleats de cantines d'empresa, dels vigilants de garatges, dels treballadors agrícoles, etc., fan possible que els metges, els advocats, els professors, els directius de les empreses, els venedors de serveis, etc. siguin més eficaços en les seves tasques i, en definitiva, més productius. Per reforçar el seu raonament cita un document del Ministeri de l'Interior britànic segons el qual "en alguns casos" un increment del nombre de treballadors immigrants pot fer augmentar els salaris dels no immigrants un 2% i estimular una major ocupació autòctona.

En la mateixa línia de raonament hi podem posar el típic exemple de la dona professional que pot sortir de casa i guanyar un salari important perquè deixa les criatures, o els avis, amb una altra dona que ha deixat els seus fills o els seus avis en un país llunyà.

UNES PRIMERES CONSTATAcions

Arribats a aquest punt de la nostra reflexió constatem que:

- 1) La lectura del debat entre economistes i polítics britànics ens ajuda però s'imposa la idea que, malgrat alguns paral·lelismes, som una societat molt diferent i hem d'anar inventant la reacció davant la incorporació de persones que tenen un bagatge cultural molt diferent del nostre. Hem de fer el nostre propi procés d'adequació.
- 2) No sabem com serà la Catalunya d'aquest segle, sabem que els canvis són accelerats i també sabem (ens ho han dit repetidament als seminaris) que patim una manca d'idees i de lideratge. Tant pel que fa als agents econòmics com, sobretot, als polítics.
- 3) Quan parlem d'immigrats estem parlant, de fet, d'una part dels ciutadans catalans, uns ciutadans que tenen unes necessitats especials pel que fa a la provisió de serveis socials. En aquest punt constatem que la manca d'un sector públic català en el sentit ple de l'expressió és una debilitat evident de la nostra societat a l'hora d'assegurar la cohesió social.
- 4) L'interrogant sobre els efectes econòmics de la immigració, si el centrem en l'anàlisi de la productivitat, és susceptible de respostes diferents. El concepte de productivitat presenta problemes metodològics i ens obliga a discutir la utilitat d'algunes magnituds econòmiques que fem servir com a instruments de mesura. No hi ha respostes clares, unívokes, a preguntes que són clau en la nostra anàlisi: com es calcula el PIB? I, sobretot, com es valora l'aportació del sector serveis al PIB? Si ho fem a partir de les retribucions pagades als treballadors topem amb l'afirmació conflictiva que és més productiu el treballador que ha aconseguit que el mercat el pagui més generosament.
- 5) Tenim problemes a l'hora de mesurar la productivitat. Si acceptem que l'obtenim dividint el valor monetari del producte pel cost del treball usat per obtenir-lo podem concloure que la immigració

fa baixar la productivitat en provocar una estructura econòmica més intensiva en treball. Però què passa amb la productivitat mesurada en termes físics?

- 6) Existeix un acord general a l'hora d'acceptar el fet que la facilitat de disposar de treball barat ha fet possible per als empresaris catalans jugar amb els salaris com l'element principal a l'hora de buscar una reducció dels costos de producció per mantenir la seva competitivitat i, també, el seu marge de benefici.
- 7) El nivell educatiu dels immigrants (Domingo, 2005) té implicacions importants tant pel que fa a la nostra pregunta sobre la productivitat del seu treball (en aquest cas ens referim a la productivitat real, la que es mesura en unitats físiques de producte) com de cara a pensar quin és el paper que ocupen i el que podrien ocupar en la nostra societat.
- 8) Ens cal incorporar la reflexió sobre la immigració i el seu paper transformador en la cultura, en els hàbits de consum i d'estalvi, la seva incidència en la creació de noves empreses i la seva postura davant del risc; en definitiva tots aquells temes que desborden l'anàlisi estrictament econòmica però sense la comprensió dels quals la visió econòmica queda amputada. En aquest aspecte és evident que la lectura del debat en altres països ens ajuda, si no a trobar respostes, almenys a formular millor les preguntes.
- 9) Ens cal reconèixer que som, encara, lluny de saber com incideix la complexa relació entre demografia i economia tant en les explicacions com a l'hora de teoritzar sobre els motius, les raons, dels moviments migratoris.
- 10) La valoració dels efectes econòmics de la immigració és molt difícil. En la bibliografia consultada hi trobem xifres de tota mena. Per exemple, la incidència dels treballadors immigrants sobre el creixement econòmic als Estats Units és per a alguns del 0,25% del PIB i per a altres del 2,5%.
- 11) Un participant als debats va dir, posant-hi molt èmfasi, que siguin quins siguin els resultats d'una anàlisi econòmica pel que fa als

beneficis o costos de la immigració, de cap manera es poden usar com a argument per anar a favor o en contra de la vinguda de nous treballadors. Tots els que estàvem al voltant de la taula vam estar-hi d'acord: som davant d'un dret, el de triar allà on es vol viure i treballar.

3 Les implications économiques de les migrations en el sector públic

Una qüestió que plana en qualsevol debat sobre els efectes de la immigració en l'economia receptora és l'estatut legal de la població immigrada. En general aquells que formen part de la migració il·legal tenen amb freqüència nivells educatius més baixos; un projecte migratori temporal, cíclic o estacional, van i vénen; no paguen impostos directes; fan poc ús dels beneficis de l'Estat del benestar; però en canvi competeixen amb els autòctons més pobres per les ajudes de l'Estat a les famílies amb necessitats econòmiques. L'equació de costos i beneficis per als migrants il·legals és difícil d'estimar, tot i que la seva contribució és evident: no podem saber exactament el que guanyen però sí que consumeixen i, per tant, paguen impostos indirectes que són ingressos per a l'Estat. O sigui que aquesta contribució hauria d'aparèixer en alguna banda.

D'altra banda, alguns experts afirmen que tant a les empreses privades com a l'Estat els interessa mantenir un contingent important de treballadors al marge de la llei, perquè així ni reclamen salaris justos, ni se'ls concedeixen tots els beneficis socials (com ara el dret de vot, que podria fer que demanessin polítiques redistributives que s'haurien de finançar incrementant la pressió fiscal).

Sigui com sigui, en la majoria dels estudis sobre els efectes en el sector públic, aquesta part important del col·lectiu d'immigrats resta a l'ombra

per manca de dades fiables sobre la seva participació. Però, fins allà on sigui possible, el tema de la migració reclama que posem els comptes en ordre, no pas per decidir si la immigració és beneficiosa o no per a la societat catalana (debat emparentat amb moltes altres qüestions d'ordre no purament econòmic), sinó per tal de conèixer l'eficiència del nostre Estat del benestar actual i els motius pels quals tenim dèficit allà on no n'hauríem de tenir.

PERCEPCIONS DE TOTS COLORS

Els costos en termes de despesa social (activitats i serveis de l'Administració utilitzats per la població immigrada) i els beneficis en termes d'aportació fiscal (IRPF, impostos indirectes i aportacions a la Seguretat Social) formen part dels efectes de la immigració sobre el sector públic de l'economia, des d'un punt de vista quantitatiu. Des d'un punt de vista qualitatiu salten a la palestra temes centrals en el pensament econòmic des de l'escola clàssica i keynesiana, d'ordre ètic i moral, perquè la immigració ens força a replantejar-nos les condicions de vida dels diferents grups socials, la contribució de l'estat a reduir les desigualtats i a garantir unes bones condicions de vida per a tothom i més en particular, a preguntar-nos per la salut del nostre Estat del benestar, i admetre, entre altres coses, que si es vol preservar cal adequar-ne els pressupostos a les noves necessitats.

El balanç entre els costos i els beneficis és motiu de controvèrsia allà on la presència de la migració internacional és important i creixent. L'increment dels fluxos migratoris cap als països occidentals de les darreres dècades ha generat un interès públic pel tema dels efectes econòmics de les migracions en el sector públic perquè ha coincidit amb el ràpid envelliment de la població. Alguns autors han vist en les migracions el remei al temor de la crisi fiscal associada a l'envelliment de la població (el 29 de març de 2006 el diari *El País* publicava el titular següent: “Los inmigrantes atrasan la crisis

del sistema público de pensiones a 2025”), mentre que altres emfasitzen que les migracions són una càrrega excessiva per a les finances públiques. En tot cas, per validar l’encert d’aquestes afirmacions és imprescindible explicitar de forma clara l’horitzó temporal que es té en consideració, atès que els efectes de la immigració seran necessàriament diferents a curt, a mitjà i a llarg termini.

En la sessió del seminari dedicada a aquest tema, la ponència marc va partir de la identitat entre migrat i ciutadà, tot posant l’accent en la particular forma que l’Estat del benestar té actualment a Catalunya i els buits existents en la garantia dels drets de ciutadania dels immigrants (i dels autòctons). En el debat posterior la majoria de les intervencions van ser opinions apassionades sobre bases més ideològiques o anecdòtiques que empíriques, referides als efectes econòmics immediats, és a dir a molt curt termini. Per uns, els immigrants col·lapsen els serveis de salut, acaparen les ajudes a les famílies, absorbeixen l’increment dels pressupostos en educació, mentre que per altres els migrants reben moltes ajudes per pobres i no per immigrants i fan un ús dels serveis de salut molt més precari que el que en fa la població autòctona. Evidentment, l’experiència, curta encara que intensa, de Catalunya com a receptora de fluxos migratoris internacionals i la manca d’estudis acadèmics sobre aquesta qüestió explica l’actitud dels experts en aquest debat.

D’altra banda, val la pena fer notar que el moment històric actual, pel que fa al desenvolupament de l’Estat del benestar, és molt diferent del dels anys vint, seixanta i setanta del segle passat, en què Catalunya fou receptora de fluxos migratoris procedents d’altres indrets de l’Estat espanyol (encara que potser la dinàmica del mercat de treball en l’absorció dels immigrants no és tan diferent, ja que ara com abans l’absència de drets de molts treballadors immigrants incrementa la rendibilitat del capital). Avui un Estat del benestar força generós s’ha d’adaptar a les demandes dels nous ciutadans i, per això, el debat sobre els efectes de les migracions en el sector públic posa en tensió l’Estat del benestar actual.

Per analitzar aquest aspecte serà útil recordar les cinc funcions econòmiques bàsiques del sector públic, tal com els descriuen els manuals d'introducció a la ciència econòmica —reguladora (mercat de treball), fiscal (recaptadora), redistributiva (garantir una renda bàsica per viure), proveïdora de béns i serveis (educació, salut) i estabilitzadora (afavorir el creixement econòmic per augmentar els llocs de treball i al mateix temps evitar la inflació)— i veure de quina manera una actuació intel·ligent de l'Estat pot gestionar de forma adequada l'impacte econòmic de les migracions.

COM ESTUDIAR ELS EFECTES EN EL SECTOR PÚBLIC?

Per avaluar els efectes econòmics de les migracions en el sector públic del país d'acollida es poden adoptar bàsicament dues perspectives: una perspectiva d'un moment determinat o d'un període (anàlisi *transversal*), o bé una perspectiva *longitudinal*, que té en compte el cicle de vida. Per bé que no sempre disposem de les dades que voldríem, és molt més senzill abordar una anàlisi transversal que una anàlisi longitudinal, perquè en aquest segon cas molt sovint cal fer moltes estimacions sobre la possible evolució dels esdeveniments en el futur, mentre que l'anàlisi transversal es pot dur a terme amb dades del passat més recent.

Molts estudis sobre els efectes de les migracions en el sector públic es limiten a quantificar els costos i beneficis des d'una *perspectiva transversal* en el país d'acollida. És a dir, a estimar en termes monetaris el saldo d'un exercici econòmic determinat, suposem un any, entre la despesa pública i els ingressos públics.

La despesa pública és l'aportació de l'Estat en serveis públics per als ciutadans, que en gaudeixen per assolir el benestar i la millora de la seva qualitat de vida. La despesa pública social inclou la sanitat, l'educació i els serveis socials (per a persones que viuen a la pobresa o en situacions de

precarietat) així com els beneficis socials indirectes (subsidis fiscals per a la compra de l'habitatge principal, per tenir a càrrec persones menors o discapacitades, etc.)

Els ingressos públics (és a dir, les aportacions dels immigrants) provenen dels impostos directes (sobre la renda) i indirectes (sobre el consum), així com les cotitzacions a la Seguretat Social (tant dels treballadors com dels empresarials) i tot un seguit de taxes que els ciutadans paguem per múltiples raons (targetes d'identitat o de residència, de circulació, sobre propietats, etc.).

Un punt de vista complementari seria considerar els costos i els beneficis en el país d'acollida des d'un punt de vista més ampli, més dinàmic, que superi la visió restrictiva de la conjuntura, i considerar que les implicacions econòmiques de les migracions en un moment determinat són el resultat de processos estructurals, com a *crystal·lització d'un procés històric* (del sistema econòmic del país d'acollida, del tipus d'Estat del benestar i de les biografies mateixes dels migrants). En aquest sentit, la nostra preocupació es retroba aquí amb les qüestions sobre l'evolució i la dinàmica del *capitalisme català* plantejades en el capítol anterior.

D'altra banda, parlar de la relació entre l'Estat i els immigrants laborals implicaria parlar de com funciona l'Estat o, el que és el mateix, l'Administració pública; és a dir, quina és la naturalesa de l'Estat del benestar (és generós? és rudimentari?); també ens caldria conèixer quina és la biografia d'aquests nous treballadors pel que fa a la formació i a l'experiència laboral (estan formats i qualificats en arribar? El seu lloc de treball s'ajusta a la seva formació?); i fins i tot de quina manera l'Estat regula el mercat de treball (impedeix que hi hagi salaris de subsistència? Garanteix formes de contractació legal?). Totes aquestes qüestions són d'una gran rellevància. No és el mateix analitzar el cas dels Estats Units d'Amèrica que el cas de Suècia, entre altres coses perquè, en cada cas, la dimensió del sector públic és molt diferent (22% del PIB i 40%, respectivament).

LA COMPTABILITAT GENERACIONAL I ALTRES PERSPECTIVES D'ANÀLISI

La perspectiva longitudinal de la *comptabilitat generacional*, en comptes de mirar al present, o al passat, segueix el curs de vida dels individus en el país d'acollida, per veure quin serà l'efecte de la política fiscal a llarg termini. És una eina útil per copsar la redistribució entre generacions presents i futures. Per abordar estudis des d'aquesta perspectiva cal tenir informació longitudinal de l'experiència laboral i fiscal dels immigrants i dels seus fills, com a contribuents i com a receptors de serveis i prestacions de l'Estat; i en cas de no tenir-la caldrà fer força "cuina" econòmica (fer supòsits i estimacions).

El mètode calcula, amb els valors actuals, què espera pagar una persona representativa de cada generació i sexe en impostos nets (és a dir impostos pagats menys les transferències percebudes) al llarg de la seva vida. Quan els fluxos en els dos sentits són intensos, és a dir quan la pressió fiscal és important i quan l'Estat del benestar és generós, aquesta perspectiva és un instrument extraordinàriament útil i permet il·lustrar que (des del punt de vista de l'Estat en diferents moments del cicle vital), de forma anàloga als autòctons, un treballador immigrant té un saldo que fluctua de negatiu (en les primeres etapes, poc després d'arribar, quan es rep més que no es contribueix) a positiu (en l'etapa central, quan els treballadors són contribuents nets i reben poc de l'Estat), i més tard pot tornar a ser negatiu (un cop jubilat, si no torna al país d'origen i és perceptor d'una pensió de jubilació). La diferència amb un treballador autòcton és que a l'equació s'hi introdueixen els fills de l'immigrant en les despeses de l'Estat; i suposem que si es volgués fer el mateix càlcul pels autòctons s'inclourien les despeses de l'Estat en salut i educació durant l'etapa infantil de l'*ego*; la qual cosa no cal considerar en el cas dels migrats que arriben en edat de treballar.

Una perspectiva més ampla de l'estudi dels efectes de les migracions en el sector públic és possible si es tenen en compte no només els efectes en

el sector públic de l'Estat receptor sinó també en el de l'Estat emissor. Aquest plantejament, que no va ser tractat en el seminari, no és gens ni mica banal. Molt sovint l'emigració de persones qualificades (fugida de cervells) suposa per al sector públic dels països d'origen una pèrdua de la inversió pública que s'ha fet en educació i en la salut de les persones que han marxat; a la vegada que hi ha una reducció de les contribucions fiscals, perquè se suposa que abans de marxar tenien una feina per la qual cotitzaven i en marxar deixen de pagar impostos. Com a fet il·lustratiu val la pena recordar que recentment, davant la decisió del govern francès de tancar la frontera a les persones no qualificades procedents del Senegal, el president d'aquest país, Abdoulaye Wade, va anunciar als francesos que els passaria factura per les despeses de l'Estat senegalès en la formació universitària dels benvinguts a l'Estat francès. De fet, el que sorprèn és que declaracions d'aquesta naturalesa no siguin més freqüents en el món contemporani.

Adoptar la doble perspectiva de l'Estat d'origen i de destinació, ens portaria a explorar temes no menys interessants, com ara l'efecte que tenen les remeses dels migrants i les inversions fetes per residents a l'exterior i d'altres institucions (com les ONG i les agències de desenvolupament) en la fiscalitat d'ambdós països. Tot plegat ens aboca a estudiar el tema del desenvolupament i el codesenvolupament (que inclou la despesa que Espanya està fent, als països emissors, en seguretat, infraestructures, etc. per intentar frenar la intensitat dels fluxos migratoris cap a Espanya), temes que tampoc no podran ser tractats en aquesta breu publicació.

Abans de passar a revisar les evidències empíriques que hem resseguit en la bibliografia analitzada voldríem apuntar només unes notes sobre el tema de les remeses, perquè té una magnitud prou important. Per exemple, les remeses que envien els immigrants des d'Europa cap al Marroc representen la partida d'ingressos principal del país. I això que per estimar les remeses dels immigrants, utilitzen només les dades de la Direcció de Correus, que segons algunes estimacions representen una tercera part del total. A

l'Amèrica Llatina les remeses també s'han convertit en un dels pilars de l'economia de molts països: a Haití, El Salvador o Nicaragua les remeses representen la cinquena part del PIB. Aquests exemples ens mostren la ironia de la història; el sentit dels fluxos monetaris ha canviat: fa unes dècades eren els exiliats espanyols o els emigrats que enviaven diners a Espanya des de l'Amèrica Llatina. Un darrer exemple: els impostos que rep l'Estat filipí per les remeses que arriben dels seus ciutadans residents a l'exterior li permeten pagar els interessos del deute extern.

EVIDÈNCIES EMPÍRIQUES EN PAÏSOS RECEPTORS DE LLARGA DURADA

Els costos i beneficis del sector públic són dos aspectes de fàcil conceptualització, però de difícil operacionalització, quan les dades sobre els ingressos i costos de l'Estat i dels treballadors no són fàcils d'obtenir pel conjunt de la població. Aquesta manca de dades és més notòria quan parlem d'un país com el nostre on el problema preocupa des de fa pocs anys; en canvi, els països que tenen una llarga trajectòria d'immigració disposen de dades suficients per arribar a conclusions clares.

Nombrosos acadèmics han destacat els efectes fiscals positius de les migracions en els països més industrialitzats, i s'han convertit en defensors de la immigració (al costat d'aquells empresaris que consideren que la importació de mà d'obra barata és totalment imprescindible per mantenir el marge de beneficis) mentre els immigrants marginals no facin una contribució negativa al tresor de l'Estat (Voretz, 2006). Es parla de contribució substancial a les finances públiques d'aquests immigrants que arriben al país quan tenen l'edat de treballar i que sovint tenen taxes d'ocupació més elevades que els autòctons. Enquestes oficials com la *World Economic & Social Survey* (2004) destaquen que les conseqüències fiscals cada vegada són més importants en les societats desenvolupades que estan vivint

un fort procés d'envelliment de la seva població, i es considera aquesta contribució com un remei a la pressió fiscal associada a l'envelliment, altrament dita crisi del sistema de pensions i de la provisió pública de salut.

Molts estudis han adoptat la perspectiva dinàmica longitudinal per estudiar els efectes fiscals de les migracions a llarg termini amb resultats força convergents en el sentit que l'efecte és positiu per a l'Estat receptor, però també amb algunes excepcions i matisacions en considerar els efectes de diferents generacions.

El treball d'Aine Gieseke (1995) per al període 1988-1992 il·lustra que a la República Federal d'Alemanya els immigrants, en arribar, representaven per a l'Estat una necessitat d'inversió en habitatge, escola (augment d'estudiants a primària i a secundària), assegurança mèdica (tot i que com que eren, de mitjana, uns deu anys més joves que els nadius, les seves necessitats mèdiques eren diferents), i fins i tot transport; una inversió que els immigrants van anar tornant a mesura que van anar treballant. Durant el període 1988-1992 els immigrants havien pagat a l'Estat en concepte d'impostos i contribucions a la Seguretat Social un total de trenta-dos bilions de marcs alemanys. Després de pagar tota la despesa que ells mateixos generaven, el benefici econòmic de l'Estat fou de divuit bilions de marcs.

L'estudi de Kjetil Storesletten (2003) que quantifica l'impacte fiscal de la immigració a Suècia, país que té un sector públic ampli i també una proporció elevada d'immigrants, ha estat possible gràcies a l'existència de dades sobre els guanys dels immigrants i sobre el que aquests perceben del benefici públic. Tots els immigrants, i també la població nativa, representen un benefici i una despesa pública cada any de la seva vida. Una seqüència típica de *benefici net* per a un govern gràcies als immigrants és: un curt període de despesa, just quan acaben d'arribar; després molts anys de pagament d'impostos, durant els quals aporten grans beneficis a l'Estat; finalment, quan l'immigrant es jubila, el flux net per al govern sovint és negatiu (pensions, atenció sanitària, etc.). L'autor computa el benefici net

públic per un nou immigrant com: valor dels impostos pagats menys les transferències i el consum marginal del govern, incloent-hi el cost i la contribució dels futurs fills. De manera que l'admissió d'un nou immigrant és vista com una inversió. Els treballadors que tenen salaris més baixos, tenen una contribució menor a l'estat i uns elevats pagaments per benestar. Quan es retiren l'estat ha d'invertir més en la població nativa perquè han treballat més anys i amb uns salaris més elevats. D'altra banda, els immigrants joves representen un benefici més gran per a l'Estat que la població nativa i que els immigrants de més edat, ja que representen poca despesa i en canvi contribueixen molt a les arques de l'Estat.

El cas dels Estats Units ha estat estudiat per Borjas (1995) amb la conclusió que els efectes són positius però molt petits. Altres autors que també han estudiat el cas nord-americà (Smith i Edmenston, 1997) afirmen que l'efecte fiscal d'un immigrant depèn de l'edat d'arribada: aquells que arriben entre els deu i els vint-i-cinc anys produeixen els màxims efectes positius. D'altra banda, en general, s'observa que l'efecte és positiu a nivell federal, però negatiu al nivell de cada Estat i local. Lee i Miller (2000) arriben a conclusions semblants. L'aportació més important dels resultats de l'estudi d'Auerbach (1999) és que l'impacte fiscal potencial més gran depèn dels canvis provocats en la composició de la població immigrada, en particular pel que fa al nivell d'instrucció.

ELS IMMIGRATS EN ELS COMPTES PÚBLICS A CATALUNYA

Els estudis realitzats sobre les implicacions econòmiques de les migracions en el sector públic a Catalunya, i que presentarem a continuació, no són abundants: un tracta els efectes fiscals (Balaguer, Barreda i Cuadros, 1999) i un segon els efectes en el finançament dels serveis de caràcter social a Catalunya (Stoyanova, 2005). Pel conjunt del l'Estat espanyol

no existeix cap estudi que adopti la perspectiva de la comptabilitat generacional.

Aquest primer estudi fet per Balaguer, Barreda i Cuadros, *Els beneficis de la immigració estrangera a Catalunya* (que des del títol mateix ja se situa a la banda dels optimistes) es va fer l'any 1999 per encàrrec del Departament de Benestar Social de la Generalitat de Catalunya. La singularitat d'aquest estudi és que analitza el fenomen en el moment de la seva gènesi, quan la població estrangera només representava aproximadament el 2% de la població total, i al voltant d'un 74% eren immigrants estrangers no comunitaris, mentre que a l'inici de l'any 2006, segons les dades del padró continu, representava aproximadament l'11% i el percentatge d'immigrants no comunitaris era del 86%. Aquest estudi, que també analitza els efectes econòmics de la immigració en el sector privat, fa servir dades del període 1994-1998 (no desagregades entre la població estrangera comunitària i no comunitària) i arriba a conclusions positives respecte del saldo entre costos i beneficis per al sector públic. A banda de les esmenes d'ordre metodològic que se li podrien fer (per comptabilitzar de forma doble els impostos sobre la renda de les persones físiques, en sumar les dades dels salaris i de l'IRPF, o per l'omissió que fa de les cotitzacions empresarials a la Seguretat Social), aquest estudi dona unes dades vàlides per aquell moment: un benefici net per al sector públic de 73.245.090.449 milions de pessetes, és a dir poc més de quaranta-quatre milions d'euros. En aquell moment la població estrangera estava composta majoritàriament per persones joves adultes i sanes que no feien un ús freqüent de la salut pública ni dels serveis i prestacions socials. Ara bé, d'aleshores ençà la composició de la població estrangera ha canviat, i potser el tret més rellevant d'aquest canvi és l'increment de la població en edat d'educació obligatòria (fins als 16 anys), i l'increment també dels més petits, que són usuaris assidus dels serveis de salut.

L'estudi de Stoyanova (2005) quantifica el cost que representen per al sector públic català les despeses en serveis de benestar utilitzats per la pobla-

ció estrangera, en particular en salut, educació i serveis socials. L'autora expressa la preocupació pel fet que l'extensió del règim de protecció social a la població immigrant implica uns costos addicionals molt importants per al país receptor, fins i tot si es considera que gran part dels costos es poden cobrir amb els ingressos fiscals procedents de les cotitzacions a la Seguretat Social dels mateixos treballadors immigrants. Això es deu bàsicament al tipus d'inserció laboral dels treballadors immigrants en el nostre país, que estan ocupats legalment en sectors on la retribució mitjana és molt baixa (agricultura, construcció, restauració) o bé que treballen en negre (i per tant sense contribuir a la Seguretat Social). L'autora destaca que, en salut, els costos addicionals previsibles per l'increment de la població estrangera i pel canvi en la seva estructura d'edats, no s'han tingut en compte en els pressupostos dels anys estudiats (2002, 2003 i 2004). El resultat final és l'esperat: hi ha hagut un gran desajust entre els pressupostos i la despesa sanitària efectuada. En educació els pressupostos s'han incrementat perquè el Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya ha fet diferents plans especials tant l'any 2002 com l'any 2005 per atendre les necessitats específiques de la població nouvinguda més menuda. Els costos atribuïts als serveis socials (dirigits a persones que viuen en la pobresa o en situacions de precarietat), que per raons obvies són més utilitzats per la població estrangera que per l'autòctona, han anat minvant en els darrers anys. En resum, a Catalunya, el cost dels serveis de benestar destinats a la població estrangera és molt petit: 1,04% del PIB l'any 2004. No és una novetat dir que Catalunya (i Espanya) està a la cua dels països de la Unió Europea pel que fa a serveis de benestar. Amb la població estrangera no s'ha fet pas cap excepció.

La metodologia de la comptabilitat generacional s'empra en el treball de Collado i Iturbe-Ormaetxe (2004), enfocat des de la ja clàssica preocupació de quina serà la contribució dels immigrants en una situació en què l'envelliment de la població preveu uns increments notables en despeses en jubilacions i en salut. En les seves equacions l'endeutament públic depèn dels ingressos o impostos previstos i de la despesa pública. Per a les

generacions existents l'any 2000, el resultat principal és que el desequilibri fiscal és molt importat i comparable al d'altres països europeus com ara Alemanya o Itàlia. En considerar polítiques d'immigració alternatives els autors dissenyen possibles escenaris futurs que combinen hipòtesis sobre les cotitzacions dels immigrants i projeccions de la fecunditat: la conclusió més important és que un nombre gran d'immigrants ajudarà les generacions futures a alleugerir la càrrega fiscal; en canvi no s'espera cap contribució pel costat de la natalitat. En conclusió, Collado i Iturbe-Ormaetxe avaluen els efectes quantitatius de la immigració a Espanya en la política fiscal a llarg termini i afirmen que la contribució dels immigrants serà positiva i significativa.

En els estudis realitzats a Catalunya no es fa la distinció dels immigrants segons el gènere; una qüestió important, ja que la taxa d'activitat acostuma a ser inferior per a les dones. Interessa també analitzar la composició familiar dels immigrants, així com el fenomen de les dones que immigren sense família.

L'ESTAT DEL BENESTAR EN TENSÍO I ALTRES CONCLUSIONS

S'han dissenyat diverses metodologies per estimar el saldo entre costos i beneficis, de les quals la més interessant és la que mesura els efectes a llarg termini adoptant una perspectiva longitudinal, però a Catalunya els comptes no estan actualitzats. Les estimacions fetes abans de tombar el segle eren optimistes. Les estimacions fetes més tard donen petites peces d'una realitat polièdrica: els immigrants contribueixen al dèficit de la sanitat, com suposem que també hi contribueixen tots els ciutadans autòctons; i la comptabilitat generacional feta amb molta cura ens diu que la seva contribució serà favorable al tresor. Hi ha una certa urgència per tenir els comptes clars, en versió completa, però hi ha dades bàsiques que des-

coneixem. Sabem que els nouvinguts permeten la mobilitat laboral i social ascendent dels autòctons i dels que havien arribat abans, i que se situen a la franja més baixa de les categories laborals; sabem que treballen en empreses petites (i a les enquestes de salaris només s'inclouen les empreses de més de cinc o deu treballadors) i per aquest motiu són gairebé invisibles a les estadístiques econòmiques oficials, que lògicament només inclouen aquells treballadors contractats de forma legal i que cotitzen a la Seguretat Social.

La Secretaria per a la Immigració de la Generalitat té informació sobre els serveis creats *ad hoc* per a la població immigrada, i sobre l'ús que aquesta població fa dels serveis que l'Estat ofereix a tots els ciutadans de Catalunya. La informació procedent de les enquestes sobre l'estructura salarial, les contribucions a la Seguretat Social, els impostos sobre la renda i els impostos indirectes, haurien de completar el càlcul, però és sabut que tenen grans limitacions. Ara mateix, les esperances estan posades en la gran *Encuesta nacional de inmigrantes* que està duent a terme l'Institut Nacional de Estadística (INE), que té una cobertura temàtica molt àmplia (composició familiar, informació sobre condicions laborals en el país d'origen abans de la migració i a l'Estat espanyol amb dades salarials incloses, característiques de l'habitatge, etc.) i una mostra suficient per fer explotacions per a les diferents comunitats autònomes. Atès que el treball de camp està a punt d'acabar, no deu faltar gaire temps per aclarir bona part de les nostres incògnites. Cal una informació acurada sobre aquest fenomen no només per als acadèmics sinó sobretot per dissenyar polítiques públiques.

La política d'immigració ha de basar-se també en una informació objectiva sobre els efectes econòmics de la immigració en el sector públic, sense que el signe del saldo entre costos i beneficis hagi de ser el criteri per a la seva definició. Altrament, aquesta política no pot ser independent de l'Estat del benestar que volem preservar ni dels canvis en la composició dels fluxos migratoris. Per exemple, la feminització dels fluxos migratoris, conseqüència de la divisió internacional de la mà d'obra per gènere, hauria de

fer repensar aquella part de la política d'immigració que té relació amb el reagrupament familiar, una política actualment centrada en el model de referència en què es reagrupa l'esposa i els fills (Martínez i Castells, 2006, p. 69).

Per valorar les implicacions econòmiques de la immigració des de la perspectiva del sector públic, cal tenir en compte també molts altres factors. D'entrada, l'edat d'arribada i el capital social inclòs en la biografia anterior a la migració; l'estructura per edat, que determina el tipus de demanda de béns i serveis proporcionats per l'Estat; el nivell d'instrucció, que en part condiciona la seva inserció al mercat de treball, però sobretot el marc legal i la pràctica empresarial que determinen les condicions salarials, la categoria laboral; el que guanyen, el que declaren i cotitzen (com més cobrin, més contribuiran); la generositat de l'Estat del benestar i la capacitat d'aquest d'adaptar-se a les noves necessitats; el tipus de consum (fet aquí o generat als països d'origen). La durada de l'estada aquí, l'eventual retorn i/o jubilació i els convenis signats entre Espanya i els països emissors sobre garantia de pagament de les pensions en cas de retorn al país d'origen, són també factors molt importants per estimar els efectes fiscals a llarg termini. Espanya té convenis amb països de l'Amèrica Llatina però no amb els països emissors d'importants contingents d'emigrants d'Àfrica (només hi ha conveni amb Guinea Equatorial), d'Àsia o de l'Europa de l'Est. D'ara endavant, no es previsible que es resolguin aquests temes de forma bilateral entre dos països; el més probable és que aquests acords es prenguin des de la Unió Europea.

De tot plegat es dedueix que els efectes fiscals de la migració, en un futur proper, no seran iguals segons les diferents instàncies administratives i territorials que es prenguin en consideració, sigui la Unió Europea, sigui Espanya, o sigui Catalunya.

Deixant de banda la funció estabilitzadora del sector públic, per al propòsit d'aquest treball ens interessa especialment com es concreten les altres

quatre funcions de regulació, fiscalització, redistribució, i de provisió de béns i serveis. D'entrada la funció reguladora hauria de garantir que tots els agents econòmics compleixen els seus deures (pagament d'impostos, contribució a la Seguretat Social, etc.) i gaudeixen dels seus drets (com a ciutadans i com a treballadors). Quan l'estat intervé per impedir que el mercat imposi sous de misèria, està defensant no només la salut dels ciutadans sinó també la salut de l'Estat del benestar. Si l'estat no garanteix sous dignes, s'haurà d'adaptar de forma ràpida a la nova situació augmentant les partides pressupostàries de l'estat dedicades a aquesta matèria al ritme de creixement del nombre de persones pobres, sempre i quan consideri els immigrants i els seus fills i familiars, com a ciutadans amb drets i deures.

4 Els efectes de les migracions sobre la producció, la renda i la despesa

EFFECTES SOBRE EL PIB I EL PIB PER CÀPITA

Vam dedicar tres sessions del seminari als efectes que la immigració té sobre l'activitat econòmica privada. Vam organitzar els debats al voltant dels tres aspectes a partir dels quals es pot estudiar el PIB d'una societat i vam convidar experts diferents a presentar cada una de les ponències marc.

Aquests tres grans temes d'anàlisi van ser:

- 1) Els efectes de la immigració sobre la producció. Aquí ens vam interrogar sobre la incidència de la immigració en la manera de generar riquesa i vam centrar la nostra preocupació en el fet que des del 1995 fins avui, el PIB català ha crescut menys del que ho ha fet la mitjana espanyola. El tema és preocupant perquè denota una *pèrdua de ritme* de l'economia catalana. Per debatre sobre aquesta pèrdua d'empenta vam voler escoltar molt especialment la veu d'empresaris i de representants d'organitzacions empresarials.
- 2) Els efectes de la immigració sobre la renda, és a dir sobre els ingressos generats pels processos de producció que s'expressen en forma de salaris i de beneficis. En aquesta sessió el debat va ser molt viu quan tractàvem el tema del nivell de formació i els salaris

dels immigrants; hi havia acord a l'hora de reconèixer que els salaris menors dels immigrants no responen a un nivell de formació menor. L'altre punt proposat per aquest debat va tenir com a centre *l'abast de la política de redistribució de la renda a Catalunya*. Es tractava de saber si la pressió fiscal i la utilització dels serveis socials ens fan una societat prou equitativa. És clar que vam discutir força què entenem per *prou equitativa*.

- 3) Els efectes de la immigració sobre la despesa. Aquí els interrogants es van plantejar sobre les conseqüències que la presència de població immigrada té sobre l'estructura de l'ús dels ingressos. Que potser *utilitzem les rendes rebudes*, que tenen com a destins alternatius el consum o l'estalvi, d'una manera diferent perquè hi ha entre nosaltres una proporció significativa de nouvinguts? Ens vam interessar per l'aparició de noves formes de consum tant a l'interior del país (nous productes de menjar, de vestir, d'oci), com per les remeses enviades als països d'origen, a vegades sota la forma d'aparells electrodomèstics que hi són exportats. Aquest aspecte ens deriva cap a l'anàlisi del paper que tenen els migrants com a elements de desenvolupament. Els enviaments en forma de diners, de béns de consum durables, de maquinària petita, són una ajuda que va directament al seu destí: l'educació, els petits negocis; uns diners que estimulen l'activitat econòmica del país de l'emigrat. No vam transitar gaire per aquest tema apassionant; vam insistir més en el paper de l'estalvi i de la inversió fets localment pels immigrants com a nous agents econòmics catalans.

Com que els tres aspectes van estretament lligats i en els debats ens vam moure contínuament de l'un a l'altre pensem que és adequat presentar una reflexió conjunta sobre com els aspectes privats de l'economia catalana —des de la triple perspectiva de l'obtenció, la distribució i la utilització del PIB— es veuen afectats pel fet de la immigració.

LA IMMIGRACIÓ POT MODIFICAR EL MODEL ECONÒMIC CATALÀ?

Una de les primeres preguntes que volem plantejar aquí és la següent: el fort increment de la immigració aquests darrers anys és un factor que modificarà el model econòmic català, com ho va fer la onada migratòria dels anys 1960-1974? O bé, la immigració és un fenomen important, que fa una aportació significativa a la demografia catalana però que no té conseqüències fortes des d'una perspectiva qualitativa, sobre el sistema productiu?

En cap cas pensem que es pugui minimitzar l'efecte clar de la immigració sobre l'economia i la societat catalanes. El que volem debatre és fins a quin punt som davant d'un canvi en el model productiu. Una hipòtesi apuntada afirma que la societat catalana absorbirà la immigració sense modificar en profunditat les regles de funcionament de les forces protagonistes de l'activitat econòmica. Seriem davant d'un procés d'acceleració del mateix tipus de creixement econòmic que ja coneixem. La immigració explica una bona part (un expert va dir que la meitat) de l'expansió de l'economia catalana del període 1997-2004, la pregunta és fins a quin punt afecta la manera de produir riquesa i de gastar-la.

No tenim una resposta clara, contundent; pensem que hi ha prou elements per inclinar-nos a respondre afirmativament a la primera pregunta i afirmar que estem davant d'un canvi en la manera de produir, però no estem segures que el canvi sigui cap a un model radicalment diferent; sobretot, no estem segures que el canvi signifiqui avançar per un camí que asseguri a l'economia catalana un futur optimista.

Pensem que hi ha arguments per afirmar que la immigració present podria ser, no simplement el que és evident: un element de dinamisme per al model econòmic, sinó que també hauria d'estimular un canvi fonamental per a l'estructura econòmica. En la mesura que pensem que ens trobem davant

d'un fenomen que afecta la qualitat del creixement econòmic, ens cal afegir elements que permetin millorar el plantejament d'aquestes qüestions.

Un dels experts va insistir en la tesi segons la qual *la immigració fa una aportació important a la demografia catalana però no té efectes sobre el model econòmic*. Va dir que posava la seva afirmació sobre la taula per animar el debat i, efectivament, va incitar-nos a pensar.

Nosaltres ara posem l'èmfasi de l'interrogant a esbrinar si hi ha conseqüències de la immigració sobre la *manera de produir* i, si n'hi ha, quines són. Tal com ja hem dit, plantegem preguntes sobre el caràcter i el funcionament del capitalisme català, i pensem que per aproximar-nos correctament a les respostes que busquem caldria centrar el focus de la nostra anàlisi en l'activitat concreta de les empreses. Seria necessari fer una anàlisi al nivell microeconòmic per observar si —i com— la utilització de treballadors de la immigració ha modificat l'esquema productiu, l'estructura dels costos i potser també els productes resultants, de les empreses catalanes.

L'estudi s'hauria de fer per una mostra d'empreses que permetés veure les diferències segons la dimensió, la relació amb la Seguretat Social (autònoms, assalariats), la titularitat jurídica (societats limitades, anònimes), la propietat (local o multinacional), o el sector d'activitat. De moment però, ens mantenim al nivell de la macroeconomia i, per tant, les nostres observacions són de caràcter general.

Quan ens plantegem interrogants sobre l'esquema productiu no podem oblidar que la *manera de produir* té uns efectes segurs sobre la *manera de distribuir* i per això tractem també en aquest capítol els efectes que té la immigració sobre els ingressos que es deriven de l'activitat productiva. Vam parlar: 1) de producció, i 2) de generació i utilització d'ingressos, és a dir, ens vam preguntar què passa amb les rendes distribuïdes en forma de salaris i de beneficis. Amb la intenció de saber si ara passen coses diferents d'una dècada enrere.

Hem observat que la presència de treballadors immigrants ha fet més obert el ventall de rendes existent, ja que ha fet augmentar la presència d'ingressos baixos i d'ingressos molt baixos dins l'economia catalana. Tornen a ser vigents avui, al nivell inferior de l'escala, unes retribucions que pràcticament havien desaparegut del panorama.

S'ha afirmat que *importem pobresa*; certament importem unes persones que, una vegada instal·lades aquí, ho són menys del que ho eren al seu país d'origen, això no ho podem oblidar. La renda mitjana és a Catalunya tretze vegades la del Magrib; evidentment aquesta diferència és un motiu poderós per migrar. També hem vist que la immigració ha diversificat l'oferta de treball posant en el mercat català un segment de treballadors que fan feines especialment mal pagades en el sector dels serveis, de l'agricultura, de la construcció i també en algunes indústries. En aquest sentit es pot dir que la immigració fa visibles unes situacions de pobresa determinades.

L'ECONOMIA CATALANA PERD DINAMISME

La qüestió de fons, un fil conductor que ha orientat la nostra anàlisi, es pot resumir en la constatació que l'activitat econòmica catalana funciona amb un nivell de productivitat inferior al de les regions més desenvolupades del nostre entorn europeu. Si aquesta constatació és preocupant, ens cal buscar en diverses direccions per trobar algunes explicacions.

Vam treballar a partir dels informes elaborats per la Cambra de Comerç de Barcelona (2003 i 2004) en què es posa en evidència que el pes de l'economia catalana s'ha reduït dins del conjunt espanyol; si l'explicació d'aquesta pèrdua de pes fos un fort creixement de l'economia espanyola el tema no tindria per què ser preocupant, però com que les xifres indiquen un fre en el procés de convergència amb les economies de l'Europa occidental, pensem que hi ha motius d'inquietud.

La Cambra assenyala des del 1997 una *pèrdua moderada però constant de competitivitat*. Perdre ritme en el creixement de la productivitat en el moment que els costos laborals tendeixen a acostar-se als europeus vol dir inexorablement pèrdua de competitivitat.

Les reaccions davant d'una situació de pèrdua de competitivitat poden posar en perill la cohesió social. Sabem que una sortida dels empresaris davant de situacions com la descrita consisteix a forçar la reducció dels costos laborals, cosa que només és possible incidint sobre els segments més febles del mercat de treball. La presència de treball immigrat permet aplicar aquesta lògica. Però aquest és un camí que no desitgem recórrer.

D'altra banda, existeixen indicis raonables per pensar que l'ús extensiu del treball dels immigrants pot ser un element que, entre altres coses, permeti explicar la menor productivitat de l'economia catalana, i per això pensem que està justificat insistir en la qüestió. Caldria matisar i dir que *la menor productivitat es deu a l'ús extensiu del treball* i no a l'ús del treball immigrat. El que passa és que la immigració és una font de treball barat i, per tant, actua com un estímul a la utilització extensiva d'aquest factor de producció.

En els debats vam insistir molt sobre aquest punt. Hi havia un acord general, sobretot per part dels representants empresarials, de considerar positiva la major disponibilitat de treball per a les empreses del país; una postura lògica, ja que l'arribada de treballadors disposats a cobrar poc afavoreix abaratir els costos laborals.

Quan discutíem sobre els efectes d'aquesta abundància de treball sobre els processos d'incorporació de millores tecnològiques dins de les empreses, les postures eren diverses. Per alguns la manca d'inversió en progrés tècnic es deu a la dimensió excessivament petita de les empreses, molt més que al fet que aquestes puguin disposar de treball barat; altres insistien que l'efecte del cost del treball a l'hora de decidir entre processos intensius en

treball o bé en capital no és gens clar. En tots els casos, el recurs a l'abundància de treball que afavoreix salaris baixos als graons inferiors de l'escala laboral era reconegut com un comportament usat recurrentment pels empresaris catalans.

Un informe recent confirma aquesta tendència a usar treball i no capitalitzar l'economia (Gual, Jodar i Ruiz, 2006). En una comparació de l'evolució de la productivitat i de l'ocupació per diferents economies desenvolupades, pel període 1996-2005, Espanya apareix com el paradigma de l'ús extensiu del treball. Si per l'Europa dels Quinze la productivitat ha crescut un 1,3% i l'ocupació un 1,1% durant els darrers deu anys, a Espanya la productivitat ha crescut només un 0,3% mentre que l'ocupació ho ha fet un 3,3%. Aquest és també el comportament a Catalunya, en una dinàmica que hem anomenat *eficaç* perquè aconsegueix que gairebé tothom treballi, *però poc eficient* perquè els qui estan ocupats treballen amb una rendibilitat massa baixa. De fet, la situació és que *s'està malversant treball*.

Cal dir que en aquests aspectes del debat hi va haver aportacions molt significatives en resposta a les nostres preguntes; per exemple algú va dir, i ningú no el va contradir, que els salaris baixos permeten la supervivència d'empreses i fins i tot d'alguns sectors (es va parlar d'alguns aspectes del procés tèxtil o de l'agricultura al Maresme).

El que no sabem és fins a quin punt la salvació d'activitats que només poden funcionar a base de pagar molt poc el treball és un fet positiu per al conjunt de l'economia. En aquest punt ens interessa insistir en la diferència entre *l'eficàcia social*, que vol dir evitar tancament d'empreses i augmentar l'ocupació, i *l'eficiència econòmica*, que de vegades passa per processos dolorosos de reestructuració de la base econòmica.

PER QUÈ NO CREIX EL PIB PER CÀPITA?

Hem vist que el PIB català creix, però no ho fa al ritme suficient per seguir el creixement de la població, de manera que el PIB per càpita, que és el que defineix l'eficiència del sistema productiu, no està augmentant.

Per avançar en la nostra reflexió fem una mica de recordatori de com i per què creix el PIB per càpita fent atenció a l'evolució d'aquesta magnitud a Catalunya. Insistim a dir que l'alentiment del ritme de creixement del PIB català compromet el procés d'incorporació al funcionament propi de les economies més desenvolupades de l'entorn europeu.

Si analitzem el creixement del PIB d'un país i ho fem fixant-nos especialment en els elements que aporta la perspectiva demogràfica, reconeixem quatre factors d'explicació:

- 1) Que hi hagi un augment de la productivitat de la població ocupada, la qual cosa vol dir obtenir un resultat millor a partir dels treballadors existents.

Aquest factor és molt difícil de mesurar, caldria fer un treball d'observació d'algunes realitats concretes. Seria interessant comparar el resultat que obté una empresa que ha incorporat treballadors immigrants abans i després d'haver-los incorporat; o bé fixar-se en l'evolució d'algun subsector molt específic d'activitat productiva i fer la mateixa anàlisi.

- 2) Que s'aconsegueixi un augment de la taxa d'activitat; és a dir, que s'incorpori a la població activa un nombre més gran de persones, joves, dones, persones grans, que fins ara no treballaven ni buscaven feina.

Pel que fa a la taxa d'activitat, hem constatat que és més elevada en la població immigrada que en l'autòctona; per tant, podem afirmar que la immigració ha fet créixer la taxa d'activitat catalana.

En el debat internacional sobre el tema es fa una distinció clara entre aquelles societats amb una taxa d'activitat baixa, com és el cas d'Espanya, i en menor mesura de Catalunya, per a les quals la immigració de persones amb la intenció de treballar serà favorable, i les societats amb taxes d'activitat altes com és el cas del Regne Unit, on la taxa d'activitat era del 80% l'any 2000 (Harris i Coleman, 2003:79) i on l'efecte és menys clarament positiu.

En el nostre cas ens podem preguntar què passarà a partir d'ara. La taxa d'activitat catalana ha crescut molt els darrers anys i avui és del 76%, supera lleugerament el nivell que la Cimera Europea de Lisboa havia posat com a objectiu a la primavera de l'any 2000.

- 3) Que augmenti la taxa d'ocupació, la qual cosa vol dir que una proporció més gran de les persones declarades actives trobi efectivament un lloc de treball.

La taxa d'ocupació està determinada essencialment pel dinamisme de l'economia. Hi ha força discussions amb arguments de vegades contradictoris sobre la incidència dels salaris en la demanda de treball. Per uns, l'anàlisi econòmica afirma que quan les expectatives dels empresaris són optimistes les contractacions de treball augmenten independentment del nivell salarial; el fet que els immigrants ocupin llocs que abans no eren ocupats fa pensar que la seva arribada té un efecte complementari i no de substitució del treball autòcton, ja hem vist que fan augmentar la taxa d'ocupació; el fet que els seus salaris siguin molt baixos reforça aquest aspecte i al mateix temps dóna força a l'argument alternatiu segons el qual el baix cost del treball estimula la contractació.

- 4) Que augmenti la població potencialment activa, és a dir el nombre de persones que tenen l'edat legat de treballar, la qual cosa depèn evidentment de l'estructura d'edats de la població total.

Pel que fa a la població potencialment activa, és clar que l'efecte immediat de la immigració a Catalunya la fa augmentar, ja que arriben persones en edat de treballar, persones que eixamplen la part central de la piràmide d'edats. Caldrà veure què passa en una

perspectiva a mitjà i llarg termini; l'experiència d'altres països no és del tot "optimista".

Els professors Tremosa i Pons (2003) identifiquen dos esquemes diferents per aconseguir augmentar el nivell de la producció d'un país: *a)* el que està funcionant actualment en l'economia espanyola, que consisteix a incrementar l'ocupació de manera que creix el producte a base d'incorporar més treballadors al procés econòmic, i *b)* el model aplicat per l'economia alemanya, que basa el seu creixement en un increment de la productivitat de la població ocupada; els autors expliciten que Catalunya està seguint el model espanyol, que implica un augment del producte però amb un creixement menor del PIB per càpita.

Recordem les preguntes que vam plantejar als assistents als debats. Per començar: és possible que l'augment del PIB català —que s'explica per una combinació dels efectes dels factors 2), 3) i 4) enumerats— estigui limitat pel fet que el creixement de la producció, o el que és el mateix, el resultat de l'activitat del conjunt de les empreses que funcionen a Catalunya, no assoleix el seu nivell potencial? Estem suggerint que les empreses no actuen del tot eficientment.

Per continuar: si l'augment del PIB per càpita català té un ritme menor comparat amb altres economies del nostre entorn, quin paper hi ha tingut el fet que aquí la població ha crescut més ràpidament aquests darrers anys? I com que el creixement demogràfic s'ha basat en la immigració, tenim altre cop el nostre element de preocupació al centre de la pregunta. Per seguir aquest camí caldria comparar les estructures familiars de la immigració recent i de la població ja assentada a Catalunya.

El model de creixement seguit a Catalunya té un aspecte positiu, que és la disminució de la taxa d'atur; però el costat negatiu, i que pot ser objecte de preocupació, és que l'economia catalana creix a base d'ampliar la seva base productiva però no aconsegueix millorar la qualitat del seu model productiu.

Les xifres observades (Cambra de Comerç de Barcelona, 2003 i 2004) ens fan concloure que el capitalisme català segueix el vell camí d'aprofitar el treball abundant i barat disponible i no incorpora, o no incorpora al ritme que seria desitjable, la tecnologia que milloraria la productivitat. Les empreses paguen un preu per aquest comportament en forma d'una taxa de guany menor (Cambra de Comerç de Barcelona, 2004). Els treballadors, en forma de salari menor.

MODEL PRODUCTIU I CULTURA INDUSTRIAL

Parlar de la “manera de produir” ens condueix a fer-nos tres preguntes:

- 1) Quina és la relació quantitativa i qualitativa entre les dotacions de treball i de capital en els processos de producció catalans, esbrinant si se situen en condicions properes o allunyades de la relació òptima entre els dos factors; és a dir, fixar-nos en l'eficiència, que vol dir una utilització adequada del treball i del capital fix i, per tant, interrogar-nos sobre les possibilitats d'obtenir el millor resultat possible de l'esforç productiu esmerçat.
- 2) Quines empreses creen els treballadors immigrants i/o es creen per a ells; és evident que l'arribada de nous treballadors i les seves famílies suposa una extensió del mercat consumidor; caldrà analitzar la resposta a aquesta ampliació de la demanda interna.
- 3) Quina estructura productiva resulta de la doble ampliació del mercat, pel costat de l'oferta de treball i pel costat de la demanda de consum? De fet, volem estudiar com han canviat les empreses existents i com són les empreses noves en l'estructura productiva estimulada per la presència de treballadors i consumidors immigrants.

L'arribada d'immigració coincideix amb un moment de canvi econòmic accelerat i és sabut que el canvi econòmic va sempre lligat a processos d'obertura econòmica; som efectivament en un d'aquests moments. La immigració apareix com un fenomen convulsiu però és que l'economia catalana, i també l'espanyola, es comporten sovint a batzegades.

El problema en el moment present, que és una etapa d'expansió econòmica, una etapa en què el PIB creix a un ritme del 3,2% amb un punt i mig atribuïble a l'aportació dels immigrants, és que no existeix un model clar per a l'economia catalana, no sabem quin és el paper que se li vol o que se li pot atorgar dins del procés de globalització.

Vivim una etapa d'incertesa, és difícil explicar el perquè i el com de la divisió internacional del treball; és difícil destriar els efectes positius i els negatius del procés de globalització. A nivell domèstic ens costa interpretar certes decisions empresarials, tant si es tracta d'empreses autòctones com de multinacionals. Fa pocs anys un expedient de regulació d'ocupació volia dir que aquella empresa estava en crisi, avui una empresa que fa beneficis pot voler traslladar-se a un altre lloc. Com va remarcar algú en el curs dels debats, *el capitalisme que va inventar les fronteres nacionals ara les vol esborrar*. Però no sabem explicitar el comportament adequat en un món sense fronteres.

En aquest context l'anàlisi de la immigració ens permet constatar que:

- 1) el treball barat aportat fa possible allargar la vida d'algunes empreses que poden subsistir mantenint uns costos competitius gràcies a uns salaris que els era difícil de fer acceptar als treballadors del país;
- 2) l'arribada de persones formades, amb ambició i sense por al risc és un element que afavoreix l'aparició de nous empresaris, tal com va passar fa dècades amb els immigrants que venien de regions espanyoles.

El fenomen de l'èxit econòmic de l'immigrat va posar damunt de la taula el tema, en el qual no podem aprofundir, de la definició de qui i fins quan és un immigrant: en general l'immigrat que té èxit és més propens a adoptar la nacionalitat del país d'acollida en un comportament ben lògic. Això ens porta a recomanar comportaments d'acollida que facilitin la incorporació ràpida al teixit econòmic de la nostra societat, a fi de garantir el millor èxit econòmic i la cohesió social. Necessitem una administració més acollidora per als qui tenen voluntat d'engegar negocis; cal facilitar les coses a les vocacions empresarials; sobretot si volem mantenir el caràcter industrial.

Però amb quina cultura industrial? Segurament no és fàcil fer conviure les velles petites empreses i comerços amb els negocis d'aquells que veuen l'oportunitat d'obtenir guanys a base de treballar com al Tercer Món i vendre a preus del Primer. En aquest sentit van ser interessants les aportacions que van fer aquells que coneixen de primera mà exemples d'empreses dins de les quals es pot fer carrera professional; un camí que porta l'immigrat des d'un treball gens qualificat fins a l'exercici de les seves millors capacitats. Un camí cap a una societat més justa i més productiva.

Ens interessa especialment la visió que tenen els empresaris i els seus representants. Per ells, d'una manera molt general, la immigració és un fenomen positiu que ha donat oxigen a unes empreses que tenen dificultats per afrontar una competència internacional cada vegada més dura; veuen l'arribada que s'ha produït d'una manera tan intensa els darrers anys com un factor que ha suavitzat el funcionament d'un mercat de treball que defineixen com *rescalfat*, un mercat en què és difícil trobar treballadors per a feines que exigeixen condicions que els ciutadans europeus trobem massa dures.

Si és cert que l'oferta i la demanda de treballs, com ara certes tasques de taller mecànic o de la construcció, no arribaven al punt de coincidència i ara ho fan, hem de concloure que per aquests llocs de treball el salari que

s'oferia no era acceptable per a un europeu occidental i si que ho és per a un ciutadà que acaba d'arribar a Catalunya. S'haurà generat ocupació, però a un nivell salarial més baix. Per això els salaris a Catalunya, en general, han augmentat menys del que la plena incorporació al mercat únic europeu feia esperar. Hi ha persones disposades a acceptar cobrar poc per fer feines incòmodes i es posa en evidència que si l'oferta i la demanda de treball no es trobaven és perquè hi havia una demanda de mà d'obra barata i desregulada. Perquè cal recordar que, si bé hem dit que la taxa d'ocupació dels immigrants és elevada, també ho és la seva probabilitat d'estar aturat, amb la qual cosa fan *d'exèrcit industrial de reserva*.

En aquest punt del debat va sorgir la discussió sobre si calia reconèixer com a *sous de mercat* el que de fet hem d'anomenar *sous de misèria*.

Valdrà la pena seguir el fil d'aquesta reflexió. Caldrà matisar-la i completar-la considerant que el gruix de la immigració no treballa a la indústria sinó als serveis, uns serveis on els salaris ja eren tradicionalment baixos i on s'han mantingut baixos. Seria interessant observar fins a quin punt aquest segment del sector dels serveis fa la funció de porta d'entrada al mercat de treball, a partir de la qual alguns treballadors aniran cap a la indústria o cap a uns serveis més qualificats.

Hem parlat d'immigrants que vénen a treballar i que ho fan amb una taxa d'activitat, el 74,5%, més elevada del que ho era fins fa ben poc l'autòctona (Pajares, 2005, p. 293). En aquest sentit els immigrants col·laboren a fer de la nostra economia *una societat més treballadora*. Es calcula que els treballadors immigrants (10% de la població activa) aporten pels volts del 12% o 13% del total de treball català.

Quan parlem de model econòmic ens hem de plantejar fins a quin punt volem que l'economia catalana conservi, en la versió corresponent al segle XXI, la seva característica industrial, sabent que avui ja no es tracta de mantenir el gruix de l'ocupació en la indústria sinó de mantenir en funciona-

ment unes dosis d'activitat industrial que donen caràcter als serveis. No oblidem que dos sectors que han conformat la tradició industrial catalana, el tèxtil al segle XIX, i l'automòbil al segle XX, són actius creadors de riquesa i fortament exportadors. El sector dels serveis depèn molt directament de la quantitat i qualitat de les empreses industrials que hi hagi en l'entorn català. Com la paraula suggereix, ens podem preguntar: serveis, al "servei" de què?

És ben clar que el paper de la immigració és un element clau que ens ajuda a trobar possibles respostes. Serveis personals barats? Serveis qualificats?

La immigració explica el protagonisme del sector de la construcció com a motor de l'economia catalana i espanyola aquests darrers anys. Hi ha altres factors que fan que la construcció tingui un pes molt més gran que a les economies amb què ens podem comparar, però és evident que el bon negoci de la construcció no seria tal si no hi hagués al mercat uns treballadors amb uns drets molt limitats que permeten obtenir uns marges de benefici llaminers. Amb el turisme passa una cosa semblant, l'extensió dels serveis turístics a bon preu té una explicació en la utilització de persones que no disposen de les condicions dels assalariats amb una certa tradició. Parlem de dos sectors que indiquen un model, una cultura industrial, fràgil.

El debat sobre els canvis en l'estructura de la renda està molt relacionat amb la reflexió sobre la cultura econòmica; vam analitzar com es comporten els nous ciutadans pel que fa a l'estalvi i vam veure que el seu model correspon al d'aquells que estan consolidant la seva base econòmica: demanen crèdit per comprar un habitatge o per establir un negoci. Ho fan en unes circumstàncies generalment precàries, la qual cosa demana una atenció especial per part de les institucions financeres, que han d'oferir un servei que va més enllà d'un simple crèdit. Aquesta voluntat d'algunes institucions financeres topa a vegades amb la reticència del Banc d'Espanya, que reclama el compliment d'una ortodòxia estricta. Experiències com les engegades per diverses caixes catalanes d'afavorir per als sectors més

desafavorits l'accés als crèdits ens van semblar ben interessants.

Per completar la reflexió sobre el model econòmic català hem d'incorporar a la nostra reflexió l'anàlisi del procés d'inversió dels beneficis obtinguts. Si observem que el treball mal pagat dels immigrants permet mantenir, en alguns sectors, i millorar, en altres, el marge de benefici, ens hem de preguntar què passa amb aquests beneficis obtinguts. Sovint la resposta és que les unitats productives són petites i que no requereixen o no poden absorbir gaire inversió. Escoltant aquest tipus d'arguments plana la sospita de si el problema de fons rau en el manteniment d'un dels aspectes negatius del vell model del capitalisme català, que és precisament la baixa taxa de reinversió dels beneficis. Malgrat tot, els darrers anys la inversió augmenta d'una manera general dins l'economia catalana, la qual cosa ens fa cloure la reflexió amb un cert optimisme.

5 Conclusions

En aquest apartat de conclusions, presentem en primer lloc les conviccions que es deriven del llarg procés de discussió que va començar amb la preparació del seminari, la tria de les lectures i dels assistents, va seguir amb les intenses sessions de discussió, i va continuar amb la redacció dels capítols anteriors poc després d'acabar el seminari. Després, en segon lloc, molt breument, ens farem ressò d'alguns estudis recents per valorar l'encert o no de les nostres pròpies afirmacions.

LES NOSTRES CONVICCIONS EN ACABAR EL SEMINARI

- 1) La història econòmica, i també la política, han marcat el model de producció i de reproducció del capitalisme català. La societat catalana ha disposat de mecanismes que li han permès històricament respondre d'una manera eficaç al fet immigratori, i podem afirmar que, almenys fins ara, ha mostrat bona capacitat per absorbir el nou treball i ha aconseguit incorporar els nouvinguts al teixit social del país. En el moment actual tot sembla indicar que el sistema econòmic català segueix essent eficaç en la mesura que dóna ocupació als immigrants que arriben, però en canvi pensem que no és eficient perquè no utilitza plenament totes les capacitats d'aquest

nou treball. Els casos de treballadors immigrants que ocupen llocs molt per sota de la seva qualificació són una malversació de capital humà. Si hi afegim la poca capacitat del sistema de formació professional per qualificar aquells nouvinguts podem afirmar que el sistema funciona per sota de la seva potencialitat.

- 2) Malgrat les bones notícies sobre el creixement del PIB, creiem que la dotació de treball i de capital presents a l'economia catalana permetria esperar uns resultats encara millors, si no fos que l'ús extensiu de treball barat, que resol el tema de l'ocupació, limita el creixement de la productivitat del treball, com ho mostra el menor ritme de creixement del PIB per càpita.
- 3) El concepte d'eficiència econòmica exigeix una anàlisi dels estímuls que fan decidir la substitució de treball per capital, o viceversa, en els processos de producció. Hem avançat en la formulació de la qüestió de la relació entre incorporació de millores tecnològiques, volum d'ocupació i salaris: hem observat una tendència crònica a l'ús extensiu del treball per part de l'economia catalana. En l'actualitat, Catalunya és en la perspectiva institucional una societat plenament europea, però no ha assolit el nivell de modernització econòmica corresponent, que no és compatible amb la tendència a afrontar les dificultats econòmiques usant i abusant del recurs barat que és el treball dels nouvinguts.
- 4) A Catalunya, com en altres societats riques, és més fàcil rebre immigració que reformar profundament la cultura del treball; fins avui s'han "salvat" algunes activitats del sector tèxtil i certes activitats agràries, amb el recurs de l'ocupació de treball barat. Això ens fa pensar que els efectes positius de la immigració, pel fet que els immigrants vénen a fer unes feines que els autòctons no volen fer a canvi d'uns salaris que, en termes reals, són més baixos que els que ells mateixos cobraven abans, són discutibles. És com si es fessin uns processos de reconversió al revés, retrocedint en l'ús de la tecnologia. Evidentment, aquest comportament té efectes negatius en la productivitat.

- 5) Catalunya és una societat oberta, atractiva i s'hi ve a treballar. Si ho vol continuar sent és necessària una política que asseguri que els qui trien treballar (i també els qui arriben per processos de reagrupament familiar) disposaran dels drets i els deures de ciutadania. La política d'acollida no pot ser independent de l'Estat del benestar que volem preservar i ha de tenir en compte els canvis en la composició sociodemogràfica dels fluxos migratoris pel que fa a l'edat, el sexe, el nivell d'instrucció i la composició familiar. Avançar en l'establiment d'acords bilaterals amb els països d'origen dels migrats esdevé una eina necessària per garantir que els que vénen tindran una bona inserció laboral amb tots els drets de què gaudeix un treballador d'aquí associats a la seva condició de ciutadà.
- 6) Acollir immigrants que exerceixen com a ciutadans catalans implica disposar de més serveis socials i vol dir, per tant, més despesa pública. L'anàlisi en termes de costos i beneficis per al sector públic mostra clarament un increment dels ingressos fiscals gràcies a les cotitzacions dels treballadors immigrants. Cal remarcar, quan parlem d'ingressos públics, que hi ha uns impostos dels quals no s'escapa ningú, i que tots els nouvinguts paguen els impostos indirectes lligats al consum que fan de béns i serveis. També en aquest punt cal tenir present que la immigració és un fenomen dinàmic i que els immigrants joves d'avui podrien ser pensionistes en el futur.
- 7) El procés immigratori replanteja l'esquema de creació i distribució de la renda. La immigració no té un efecte significatiu sobre el salari mitjà dels treballadors ocupats, però sí que s'observa una competència en la franja més baixa de l'escala salarial, per la qual cosa els treballadors autòctons d'aquesta franja poden veure compromeses les seves expectatives de millora. D'altra banda, la immigració ha fet aparèixer en l'estructura salarial un nivell d'ingressos, baixos i molt baixos, que semblava que havia desaparegut del panorama català. De manera que el ventall d'ingressos, si

tenim en compte tots els treballadors (els autòctons i els nousvinguts) s'ha obert com a conseqüència de la immigració.

DOS ANYS DESPRÉS DEL SEMINARI

El seminari va finalitzar el mes de juliol de l'any 2005, i durant les sessions van sortir, per primer cop, notícies a la premsa sobre els efectes de la immigració en el creixement del PIB d'Espanya i d'altres temes que ens interessaven. Però, d'aleshores ençà, nombroses institucions, públiques i privades, han endegat estudis empírics que permeten parlar amb una mica més de propietat dels assumptes tractats en els nostres debats.

A continuació presentem breument alguns resultats visibles de les línies de recerca iniciades, tant per Catalunya com pel conjunt de l'Estat espanyol, seguint el fil de les nostres conviccions anteriors, i del nostre objectiu inicial de relacionar els canvis demogràfics amb els canvis en l'estructura econòmica, posant el focus en els efectes de la immigració en la productivitat i en la distribució de la renda.

1) Sobre l'eficàcia i l'eficiència

Fins ara l'eficàcia no ha estat posada en dubte, en tant que l'economia catalana ha estat funcionant en els darrers anys pràcticament amb plena ocupació, registrant un taxa d'atur de pels volts del 6%, una xifra que permet que alguns parlin de situació de plena ocupació. Tot i que les darreres xifres de la taxa d'atur estimat han començat a pujar i el tercer trimestre del 2007 ja assoleixen el 6,8% del total de la població activa (5,7% pels homes i 8,2% per les dones) en el cas de Catalunya, són encara inferiors a les taxes estimades pel conjunt d'Espanya (8% pel total, 6,2% pels homes i 10,5% per les dones).

Pel que fa a l'eficiència o ús òptim dels recursos productius, de la qual la millor mesura és la productivitat del treball, fa dos anys era, i ara continua essent, una assignatura pendent, tant per Catalunya com per Espanya.

D'ara endavant, les estratègies empresarials poden canviar força, i ni tan sols l'eficàcia estarà garantida, atès que els sectors que absorbien una major quantitat de treballadors immigrants, com ara la construcció, comencen a fer fallida o almenys a frenar significativament el seu ritme d'activitat. La tan anunciada crisi del sector immobiliari ha entrat en escena i ja no té sentit seguir construint quan s'han aturat les vendes. Un indicador clar d'aquesta situació són els comentaris de reducció de la feina que provenen dels despatxos notariais. Tampoc no podem oblidar que el turisme, que ocupa també molts immigrants a l'hostaleria, haurà de fer front a la competència creixent dels països mediterranis del sud que presenten una oferta atractiva.

Quan avui es parla de regular els corrents migratoris es diu, amb raó, que és necessari estimular un corrent d'inversió cap als països emissors d'emigració. Si hi ha desenvolupament econòmic, i per tant feina, al Magrib, la pressió per marxar-ne serà menor, o fins i tot es pot preparar de forma ordenada el retorn, tal com han suggerit molt recentment polítics, empresaris i fins i tot sindicalistes, pel que fa al retorn dels immigrants procedents del Marroc.

Probablement, els immigrants procedents del Marroc constitueixen un cas paradigmàtic de les conseqüències d'aquest canvi de cicle econòmic. Amb més de setanta-quatre mil afiliats a la Seguretat Social, el col·lectiu marroquí és el més nombrós del total d'immigrants no comunitaris instal·lats a Catalunya. També és el menys qualificat professionalment, la qual cosa el fa més vulnerable als canvis del cicle econòmic. Fa poc, el 19 de novembre de 2007, destacats líders polítics, socials i del sector empresarial, expressaven en els mitjans de comunicació el risc que corren cinquanta mil dels actuals treballadors marroquins a Catalunya, ubicats en el sector de la construcció, de quedar-se sense feina en els propers anys. És interessant

destacar que com a resposta al revés que s'ha produït a Catalunya en pocs anys —de dèficit de treballadors i invitació als marroquins a treballar a excedent de treballadors marroquins i necessitat d'organitzar una operació de retorn que garanteixi la recol·locació d'aquests treballadors en el seu país d'origen—, la Generalitat i els sindicats (Comissions Obreres), en aliança amb la iniciativa privada del sector de l'automòbil, estan impulsant la instal·lació d'empreses catalanes a Marroc. Aquesta iniciativa va acompanyada de programes específics de formació per fer que el retorn resulti atractiu per a aquests treballadors.

Per tant, en molt pocs anys s'ha passat de la contractació en origen (que segons dades del mateix Servei d'Ocupació de Catalunya, un 85% de les empreses no han utilitzat, ja que no ha acabat de funcionar arran dels temps de contractació massa llargs) a la deslocalització d'empreses amb mà d'obra autòctona, temporalment convidada en el nostre país: de discutir sobre les virtuts de la contractació en origen, i la necessitat de desenvolupar programes de formació abans de venir cap aquí, per intentar dosificar els fluxos acceptant només aquells que vénen a fer una feina per a la qual se'ls necessita, a establir llaços amb diversos sectors socials allà (sindicats, professionals locals, acadèmics...) per afavorir el desenvolupament de les empreses catalanes allà i el retorn amb dignitat dels marroquins residents a Catalunya.

2) Sobre el creixement del PIB i del PIB per càpita

Els debats sobre els efectes de la immigració pel que fa a la creació de riquesa ofereixen versions contradictòries: al costat de declaracions sobre els avantatges de l'arribada de nous treballadors, trobem punts de vista menys optimistes, com ara la postura prudent del Banc d'Espanya, que alerta en el seu informe anual (2006) que la contribució dels immigrants al creixement de la productivitat és negativa.

Les alegres notícies de la primavera de l'any 2005, quan es va fer una revisió del Sistema de Comptabilitat Nacional que va permetre estimar la

important contribució dels immigrants al creixement del PIB de l'Estat espanyol i subratllar una vegada més l'excepcionalitat positiva de l'evolució del PIB tant a Catalunya com a Espanya, s'han anat esmoreint, en conèixer no només les previsions de Brussel·les que per primera vegada en quinze anys Espanya (i Catalunya) creixerà menys que la Unió Europea, sinó en descobrir la naturalesa efímera del model de creixement espanyol, per més que el seu indicador numèric hagi brillat en el panorama europeu. Les últimes previsions europees, de novembre de 2007, anuncien que l'ajust de la construcció per reduir l'ocupació és molt més del que s'havia previst, i aquest fet pot tenir conseqüències greus en l'esdevenir dels immigrants residents a Catalunya.

Amb créixer no n'hi ha prou, hi insistim. El que veritablement importa és com es creix, i com es reparteixen els resultats d'aquest creixement. Si el PIB creix a base d'incrementar el nombre de treballadors, tal com ha passat en un període en què ha coincidit la immigració amb una empenta en el procés d'incorporació de les dones al treball assalariat fins a portar la xifra de població activa als nivells europeus, però el PIB per càpita no creix, hi ha alguna cosa que va malament. Dit ràpidament: falla la qualitat del treball, la qual cosa implica que pot fallar la qualitat dels productes, béns i serveis produïts. Hi ha en joc la competitivitat de l'economia.

A Catalunya la situació és semblant a l'espanyola. El treball de la Universitat Abat Oliba CEU (Institut d'Estudis del Capital Social, 2007) senyala que si bé l'efecte de la immigració sobre el PIB total és clarament positiu, perquè el PIB creix per efecte de l'augment del nombre d'actius, pel que fa al PIB per càpita, la conclusió és que tot i que sembla presentar el mateix signe, la magnitud esdevé molt més limitada i varia sensiblement en funció del període temporal observat.

D'altra banda, el creixement també és el resultat de l'increment de la demanda. L'estudi de Josep Oliver (2007) destaca que alguns dels factors determinants de l'expansió actual del consum i de la demanda d'habitat-

ges estan lligats de forma molt especial amb l'augment intens de la població i del total de llars a Catalunya. De fet, més enllà dels factors esmentats en el text (creixement de la renda disponible, expectatives de renda i riquesa de les llars), els altres components que expliquen la forta progressió del consum en l'economia catalana estan vinculats a variables demogràfiques, tant pel que fa a la piràmide de població com al creixement del total de la població i de les llars. En aquest ordre d'idees cal destacar que en els darrers anys l'economia catalana ha experimentat un creixement de la població d'una magnitud insòlita, bàsicament impulsat per la forta onada immigratòria.

El creixement en la creació de noves llars es produeix per la molt forta empenta de les llars creades per immigrants: a partir del 2002 es creen més llars d'immigrants que no de nadius: naturalment, aquesta progressió del nombre de llars es fonamenta no solament en factors vegetatius, com ara la necessitat d'emancipació o la reducció de la grandària de la llar, sinó també en la immigració, que hi té un paper crucial. El paper destacat de la immigració en la creació de noves llars queda reflectit en les estadístiques de llars segons el lloc de naixement del cap de família. D'acord amb l'Encuesta de Población Activa, les llars d'immigrants a Catalunya, que explicaven un 17,9% de les noves llars creades entre el 1997 i el 1999 i el 30,4% entre el 2000 i el 2001, van començar a explicar-ne la major part a partir del 2002, fins a aconseguir una mitjana el període 2002-2005 del 61,4% del total (Oliver, 2007).

3) *Sobre la productivitat*

Les estadístiques d'Eurostat permeten comparar les productivitats (per treballador o per hora treballada) dels estats membres i fer-ho per sectors industrials. Per exemple, en comparar la mitjana de la Unió Europea amb cada un dels estats membres, i amb Espanya, es pot veure que a Espanya la productivitat per treballador en la construcció és inferior a la mitjana europea. Ara bé, la crítica a aquesta comparació és que atès que la productivitat

és una mesura monetària, comparar la productivitat entre països és realment molt complicat, encara que s'utilitzin fraccions de paritat. Perquè les estructures de producció no són iguals i, per tant, les mesures amb paritat de poder adquisitiu poden tenir biaixos molt importants. Per tant, segurament cal ser prudents i no fer gaire cas de quina és la posició relativa de la productivitat; pensem que el fet que els salaris espanyols siguin baixos en termes europeus i que els preus de molts serveis estiguin al nivell car (pensem en els hotels, per exemple) fa que en el càlcul monetari de la productivitat hi tenim un dividend gran i un divisor petit, és a dir el quocient sembla millor del que seria en termes reals. Del que sí que cal fer cas és de l'evolució de la productivitat, i aquí les xifres no són optimistes, no hi ha progrés.

El treball de la Universitat Abat Oliba CEU (Institut d'Estudis del Capital Social, 2007) tracta els efectes de la immigració i de la inversió (dotació de capital) sobre la productivitat, i destaca l'efecte negatiu de la immigració sobre la productivitat, atès que l'arribada massiva de nouvinguts genera una dilució de l'estoc de capital per treballador, i en aquesta línia suggereix que seria important conèixer quin podria haver estat el comportament econòmic sense aquesta immigració per disposar d'escenaris de contrast.

Les darreres informacions posen en evidència que a Catalunya la productivitat, malgrat que continua sent més elevada que al conjunt de l'Estat espanyol, va perdent embranzida. Entre els anys 1995 i 2002 ha crescut la meitat que a Espanya i s'ha situat molt enrere en la llista de comunitats autònomes pel que fa a l'increment. El Consell del Treball Econòmic i Social de Catalunya expressa que després de dos anys d'haver tingut una evolució negativa, és a dir que ha baixat, la productivitat per treballador ocupat a Catalunya ha crescut un 1%, per sota del que creix al conjunt de l'Estat.

Moltes veus han alertat de fins a quin punt l'ús extensiu de mà d'obra, afavorit per les arribades generoses d'immigrants en els darrers anys, poden comprometre el creixement de la productivitat i aplaçar *sine die* la

solució (per exemple, el darrer Informe Anual del Banc d'Espanya). Però el tema és polièdric i per tenir-ne una visió completa cal veure quina és la potencialitat, en formació, dels immigrants que arriben i quina és la cultura empresarial, que permet, o no, fer ús d'aquesta potencialitat.

No oblidem el paper que té una bona dotació en infraestructures a l'hora d'ajudar a mantenir bons nivells d'eficiència en el treball; però aquest és un problema greu a Catalunya, que escapa a l'objecte del nostre treball.

4) *Sobre els salaris*

Segons l'Encuesta de Población Activa (Oficina Económica del Presidente, 2006) la meitat dels llocs de treball nous que s'han creat en els darrers cinc anys (2,6 milions pel conjunt de l'Estat espanyol) principalment en el comerç, l'hostaleria i el treball domèstic, sectors on els salaris són notablement baixos, van ser ocupats per immigrants. La major part dels immigrants procedeixen de països en desenvolupament però presenten un nivell educatiu superior a la mitjana de la població d'aquí. Això pot ajudar a la seva assimilació i a la seva contribució al creixement futur, però en general se'ls assignen ocupacions que no corresponen en absolut amb el seu nivell d'instrucció i qualificació. Això també passa amb els treballadors d'aquí, però no d'una forma tan sistemàtica com en el cas dels immigrants.

En els darrers anys, a l'Estat espanyol, hi ha hagut una evolució decreixent de la participació dels salaris en la renda nacional bruta perquè els nous assalariats s'han incorporat al mercat de treball precisament cobrant bastant per sota del salari mitjà que s'està pagant en l'economia, suposadament en una situació en què els salaris dels que ja estaven aquí no han baixat.

Aquest fet és greu. D'una banda confirma el que diu l'anàlisi econòmica: quan el treball és abundant, els salaris no pugen i fins i tot poden baixar; o també: si hi ha atur és perquè el salari està per damunt del seu nivell d'equilibri. Així doncs, el procés d'incorporació de molts treballadors al mercat

de treball hauria seguit aquesta doble lògica, els darrers anys. Per una banda l'abundància de treball disponible ha reduït la capacitat de negociació i ha limitat les demandes salarials dels sindicats i no diguem les exigències individuals ("si no acceptes aquest salari, n'hi ha molts que esperen el teu lloc") i d'altra banda uns salaris més baixos han afavorit que els empresaris contractin un nombre de treballadors creixent. Tenim, doncs, plena ocupació a canvi de salaris més baixos.

Però la teoria econòmica té altres versions: els empresaris contracten treball quan tenen expectatives optimistes, és a dir, quan pensen que vendran allò que posen al mercat. Més població vol dir més demanda de béns i serveis, per tant més expectatives de venda, per tant més decisions de contractar. Més treballadors cobrant salari vol dir també més compradors.

Què volem dir? Que no és inexorable que el camí de la plena ocupació passi pels salaris baixos. És més, una societat en què hi ha salaris molt baixos posa en qüestió la seva qualitat.

5) *Catalunya és atractiva*

Del total d'estrangers residents a Espanya, l'any 2001 el 25,3% residien a Catalunya i a finals del 2006 el 21,3% hi vivia. És a dir que aquesta representació sobre el total espanyol ha minvat, però el pes de la immigració continua essent molt superior al pes demogràfic de Catalunya en el conjunt de l'Estat, entre altres coses, potser perquè la diferència salarial entre Catalunya i el conjunt de l'Estat espanyol és més que notable, en els sectors industrial, de la construcció i dels serveis (vegeu les dades dels salaris bruts anuals més recents, del tercer trimestre del 2007, al web d'IDESCAT).

De manera que podem continuar afirmant que som en una regió del món que és atractiva, una regió on es decideix venir amb una intensitat molt gran. "Catalunya està entre els països d'Europa amb més creixement de la població. Hi ha una diferència creixent entre l'avanç a Catalunya i a la

resta dels països europeus, amb l'excepció d'Irlanda, amb un 1,70%, s'acosta a la mitjana d'avanç català, que és de l'1,86% anual. Altres països petits, com Bèlgica, Dinamarca o Grècia, se situen molt lluny dels registres assolits per Catalunya, amb augments del 0,40%, el 0,30% i el 0,31%. Tots els grans països de la Unió Europea presenten creixements molt inferiors als de Catalunya el període 2001-2005: Alemanya amb només el 0,08% de mitjana, França amb el 0,59%, Itàlia amb el 0,53% i el Regne Unit amb el 0,42%. En el cas d'Espanya, tot i el molt intens creixement agregat, quan es descompta Catalunya del total espanyol, la diferència en el mateix període és també significativa: 1,86% Catalunya i 1,37% la resta d'Espanya" (Oliver, 2007).

Sabem, però, que els que arriben a Catalunya avui segueixen fent-ho com ho ha fet tradicionalment la immigració al nostre país, incorporant-se a la societat pel seu nivell més baix, i facilitant la mobilitat social ascendent dels autòctons o dels que havien arribat abans a Catalunya; reproduint novament el que la demògrafa Anna Cabré (2001) ha denominat *sistema català de reproducció*, i que explica aquest fet d'una manera molt suggeridora: a Catalunya la pobresa no s'hereta, sinó que s'importa. En els diferents moments de la història han arribat treballadors que han ocupat els nivells socials i salarials més baixos; els fills d'aquests treballadors han ascendit en l'escala social i el seu lloc ha estat ocupat per altres de nous. Per aquest sistema, l'economia catalana ha anat disposant de treballadors barats cada vegada que els ha necessitat. Aquest sistema de reproducció català funciona incorporant cada vegada que cal, uns treballadors mal pagats que, sempre, arriben de fora. El sistema no genera el nivell més baix de la seva escala social, però com que sovint el necessita, l'importa de l'exterior.

Fins ara el model amb el moviment ascendent ha funcionat en la mesura que les segones generacions plenament incorporades a la societat catalana ascendien socialment i econòmicament. Però què passarà si l'ascensor social no funciona?

6) *Els immigrants i el sector públic*

Encara que l'arribada d'immigrants ha contribuït al creixement econòmic dels últims anys, també suposa un cost per a les administracions, en particular per a les autonomies. Amb papers o sense, es beneficien dels serveis públics com ara l'educació o la sanitat, factura no compensada del tot a través dels impostos perquè els seus salaris estan per sota de la mitjana, quan no treballen en l'economia submergida. A més, com que en l'actual sistema de finançament autonòmic els recursos es reparteixen en funció del cens del 1999, les comunitats amb una població que ha augmentat a un ritme més elevat en els darrers anys, com és el cas de Catalunya, veuen minvats els seus ingressos. La Generalitat, per aquest motiu, segons els seus càlculs, perd cada any mil milions d'euros a causa del volum elevat de la població immigrada.

Aquest és un tema molt important que preocupa i ens ha de preocupar a tots, no tant pel que Catalunya *perd a causa de la immigració* pel fet de no tenir els acords financers amb l'Estat espanyol adequats a la situació, sinó perquè amb l'excusa de la immigració es pot arribar a retallar l'actual Estat del benestar de Catalunya.

El més de setembre passat, quan va saltar als diaris la notícia del superàvit inesperat dels comptes de l'Estat espanyol —pel fet que els ingressos de l'Estat (IRPF per l'increment de l'afiliació a la Seguretat Social i augment dels beneficis empresarials) han crescut a un ritme del 10%, molt superior al creixement del PIB (3,2%), i que permet a l'Estat espanyol disposar de dotze mil milions més del previst per invertir (l'excedent previst era de set mil milions)— va dividir els economistes i diferents agents socials en dos bàndols: reduir el dèficit públic acumulat durant els darrers trenta anys o millorar l'Estat del benestar. Afortunadament, la decisió final va ser una solució de compromís.

Molt recentment (14 de novembre de 2007) els ministres d'Economia i Finances de la Unió Europea (Ecofin) han mantingut un debat ben animat sobre l'impacte de la immigració en les finances públiques d'un país. El fet és que els immigrants també obtenen drets futurs que poden rebre de l'Estat membre (on han cotitzat) i també en el seu país d'origen, perquè molts acords bilaterals ho reconeixen així. Els documents d'Ecofin assenyalen per primera vegada i de forma contundent que "els immigrants poden contribuir a la sostenibilitat dels sistemes de pensions de pagament, però només a curt i mitjà termini, perquè amb el temps també acumulen drets de pensió".

Nombrosos estudis han destacat un saldo positiu de l'equació entre allò que els immigrants aporten a l'Estat i allò que en reben, pel que fa al moment actual, és a dir, tenint en compte la comptabilitat anual. Ara bé, sobre els efectes econòmics de la immigració en el sector públic des de la perspectiva de la comptabilitat intergeneracional, el treball de la Universitat Abat Oliba CEU (Institut d'Estudis del Capital Social, 2007) presenta un balanç amb l'Estat controvertit, si es considera l'efecte actualitzat de les futures jubilacions. És a dir, si es duu a terme el balanç intergeneracional, atès que les aportacions actuals en forma de quotes de la Seguretat Social determinen uns drets que necessàriament han de comptabilitzar-se.

Resultats molt interessants sobre l'ús que fan els immigrants dels serveis de salut, els trobem en un estudi recent sobre la immigració i la transformació social a Catalunya, que aborda tant els aspectes jurídics com econòmics del fenomen migratori (López i Casasnovas, 2007). En un capítol dedicat a les diferències de salut i als condicionants d'ús dels serveis sanitaris entre la població d'origen estranger, els autors analitzen l'impacte dels fluxos migratoris en el cost dels serveis assistencials dels diferents grups poblacionals. En general els estrangers fan servir menys que els autòctons els serveis sanitaris, tant en percentatge (15,4% *versus* 18,9% l'any 2002) com en nombre de visites (0,2222 *versus* 0,2944 l'any 2002). La menor utilització dels serveis pot ser deguda a la seva millor salut relativa,

o estat de salut autopercebut (un percentatge més elevat declara tenir una salut excel·lent i no patir malalties cròniques). Els resultats finals detallats, un cop estandarditzats els consums, tenint en compte les estructures de cada grup per edat, mostren un biaix negatiu (menys consum de l'esperat) en pediatria, dentista i medicaments, més de l'esperat en psiquiatria i visites a treballadors socials i sense biaix en els serveis més significatius: medicina general, ginecologia i llevadora. Per tant, els autors interpreten que el biaix negatiu que s'observa en pediatria ha d'estar relacionat amb els condicionants d'accés (horaris i el fet que els dos components de la parella treballin).

7) Sobre la desigualtat social

La desigualtat social augmenta. El ventall d'ingressos (que no només de salaris), si tenim en compte tots els treballadors (els autòctons i els nousvinguts) s'ha obert com a conseqüència de la immigració. D'altra banda, els marges de beneficis obtinguts per les empreses que utilitzen treball immigrant barat han augmentat, o s'han mantingut, en el pitjor dels casos. Les rendes més baixes de la propietat han augmentat atesa la demanda d'habitatge dels immigrants, que sovint ocupen els habitatges de forma intensiva; és clar que lloguen sobretot habitatges que eren barats, l'increment del lloguer dels quals ha impulsat cap amunt els lloguers dels habitatges de barris tradicionalment més cars, en un procés que ha fet augmentar totes les rendes de la propietat immobiliària. Així doncs: alguns cobren salaris molt baixos i uns altres cobren lloguers molt alts, en conseqüència, la tendència és cap a una polarització més gran dels ingressos.

En aquest punt, trobem a faltar un paper més enèrgicament redistribuïdor de la fiscalitat. Tant pel que fa a la recaptació d'impostos com a la despesa pública en el seu apartat de responsabilitats socials.

NOTES ADICIONALS SOBRE EL CAS ESPANYOL

En aquesta breu revisió de les evidències empíriques recents sobre el tema, no volem deixar de citar, i volem fer-ho literalment, algunes idees incloses en l'estudi de l'Oficina Económica del Presidente (2006) *Inmigración y economía española: 1996-2006*, perquè no estan gens lluny del cor de la nostra reflexió:

España va a cerrar el año 2006 con un crecimiento en torno al 4%, lo cual supone el decimotercer año consecutivo de expansión económica. Esta evolución tan favorable se inició con el ajuste que siguió a la recesión de 1993 y se acentuó con el proceso de integración de España en la Unión Monetaria Europea y la consecuente convergencia nominal y consolidación fiscal. Pero la reciente expansión económica española es también fruto de dos circunstancias que han aumentado su potencial de crecimiento: la decidida incorporación de la mujer al mercado de trabajo y la intensa llegada de mano de obra extranjera.

En cuanto al efecto de la inmigración sobre el crecimiento, este informe muestra que éste ha sido netamente positivo. El 30% del crecimiento del PIB de la última década cabe ser asignado al proceso de inmigración, y este porcentaje se eleva hasta el 50% si el análisis se limita a los últimos cinco años. Al descomponer este efecto sobre el PIB en la contribución del crecimiento de la población y la del avance de la renta per capita, aproximadamente dos tercios del impacto positivo de la inmigración se deben a su contribución a la población y un tercio al impacto positivo sobre la renta per capita. La inmigración ha tenido un impacto positivo sobre la renta per capita, tanto a través del porcentaje de población en edad de trabajar como sobre la tasa de empleo de la economía en la última década. Sin embargo, se ha estimado que el proceso de inmigración tiene un efecto negativo sobre la productividad del trabajo al reducir la intensidad del capital. Conforme crezca el stock de capital con la inversión en equipo, la población inmigrante vaya

acumulando conocimientos y formación y se integre plenamente en el sistema productivo y se recupere la ratio capital-trabajo, también la inmigración contribuirá a mejorar la productividad y, por tanto, la renta per capita. Por tanto, el impacto directo positivo de la inmigración sobre el crecimiento económico no alcanzará su plenitud hasta dentro de unos años.

Además del impacto económico directo, los inmigrantes han tenido otros efectos económicos indirectos relevantes. Por ejemplo, se ha incrementado la tasa de actividad gracias a la mayor presencia de empleados del hogar. Concretamente, más de un tercio de los 12 puntos porcentuales que ha aumentado la tasa de actividad femenina nativa en la última década se explica por el fenómeno de la inmigración. Por otra parte, la inmigración ha disminuido el grado de desajuste del mercado de trabajo y se calcula que ha contribuido a reducir la tasa de desempleo estructural en casi 2 puntos porcentuales en la última década. De esta forma, se reducen las presiones salariales e inflacionarias y se favorece la inversión y crecimiento futuros.

L'estudi de l'Oficina Económica del Presidente (2006) *Inmigración y economía española: 1996-2006*, també aborda els efectes de la immigració en el sector públic i preveu que de forma progressiva l'efecte positiu anirà minvant. Literalment diu així:

Por lo que respecta a las cuentas públicas, en la actualidad los inmigrantes están contribuyendo favorablemente al superávit público, frente a la idea errónea de que los inmigrantes reciben más de lo que aportan, debido a la progresividad de nuestro sistema fiscal. Se estima que, en 2005, un superávit de unos 5.000 millones de euros, el 0,5% del PIB, puede deberse directamente a la inmigración, lo cual supone la mitad del total del superávit de las AA.PP. Sin embargo, debe tenerse en cuenta que todavía no hay muchos inmigrantes pensionistas aunque los que trabajan generan derecho a pensión. En la actualidad los inmigrantes

cotizan a la Seguridad Social por 8.000 millones de euros y reciben pensiones por valor de 400 millones de euros. Así, cabe esperar que en los años venideros este impacto positivo sobre el superávit vaya reduciéndose e incluso cambie de signo en el largo plazo.

D'altra banda, aquest mateix estudi aporta dades sobre altres magnituds referides a la balança de pagaments, que nosaltres no hem considerat, però que en un estudi més ampli s'haurien de tenir en compte:

La inmigración también ha tenido un impacto sobre el déficit por cuenta corriente de la economía española. Además de los efectos directos fruto de sus remesas al exterior (representan el 0,5% del PIB), cabe destacar otros tres efectos indirectos relevantes: i) un patrón de consumo sesgado hacia los bienes de consumo duradero (que tienen un gran contenido importado); ii) una expectativa de mayor renta futura, que lleva asociado un mayor consumo y endeudamiento a corto plazo; iii) hacer más atractivas las importaciones de capital para compensar la mayor intensidad del factor trabajo, dada la insuficiencia de oferta doméstica de bienes de equipo. En su conjunto, todos estos factores pueden explicar hasta el 30% del déficit por cuenta corriente, es decir alrededor del 2,1% del PIB.

CONSIDERACIONS FINALS

Hem de destacar que encara cal molta recerca empírica per validar o refusar que necessitem la immigració per:

- 1) assegurar la reproducció de la base demogràfica: quan es diu que els catalans tenim massa pocs fills;
- 2) rejoyenir la població i fer créixer la població activa: quan es parla d'incrementar la taxa d'activitat;

- 3) assegurar el manteniment de l'Estat del benestar: quan es diu que els immigrants pagaran les pensions d'una població envellida;
- 4) mantenir el bon funcionament del mercat de treball: quan es diu que necessitem treballadors forans disposats a fer feines que els locals no volem fer;
- 5) frenar la inflació: quan es diu que els salaris baixos acceptats pels immigrants permeten produir i vendre més barat.

Les autores hem volgut incidir en el debat sobre el paper de la immigració en l'evolució econòmica de Catalunya, i aportar el nostre gra de sorra posant damunt de la taula elements per a la discussió sobre les implicacions econòmiques que té la immigració. Ens havíem proposat incidir fonamentalment en dos aspectes: primer, com afecta la immigració a la productivitat (és a dir a l'eficiència del sistema productiu) de Catalunya; per això hem observat com ha evolucionat la capacitat de produir i de generar excedent, tenint en compte com han variat els costos de producció a conseqüència del fort increment de població immigrada a Catalunya; i segon, com afecta la immigració al grau d'equitat en la distribució de la renda a Catalunya, és a dir com ha variat la distància entre els grups més rics i els grups més pobres a la nostra societat ara que hi són presents nous grups de ciutadans.

A hores d'ara el nostre pensament es pot resumir així:

Catalunya és, encara, una societat atractiva, un lloc on té sentit venir a viure i treballar. Hi ha feina per als que hi arriben. En aquest sentit parlem de l'eficàcia social del sistema. Però l'economia catalana, malgrat mostres evidents de dinamisme innovador en alguns sectors, es mostra encara ancorada a la seva dependència tradicional del treball barat. La decisió d'incorporar al teixit econòmic els treballadors que accepten salaris baixos sense fixar-se si es tracta de persones que o ja estan formades o podrien formar-se i ser treballadors més qualificats, frena la transformació necessària de la base econòmica cap a un esquema més intensiu en capital i en

coneixement. La malversació del recurs treball en el seu sentit més ampli: capacitat de posar energia dins l'economia, ens fa parlar de manca d'eficiència de l'economia catalana. Creiem que la perspectiva d'un país on els salaris són més elevats i on en conseqüència també és més elevada la qualitat dels resultats obtinguts en els seus processos de producció fa pensar en una situació millor per a l'economia catalana dins del conjunt europeu i mundial.

I si és cert que els moviments migratoris són un procés de reassignació del patrimoni humà del planeta, i afavorint-los fem possible una millor distribució i utilització dels recursos productius globals, el problema que queda per resoldre és la redefinició del lloc que ocupa l'economia catalana en el joc mundial de voluntats i d'interessos.

Som davant d'un tema que no pot tenir resposta si ens limitem a l'anàlisi econòmica, sociològica i demogràfica. Per plantejar correctament les preguntes que han quedat obertes aquí, i altres que serien pertinents, ens cal treballar conjuntament amb els responsables de pensar i d'aplicar la política. Perquè el que hi ha en joc no és simplement el model econòmic, sinó el model d'Estat del benestar i, el que és més important de tot, la cohesió social.

6 Bibliografia

- AUERBACH, Alan J. i OREOPOULOS, Philip (1999). "The fiscal Impact of U.S. Immigration: A Generational Accounting Perspective". *Conferència del NBER Tax Policy and the Economy Conference*. [En línia <<http://www.econ.berkeley.edu/~auerbach/ftp/immigration.pdf>>]
- AUTORS DIVERSOS (2005). "*El valor de la immigració*". Conferències d'Anna Cabré, Mohammed Chaib i Eusebi Cima, en el marc de la Segona Jornada Ernest Lluch. Editat per Can Quintana-Centre Cultural de la Mediterràni i Fundació Ernest Lluch.
- BALAGUER, M.; BARREDA, M.; CUADROS, D. (1999). *Els beneficis de la immigració estrangera a Catalunya*. Barcelona: Departament de Benestar Social de la Generalitat de Catalunya.
- BANCO DE ESPAÑA (2006). "El mercado de trabajo" a BANCO DE ESPAÑA, *Informe Anual 2006*. P. 121-124.
- BORJAS, George J. (1995). "The economics benefits from immigration", a *Journal of Economic Perspective*, vol. 9, núm. 2, p. 3-22.
- CABRÉ I PLA, A. (2001). "Immigració i Estat del benestar", a *Papers de Demografia*, núm. 183.

- CAMBRA DE COMERÇ DE BARCELONA (2003). “Els factors de creixement de l’economia catalana: Perspectives i reptes de futur”, a *Perspectiva econòmica de Catalunya*, setembre.
- CAMBRA DE COMERÇ DE BARCELONA (2004). “Competitivitat, productivitat, globalització. Bases a un nou model de creixement i competitivitat a la indústria manufacturera” a *Perspectiva econòmica de Catalunya*, setembre.
- CASALS, M. (2003). “Catalunya, un tros d’Europa. Finalment!”, a ROS, J. i JOVÉ, J.M. (coordinadors.). *Catalunya, societat massa limitada*. Barcelona: Angle Editorial. P. 104-109.
- COLLADO, M.D.; ITURBE-ORMAETXE, I. (2004). “Quantifying the Impact of Immigration on the Spanish Welfare State”, a *International Tax and Public Finance*, núm. 11, p. 335-353.
- DOLADO, J.J. (2005). “La inmigración en el escenario económico español”, a AUTORS DIVERSOS. *España en la construcción de una política europea de inmigración*. Barcelona: Fundació CIDOB, p. 55-58.
- DOMINGO, A. (2005). “Tras la retórica de la hispanidad: la migración latinoamericana en España entre la complementariedad y la exclusión”, a *Papers de Demografia*, núm. 264. Actes del I Congreso de la Asociación Latinoamericana de Población, celebrat a Caxambú (Brasil) del 18 al 20 de setembre de 2004.
- EUROSTAT (2004). *Structural Indicators*. [En línia <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL>]

- GIESEK, A., HEILEMANN, U. i VON LOEFFELHOLZ, Hans Dietrich (1995). "Economic Implications of Migration into Federal Republic of Germany (1988-1992)", a *International Migration Review*, vol. 29, núm. 3 (tardor), p. 693-709. Nova York: The Center for Migration Studies.
- GONZÁLEZ CALVET, J. (2006). "Diferències salarials i immigració a Catalunya", a M. J. LARIOS i M. NADAL (dirs.). *L'estat de la immigració a Catalunya. Anuari 2005*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill - Editorial Mediterrània, Col·lecció Polítiques, 54.
- GUAL, J.; JODAR, S.; RUIZ, A. (2006). "El problema de la productivitat a Espanya: quin és el paper de la regulació?", a *Documents d'Economia*, núm. 1. Barcelona: Fundació La Caixa.
- HARRIS, N.; COLEMAN, D. (2003). "Does Britain need more Immigrants?", a *World Economics*, vol. 4, núm. 2.
- INSTITUT D'ESTUDIS DEL CAPITAL SOCIAL (2007). *Efectes econòmics de la immigració a Espanya*. Barcelona: Universitat Abat Oliba CEU.
- LEE, R.& MILLER, T. (2000). «Immigration, Social Security, and Broader Fiscal Impacts», a *American Economic Review*, núm. 90 (maig), p. 350-354. [En línia <<http://www.jstor.org/view/00028282/ap000009/00a00700/0>>]
- LÓPEZ I CASASNOVAS, G. (dir.) (2007). *Inmigración y transformación social en Cataluña. Volumen I. Aspectos socioeconómicos del fenómeno migratorio: las cuestiones relevantes*. Bilbao: Fundación BBVA, Generalitat de Catalunya i Institut d'Estudis Autònoms.
- MALUQUER DE MOTES, J. (1998). *Història econòmica de Catalunya, segles XIX i XX*. Barcelona: Proa.

- MARTÍNEZ I CASTELLS, A. (2006). “Entorn a la immigració, l’economia i l’Estatut”, a *Immigració i ciutadania. Reptes de la Catalunya del segle XXI*. Barcelona: Fundació Pere Ardiaca.
- NADAL, M. (2004). “La població estrangera a Catalunya”, a *La immigració a Catalunya avui. Anuari 2003*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill - Editorial Mediterrània, p. 133-172.
- OFICINA ECONÓMICA DEL PRESIDENTE (2006). *Inmigración y economía española: 1996-2006*. [En línia <http://www.redri.org/new/images/archivos/2006-11-15_msebastian_apie-inmigracin_y_ec_espaola_1996-2006.pdf>]
- OLIVER, J. (2007). *Situació i perspectiva de l’economia catalana*. Informe semestral I/2007. Barcelona: Caixa de Catalunya.
- PAJARES, M. (2005). “La inserció laboral de la població estrangera”, a *La immigració a Catalunya avui. Anuari 2004*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill - Editorial Mediterrània, p. 285-310.
- SMITH, J.P. i EDMONSTON, B. (eds.) (1997). *The New Americans. Economic, Demographic, and Fiscal Effects of Immigration*. Washington, D.C.: National Research Council, National Academy Press.
- STORESLETTEN, Kjetil (2003). “Fiscal Implications of Immigration - A Net Present Value Calculation”, a *Escandinavian Journal of Economics*, vol. 105 (3). P. 487-506.
- STOYANOVA, A.P. (2005). “El papel de la población extranjera en el déficit en la financiación de los servicios de carácter social en Cataluña, Comunidad Valenciana y Murcia”, a *Informe Comunidades Autónomas 2004*. Barcelona: Instituto de Derecho Público.

TREMOSA, R.; PONS, J. (2003). “Model de creixement econòmic català: Alemanya o Espanya?”, a *Avui*, 28 desembre de 2003, p. 32.

VORETZ, Don J. DE (2006). “Immigration Policy: Methods of Economic Assesment”, a *Global Migration Perspectives*, núm. 4. [En línia <www.gcim.org>]

NACIONS UNIDES (2004). *World Economic and Social Survey 2004. Trends and Policies in the World Economy*. Nova York: Departament d’Afers Econòmics i Socials de Nacions Unides.

7 Annex I. Per saber-ne més

AKKOYUNLU, Sule; VICKERMAN, Roger (2001). "Migration and the efficiency of European labour market", a BROKER, J. i HERRMANN, H. (eds.). *Spatial Change and Interregional Flows in the Integrating Europe*. Heidelberg: Physica-Verlag, p. 157-170.

Paraules clau: mercat de treball, immigració, teories sobre les migracions internacionals.

Referència temporal: des del 1945 fins a l'actualitat.

Àmbit geogràfic: Europa.

BAGANHA, Manuel Pedro (2002). "Taxation, social benefits and migration. The political Economy of Migration in an Integrating Europe". *Working Paper*, núm. 5.

Paraules clau: immigració, taxes, seguretat social, mercats de treball, productivitat.

Referència temporal: anys noranta del segle XX.

Àmbit geogràfic: Unió Europea.

<<http://pemint.ces.uc.pt/Working%20Paper-5.pdf>>

BALAGUER, M.; BARREDA, M.; CUADROS, D. (1999). *Els beneficis de la immigració estrangera a Catalunya*. Barcelona: Departament de Benestar Social de la Generalitat de Catalunya.

Paraules clau: immigrants, mercat de treball, aportacions fiscals, despesa fiscal, IRPF, remeses de diners.

Referència temporal: 1990.

Àmbit geogràfic: Catalunya.

<<http://www.gencat.net/benestar>>

BALDWIN-EDWARDS, Martin (2002). “Immigration and the welfare state: a European challenge to American Mythology”. Document de treball, núm. 4. Atenes: Institut Universitari de Recerca d’Entorn Urbà i Recursos Humans - *UEHR*.

Paraules clau: immigració i benestar social.

Referència temporal: 1980-2000.

Àmbit geogràfic: Europa.

<http://www.mmo.gr/pdf/publications/mmo_working_papers/MMO_WP4.pdf>

BANCO DE ESPAÑA (2005). “Inmigración: desarrollos recientes y consecuencias económicas”, a *Boletín económico. Febrero 2005*.

Paraules clau: immigració, treballadors estrangers a Espanya.

Referència temporal: 2003-2004.

Àmbit geogràfic: Espanya.

<http://www.icam.es/docs/ficheros/200407190008_6_17.pdf>

BOBEVA, Daniela (2004). "Migration could better work for the development". Congrés Mundial Moviments Humans i Immigració, Fòrum Universal de les Cultures. Barcelona, 2-5 de febrer.

Paraules clau: codesenvolupament i remeses.

Referència temporal: no n'hi ha; és un treball teòric.

Àmbit geogràfic: tot el món.

<http://www.barcelona2004.org/esp/banco_del_conocimiento/docs/PO_44_EN_BOBEVA.pdf>

BORJAS, Georges J. (1994). "The economics of immigration", a *Journal of Economic Literature*, vol. 32, p. 1667-1717, desembre.

Paraules clau: impacte econòmic de la immigració, productivitat, salaris.

Referència temporal: segle xx.

Àmbit Geogràfic: Estats Units d'Amèrica.

<<http://ksghome.harvard.edu/~GBorjas/Papers/JEL94.pdf>>

BORJAS, Georges J. (1995). "The economic benefits from immigration", a *Journal of Economic Perspective*, vol. 9, núm. 2, p. 3-22.

Paraules clau: immigració, mercat de treball, substitució, complementarietat, capital, treball, benestar econòmic.

Referència temporal: 1970-1990.

Àmbit geogràfic: Estats Units d'Amèrica.

BORJAS, Georges J. (1999). “Immigration and welfare magnets”, a *Journal of Labor Economics*, vol. 17, núm. 4, p. 607-637.

Paraules clau: immigració, beneficis de la migració.

Referència temporal: dècada de 1990.

Àmbit geogràfic: Estats Units d'Amèrica.

BORJAS, Georges J. (2002). “Welfare reform and immigrant participation in welfare programs”, a *IMR*, vol. 36, núm. 4.

Paraules clau: migrants, programes de benestar i assistència, càrrega de les finances públiques.

Referència temporal: 1960-1990.

Àmbit geogràfic: Estats Units d'Amèrica.

BOSWELL, Christina; CRISP, Jeff (2004). “Poverty, International Migration and Asylum”, a *Policy Brief*, núm. 8, febrer. UNU WIDER (United Nations University - World Institute for Development Economics Research).

Paraules clau: asil i immigració internacional.

Referència temporal: del 1994 a l'actualitat.

Àmbit geogràfic: tot el món.

BROCKLEHURST, Stuart (2004). "Sending in home. How a card payment system can facilitate remittances to help developing economies". Congrés Mundial Moviments Humans i Immigració. Fòrum Universal de les Cultures. Barcelona, 2-5 de febrer.

Paraules clau: immigrants i remeses.

Referència temporal: actualitat.

Àmbit geogràfic: tot el món.

<http://www.barcelona2004.org/esp/banco_del_conocimiento/docs/PO_44_EN_BROCKLEHURST.pdf >

CABRÉ PLA, Anna (2001). "Immigració i Estat del Benestar", a *Papers de Demografia*, núm. 183. Centre d'Estudis Demogràfics.

Paraules clau: Estat del benestar, immigració i necessitat d'immigrants.

Referència temporal: 1970-2000.

Àmbit geogràfic: Catalunya.

<<http://www.ced.uab.cat/publicacions/PapersPDF/Text183.pdf>>

CABRÉ PLA, Anna; DOMINGO VALLS, Andreu (2002). "Flujos migratorios hacia Europa: Actualidad y perspectivas", a *Papers de Demografia*, núm. 213, p. 325-344, juny. Centre d'Estudis Demogràfics.

Paraules clau: fluxos migratoris i evolució i característiques dels fluxos migratoris.

Referència temporal: des del 1950 fins a l'actualitat.

Àmbit geogràfic: Europa.

<<http://www.ced.uab.es/publicacions/PapersPDF/Text213.pdf> >

CAIXA CATALUNYA (1999). “Ocupació i productivitat a la indústria catalana, 1986-1998”, a *Informe semestral sobre l'economia catalana: Informe primavera. 1999*.

Paraules clau: PIB, ocupació, productivitat.

Referència temporal: dècades de 1980 i 1990.

Àmbit geogràfic: Catalunya.

<<http://www.caixacatalunya.es/caixacat/cat/ccpublic/particulars/default.htm>>

CAIXA CATALUNYA (2005). “Informe sobre l'economia catalana, 2005”, a *Informe sobre la conjuntura econòmica*.

Paraules clau: elements d'oferta, elements de demanda de l'economia catalana.

Referència temporal: 2004.

Àmbit geogràfic: Catalunya.

<<http://www.caixacatalunya.es/caixacat/cat/ccpublic/particulars/default.htm>>

CAIXA CATALUNYA (2004). *Situació i perspectives de l'economia catalana. Informe de tardor 2004*.

Paraules clau: recuperació de l'economia catalana, PIB.

Referència temporal: 2004.

Àmbit geogràfic: Catalunya.

<<http://www.caixacatalunya.es/caixacat/cat/ccpublic/particulars/default.htm>>

CAIXA CATALUNYA (2001). *Report monogràfic: activitat productiva i territori a partir de les dades d'afiliació a la Seguretat Social catalana*.

Paraules clau: afiliació a la Seguretat Social a Catalunya.

Referència temporal: 1991-2000.

Àmbit geogràfic: Catalunya.

<<http://www.caixacatalunya.es/caixacat/cat/ccpublic/particulars/default.htm>>

CAMBRA OFICIAL DE COMERÇ, INDÚSTRIA I NAVEGACIÓ (2002). *Perspectiva econòmica de Catalunya. Butlletí d'estadística i conjuntura*. Octubre.

Paraules clau: innovació tecnològica a Catalunya, recerca i desenvolupament.

Referència temporal: dècada de 1990.

Àmbit geogràfic: Catalunya.

CARKING, Jorgen (2005). *Migrant remittances and development cooperation. PRIO Report 1/2005*. Oslo: International Peace Research Institute.

Paraules clau: migració, remeses, desenvolupament, usos de les remeses.

Referència temporal: 2005.

Àmbit geogràfic: tot el món.

<http://www.prio.no/files/file46220_carling_2005_migrant_remittances_and_development_cooperation.pdf>

CHISWICK, Barry (2001). "The Economics of Illegal Migration for the Host Economy", a MAB, Siddique (ed.). *International Migration into the 21st Century*, Londres: Edward Elgar.

Paraules clau: immigrants, mercat de treball, beneficis econòmics per a la societat receptora.

Referència temporal: segle XXI.

Àmbit geogràfic: tot el món.

<<http://www.nabe.com/am2000/chiswick.pdf>>

CÍRCULO DE ECONOMÍA (2003). *La immigració: factors de desenvolupament econòmic i repte a la cohesió social*.

Paraules clau: immigració, economies de valor afegit, mercat de treball, productivitat.

Referència temporal: final del segle XX i principi del segle XXI.

Àmbit geogràfic: Catalunya.

<http://www.circuloeconomia.com/opiniones_documentos/13_cat.pdf>

COL·LECTIU IOÉ (2002). *Immigració, escola i mercat de treball*. Col·lecció Estudis socials, 11. Barcelona: Fundació La Caixa. Obra Social.

Paraules clau: mercat de treball i immigració.

Referència temporal: segona meitat del segle XX.

Àmbit geogràfic: Espanya.

<http://pinternet.lacaixa.es/obrasocial/estudiossociales/vol11_ca.html>

COLEMAN, David i ROWTHORN, Robert (2004). “The economic effect on immigration into UK”, a *Population and Development Review*, vol. 30, núm. 4, p. 579-624, desembre 2004.

Paraules clau: immigració, mercat de treball.

Referència temporal: segle xx.

Àmbit geogràfic: Regne Unit

<<http://www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1111/j.1728-4457.2004.00034.x>>

CONNAN, Christian (2004). “Regional integration and economic impact”. Congrés Mundial Moviment Humans i Immigració. Fòrum Universal de les Cultures. Barcelona, 2-5 de febrer.

Paraules clau: codesenvolupament (migracions i desenvolupament) i migracions.

Referència temporal: des de final de la dècada de 1990.

Àmbit geogràfic: França.

<http://www.barcelona2004.org/esp/banco_del_conocimiento/docs/PO_44_FR_CONNAN.pdf>

COPPEL, Jonathan; DUMONT, Jean-Christoph i VISCO, Ignazio (2001). “Trends in immigration and economic consequences”, a *Working paper*, núm. 284. OCDE: Departament Econòmic.

Paraules clau: migració, envelliment, mercats de treball i desenvolupament.

Referència temporal: des del 1950 fins a l'actualitat.

Àmbit geogràfic: tot el món.

<<http://fiordiliji.sourceoecd.org/vl=24243737/cl=24/nw=1/rpsv/cgi-bin/wppdf?file=5lgsjhvj81lt.pdf>>

AJA, Eliseo; CARBONELL, Francesc; COLECTIVO IOÉ; FUNES, Jaume i VILA, Ignasi (1999). *La immigració estrangera a Espanya. Els reptes educatius*. Col·lecció Estudis Socials, 1. Barcelona: Fundació La Caixa.

Paraules clau: immigració, educació.

Referència temporal: dècada de 1990.

Àmbit geogràfic: Espanya.

<http://pinternet.lacaixa.es/obrasocial/estudiossociales/vol01_ca.html>

PÉREZ-DÍAZ, Víctor; ÁLVAREZ, Berta i GONZÁLEZ, Carmen (2001). *Espanya davant la immigració*. Col·lecció Estudis Socials, 8. Barcelona: Fundació La Caixa.

Paraules clau: immigrants, treballadors, actituds davant dels immigrants.

Referència temporal: des del 1990 fins al 2000.

Àmbit geogràfic: Espanya.

<http://pinternet.lacaixa.es/obrasocial/estudiossociales/vol08_ca.html>

DELGADO GODOY, Leticia (2002). "Immigration in Europe: realities and policies", a *Working Paper* 02-18, setembre. CSIC, Unidad de Políticas comparadas.

Paraules clau: immigració, polítiques d'immigració i de refugiats.

Referència temporal: segle XX.

Àmbit Geogràfic: Europa.

<<http://www.iesam.csic.es/doctrab2/dt-0218e.pdf>>

VORETZ, Don J. DE (2006). “Immigration policy, methods of economic assesment”, a *International Migration Review*, núm. 40 (2), p. 390-418.

Paraules clau: teories econòmiques de les migracions, GDP.

Referència temporal: no n’hi ha, és un estudi teòric.

Àmbit geogràfic: tot el món.

DOCQUIER, Frédéric; RAPOPORT, Hillel (2003). “Remittances and inequality: A dynamic migration model”, a *Working paper*, núm. 167. CREDPR, Center for Research on Economic Development and Policy Reform.

Paraules clau: migració, remeses i desigualtats.

Referència temporal: no n’hi ha, és un estudi teòric.

Àmbit geogràfic: tot el món.

<<http://scid.stanford.edu/pdf/credpr167.pdf>>

DOMINGO VALLS, Andreu; HOULE, René (2004). “Situación laboral de la población de nacionalidad extranjera censada en España”. Article derivat de la ponència presentada al IV Congrés sobre Immigració a Espanya: Ciutadania i Participació. Girona, 10-13 de novembre de 2004.

Paraules clau: immigració estrangera, mercat de treball.

Referència temporal: 1996-2001.

Àmbit geogràfic: Espanya.

<<http://www.ced.uab.es/publicacions/PapersPDF/Text266.pdf>>

ELLERMAN, David (2003). "Policy research on Migration and Development", a *World bank policy research Working Papers*, núm. 3117, agost.

Paraules clau: desenvolupament econòmic, factors dels moviments i negocis internacionals, economia regional i general, producció i organitzacions.

Referència temporal: actualitat.

Àmbit geogràfic: tot el món.

<<http://ideas.repec.org/p/wbk/wbrwps/3117.html>>

ESCRIVÁ, Ángeles (2004). "Remesas y transnacionalismo en la relación entre migración y desarrollo". Presentat al IV Congrés sobre Immigració a Espanya: Ciutadania i Participació. Girona, 10-13 de novembre de 2004

Paraules clau: remeses (monetàries i no monetàries), desenvolupament i globalització.

Referència temporal: no n'hi ha, és un estudi teòric.

Àmbit geogràfic: tot el món.

FAINI, Riccardo (2002). "Migration, remittances and growth". WIDER Conference on Poverty, International Migration and Asylum, Hèlsinki (Finlàndia), 27 i 28 de setembre de 2002.

Paraules clau: migracions, remeses i creixement.

Referència temporal: actualitat.

Àmbit geogràfic: tot el món.

FAKIOLAS, Rossetos (2004). “The economic effects of migration”, a *Migration and Political intervention. Theories and debates*, Berlín: Emz.

Paraules clau: migracions, desenvolupament, efectes positius i negatius de la migració al país emissor i al país receptor.

Referència temporal: des de la dècada dels noranta del segle xx.

Àmbit geogràfic: tot el món.

<http://66.102.1.104/scholar?hl=es&lr=&q=cache:BGclkvETacJ:www.artcult.org/cst/Fakiolas_Prepac_Participants.pdf+%22Fakiolas%22+%22Economic+Effects+*+Migration%22>

FREY, L.; LIVRAGHI, R. (1996). “Jobs refused by nationals, with special reference to Italy”, a *The jobs and effects of migrant workers in Italy - Three essays. International Migration Papers*, núm. 11. International Labour Organization.

Paraules clau: mercat de treball, immigració, complementarietat.

Referència temporal: dècada dels noranta del segle xx.

Àmbit geogràfic: Itàlia.

<<http://www.mmo.gr/pdf/library/Italy/imp11.pdf>>

GIESECK, Arne (1995). “Economic implications of migrations into Federal Republic of Germany, 1988-1992”, a *International Migration Review*, vol. 19, núm. 3, p. 693-709.

Paraules clau: des de la dècada dels noranta del segle xx.

Referència temporal: 1988-1992.

Àmbit geogràfic: Alemanya.

GOLDRING, Luin (2003). “Re-thinking remittances: Social and Political dimension of individual and collective remittances”, a *CERLAC Working Papers*, febrer 2003. CERLAC.

Centre for Research on Latin America and the Caribbean.

Paraules clau: remeses socials, desenvolupament, tipologies de remeses.

Referència temporal: 1970-1990.

Àmbit geogràfic: Mèxic.

<<http://www.yorku.ca/cerlac/documents/Goldring.pdf>>

GLOVER, S.; COTT, C. (2001). “Migration: an economic and social analysis”, a *RDS Occasional paper*, núm. 67.

Paraules clau: immigració, mercats de treball, qualificació dels immigrants.

Referència temporal: 1980-2000.

Àmbit geogràfic: Gran Bretanya.

<<http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/occ67-migration.pdf>>

GUARNIZO, Luis Eduardo (2001). “The economics of transasional living”, a *International Migration Review*, vol 37(3), p. 666-99, fall 2003.

Paraules clau: remeses monetàries i desenvolupament.

Referència temporal: segle XX.

Àmbit geogràfic: tot el món.

HARRIS, Nigel (1995). "Capitalism without frontiers?", a *International Socialism (Quarterly Journal)*, núm. 74. Socialist Workers Party, publicat el març de 1997.

Paraules clau: globalització, migració.

Referència temporal: segle XX.

Àmbit geogràfic: tot el món.

HAMILTON, Kimberly; GRIECO, Elizabeth (2002). *Measuring the impact of rich country immigration policy on poor country development*. Washington D.C.: Migration Policy Institute. Novembre.

Paraules clau: immigració, remeses.

Referència temporal: no n'hi ha és un estudi teòric.

Àmbit geogràfic: tot el món.

HERRERO, Blanca (2001). *Codesarrollo. Alternativa para la gestión de migraciones y desarrollo. Apuntes para la reflexión y el debate*.

Paraules clau: codesenvolupament, polítiques de codesenvolupament.

Referència temporal: no n'hi ha és un estudi teòric.

Àmbit geogràfic: tot el món.

<http://sirio.ua.es/documentos/pdf/teorias_enfoques/codesarrollo.pdf >

ICHINO, Andrea (1993). "The economic impact of immigration on the host economy". A LUCIANI (ed.). *Migration Policies in Europe and USA*, p. 145-162. Holanda: Klawer Academic Published.

Paraules clau: mercat de treball, producció i creixement, finançament públic i benestar, salaris, substitució vs complementarietat i PIB.

Referència temporal: segle XX.

Àmbit geogràfic: tot el món.

JENNISSEN, Roel (2000). "Can economic determinants improve the theoretical background for international migration hypothesis?", a *Working Paper*, 2000/2. La Haia: NIDI.

Paraules clau: motius per emigrar, models estadístics.

Referència temporal: actualitat.

Àmbit geogràfic: tot el món.

KETKAR, Suhas (2004). "Securitization of remittances". Congrés Mundial Moviments Humans i Immigració. Fòrum Universal de les Cultures. Barcelona, 2-5 de febrer.

Paraules clau: remeses.

Referència temporal: actualitat.

Àmbit geogràfic: tot el món.

<http://www.barcelona2004.org/esp/banco_del_conocimiento/docs/PO_44_EN_KETKAR.pdf>

KRICHEK, Thomas i LEVINE, Paul (2002). *The economic impact of labour mobility in an enlarged European Union*. Physica Verlag, An Imprint of Springer-Verlag GmbH.

Paraules clau: migració, impacte econòmic, ampliació de la Unió Europea.

Referència temporal: 1980-2000.

Àmbit geogràfic: Unió Europea.

<<http://openlib.org/home/krichel/papers/surbiton.pdf>>

LEAVEY, Thomas (2004). “Connecting people on the move: the role of postal networks in facilitating remittances flows and increasing their impact on development”. Congrés Mundial Moviments Humans i Immigració. Fòrum Universal de les Cultures. Barcelona, 2-5 de febrer.

Paraules clau: remeses i desenvolupament, com fer un ús millor de les remeses.

Referència temporal: actualitat.

Àmbit geogràfic: tot el món.

<http://www.barcelona2004.org/esp/banco_del_conocimiento/docs/PO_44_EN_LEAVEY.pdf>

LEÓN LEDESMA, M.; PIRACHA, M. (2004). “International migration and the role of remittances in Eastern Europa”, a *International Migration*, vol. 42, núm. 4, p. 65-83, octubre.

Paraules clau: atur, migració, trameses monetàries.

Referència temporal: 1990-1999.

Àmbit geogràfic: Europa central i Europa de l'Est.

<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=278810>

LEVITT, Peggy (1996). "Social remittances: A conceptual tool for understanding migration and development", a *Working paper series*, núm. 96, octubre 1996.

Paraules clau: codesenvolupament, remeses socials, migracions, relació nord-sud, tipologia de receptors remeses.

Referència temporal: no n'hi ha, és un estudi teòric.

Àmbit geogràfic: Amèrica Llatina.

LÓPEZ I CASASNOVAS, Guillem (dir.) (2007). *Inmigración y transformación social en Cataluña. Volumen I. Aspectos socioeconómicos del fenómeno migratorio: las cuestiones relevantes*. Bilbao: Fundación BBVA, Generalitat de Catalunya i Institut d'Estudis Autònoms.

MARTIN, P.L. (1995). "Immigrant jobs in industrial democracies: why they occur, and what to do about them?", a *International Migration Papers*, núm. 10.

Paraules clau: ocupacions dels immigrants, mercat de treball.

Referència temporal: final del segle xx.

Àmbit geogràfic: Estats Units d'Amèrica.

MAYR, Karin (2003). *Immigration: Economic effects and Political participation. An overview and assessment of the literature*.

Paraules clau: immigració, drets socials, drets polítics i votacions.

Referència temporal: del 1980 fins al 2000.

Àmbit geogràfic: Europa.

<http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/csgr/research/keytopic/eu/mayr_apr03.pdf>

MIGRATION DIALOGUE (2003). *Global governance of migration challenges for the European Union*. Brusel·les: The European Policy Center.

MONNET, Jean (2005). "Migration without borders: The ethics, economics and Governance of free movement". Congrés Mundial Moviments Humans i Immigració. Fòrum Universal de les Cultures. Barcelona, 2-5 de febrer.

Paraules clau: migració, mercat de treball.

Referència temporal: no n'hi ha, és un estudi teòric.

Àmbit geogràfic: tot el món.

<<http://www.iemed.org/mhicongress/dialebs/tots/papers/ugur.pdf>>

MORENO TORRES, Ivan; GARCIA ALEGRE, Eugenio (2006). "Immigració i estat del benestar: els serveis educatius a Catalunya", a *Nota d'Economia*, núm. 85. Pàgs. 117-118.

Paraules clau: immigració, educació.

Referència temporal: 1998-2004.

Àmbit geogràfic: Catalunya.

<http://www.gencat.net/economia/doc/doc_63067437_1.pdf >

MORENO, Francisco Javier (2004). *Políticas sanitarias hacia las poblaciones de origen inmigrante en Europa*. Madrid: Consejo Económico y Social.

NYBERG, Nina (2005). "The development dimension of migrant remittances". Document presentat a l'International Forum on Remittances, Washington, del 28 al 30 de juny de 2005.

Paraules clau: remeses, immigració, AOD, actors, remeses macroeconomia.

Referència temporal: 2005.

Àmbit geogràfic: tot el món.

<<http://www.un-instraw.org/en/images/stories/remmitances/documents/Forum/nynna-sorensen.pdf> >

NACIONS UNIDES (2004). *World Economic and Social Survey 2004. Trends and Policies in the World Economy*. Nova York: Nacions Unides. Departament d'Afers Econòmics i Socials.

Paraules clau: impacte de les migracions en els països receptors, efectes econòmics de les migracions, trameses monetàries.

Referència temporal: 2003.

Àmbit geogràfic: tot el món.

<<http://www.un.org/esa/policy/wess/wess2004files/part1web.pdf> >

OIT (2004). "Towards a fair deal for migrant workers in the global economy". International Labour conference session 92, 2004.

Paraules clau: migracions de treball, drets humans i socials, mercats de treball.

Referència temporal: des del 1980 fins a l'actualitat.

Àmbit geogràfic: tot el món.

OIT (2004). *Towards a Fair Deal for Migrant Workers in the Global Economy*. Ginebra: International Labour Office - OIT.

Paraules clau: migracions de treball, drets humans i socials, mercats de treball.

Referència temporal: des del 1950 fins a l'actualitat.

Àmbit geogràfic: tot el món.

<<http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/—dgreports/—dcomm/documents/meetingdocument/kd00096.pdf>>

OLIVER ALONSO, Josep (2006). *Efecto llamada e inmigración: Razones del choque inmigratorio e impacto en el mercado de trabajo español 1995-2005*. Informe publicat a l'“Índice laboral” de la consultora de recursos humans Manpower.

ORTEGA PÉREZ, Nieves (2003). *España: hacia una nueva política migratoria*. Publicat al web de MUGAK: Centro de Estudios y Documentación sobre Racismo y Xenofobia de SOS Racismo / SOS Arrazakeria.

Paraules clau: polítiques d'immigració, mercat de treball.

Referència temporal: segle xx.

Àmbit geogràfic: Espanya.

<<http://www.mugak.eu/gunea/arauak/rpm/nuevapol>>

PENNIX, Rinus (2005). “Integration processes of migrants: research finding and policy challenges”, Conferència presentada a l'European Population Conference 2005. Demographic Challenges for Social Cohesion. Estrasburg, 7 i 8 d'abril.

PÉREZ, F. (dir.) (2004). *La competitivitat de l'economia espanyola: inflació, productivitat i especialització*. Col·lecció Estudis Econòmics, 32. Barcelona: Fundació La Caixa. Obra Social

Paraules clau: economia espanyola, competitivitat, inflació, productivitat i especialització.

Referència temporal: segona meitat del segle xx.

Àmbit geogràfic: Espanya.

PURI, Shivani i RITZEMA, Tineke (1999). "Migrant worker remittances, micro-finance and the informal economy. Prospects and issues", a *Working paper*, núm. 21. Ginebra: International Labour Office - OIT.

Paraules clau: migració, remeses, ús de les remeses, mesures polítiques.

Referència temporal: segona meitat del segle xx.

Àmbit geogràfic: Àsia del Pacífic, Sudan i Egipte.

<<http://www.ilo.org/public/english/employment/finance/download/wpap21.pdf>>

RATHA, Dilip (2003). "Worker's remittances an important and stable source of external development finance", a *Global Development Finance*, 2003.

Paraules clau: migració, remeses monetàries, PIB, AOD, despesa de les remeses.

Referència temporal: dècada de 1990.

Àmbit geogràfic: tot el món.

<<http://siteresources.worldbank.org/INTRGDF/Resources/GDF2003-Chapter7.pdf>>

REYNERI, Emilio (2001). “Migrant’s involvement in irregular employment in the mediterranean contries of European Union”, a *Interational Migration Papers*, núm. 41. Ginebra: International Labour Organization.

Paraules clau: immigració irregular, feines desenvolupades pels immigrants, complementarietat dels immigrants.

Referència temporal: 1990

Àmbit geogràfic: Grècia, Itàlia i Espanya.

<<http://www.ilo.org/public/english/protection/migrant/download/imp/imp41.pdf>>

RIGHI, A.; TRONTI, L. (1996). “The Italian migration regime and the effects of immigration on economic system, a survey”, a *The jobs and effects of migrant workers in Italy. International Migration Papers*, núm. 11. Ginebra: International Labour Organization.

Paraules clau: immigració, salaris, feina, creixement econòmic, despesa social.

Referència temporal: 1990.

Àmbit geogràfic: Itàlia.

<<http://www.mmo.gr/pdf/library/Italy/imp11.pdf>>

ROTTE, Ralpa; VOGLER, Michael (1999). “The effects of development on Migration: theoretical issues and new empirical evidence”, a *DIZA*, núm. 46.

Paraules clau: migració, migració internacional, països en desenvolupament i desenvolupament.

Referència temporal: 1990.

Àmbit geogràfic: tot el món.

SABATER, Joaquim (2004). “La inmigración irregular: vías de llegada y condiciones de vida”, a *Documentos CIDOB, Migraciones*, núm. 3. Barcelona: CIDOB.

Paraules clau: immigració irregular.

Referència temporal: 2000-2003.

Àmbit geogràfic: Espanya i tot el món.

<[http://www.cidob.org/es/publicaciones/documentos_cidob/migraciones/\(offset\)/6](http://www.cidob.org/es/publicaciones/documentos_cidob/migraciones/(offset)/6)>

SAGARRA, Eduard (2004). “Consecuencias jurídicas de la irregularidad”, a *Documentos CIDOB, Migraciones*, núm. 3. Barcelona: CIDOB.

Paraules clau: Llei d'estrangeria.

Referència temporal: no n'hi ha, és un estudi teòric.

Àmbit geogràfic: Espanya.

<[http://www.cidob.org/es/publicaciones/documentos_cidob/migraciones/\(offset\)/6](http://www.cidob.org/es/publicaciones/documentos_cidob/migraciones/(offset)/6)>

SALT, John (2005). “Types of migration in Europe: Implications and policy concerns”. European Population Conference 2005. Demographic Challenges for Social Cohesion. Estrasburg, 7 i 8 d'abril de 2005.

Paraules clau: immigració, impacte de la migració.

Referència temporal: no n'hi ha, és un estudi teòric.

Àmbit geogràfic: Europa.

SAMUEL, J. (1995). “Temporary and permanents labour immigration into canada: selected aspects”, a *International Migration Papers*, núm. 10.

Paraules clau: Point System (sistema per punts), mercat de treball, competició o complementarietat.

Referència temporal: des del 1960 fins al final de la dècada de 1990.

Àmbit geogràfic: Canadà.

SAMUEL, Wendell (2000). “Importancia económica y social de la migración”. CEPAL. Simposio sobre migración internacional en las Américas. San José, Costa Rica, setembre de 2000.

Paraules clau: remeses i ús de les remeses, desenvolupament.

Referència temporal: 1970-2000.

Àmbit geogràfic: Amèrica central i llatina i Carib.

SOLÉ, Carlota (2001). *El impacto de la inmigración en la economía y en la sociedad receptora*. Barcelona: Ed. Anthropos.

Paraules clau: immigració extracomunitària, mercat de treball, política migratòria d'Espanya, feines desenvolupades pels immigrants.

Referència temporal: des del 1950 fins al final de la dècada de 1990.

Àmbit geogràfic: Espanya, Grècia, Itàlia i Portugal.

TAYLOR, J.E. (1995). "Labour market and fiscal impacts of immigration", a *International Migration Papers*, núm. 10. Ginebra: International Labour Organization.

Paraules clau: mercat de treball, efectes fiscals.

Referència temporal: final segle xx.

Àmbit geogràfic: Estats Units d'Amèrica.

TER RELE, Harry (2003). "The fiscal impact of immigration", a CPB Raport 2003/2.

Paraules clau: impacte econòmic en el sector públic, migrants extracomunitaris.

Referència temporal: 2003.

Àmbit geogràfic: Holanda.

<http://www.cpb.nl/nl/pub/cpbreeksen/cpbreport/2003_2/s2_1.pdf>

TERRÓN, Anna (2004). "Migraciones y relaciones con países terceros. España", a *Documentos CIDOB, Migraciones*, núm. 2. Barcelona: CIDOB.

Paraules clau: immigració, regularització dels irregulars, codesenvolupament.

Referència temporal: 1990-2004.

Àmbit geogràfic: Espanya.

<[http://www.cidob.org/es/publicaciones/documentos_cidob/migraciones/\(offset\)/12](http://www.cidob.org/es/publicaciones/documentos_cidob/migraciones/(offset)/12)>

TODISCO, Enrico (2005). "Impacts of migration on society and policies: issues of schooling and housing". European Population Conference 2005. Demographic Challenges for Social Cohesion. Estrasburg, 7 i 8 d'abril de 2005.

Paraules clau: immigració, envelliment, habitatge i educació.

Referència temporal: 1984-2004

Àmbit geogràfic: Europa.

<http://www.coe.int/t/e/social_cohesion/population/EPC_2005_S3.3%20Todisco%20report.pdf>

TORNOS, Andrés i APARICIOS, Rosa (2000). *La inmigración y la economía española*. Madrid: Instituto de Migraciones y Servicios Sociales.

Paraules clau: immigració, mercat de treball, benefici i despesa de la immigració.

Referència temporal: 1980-1990.

Àmbit geogràfic: Espanya.

VANEECKHAUTE, Hendrik (2002). *El codesarrollo. De proceso histórico de oportunidades y desarrollo hacia una herramienta más de explotación y desarrollo*.

Paraules clau: immigració i desenvolupament, codesenvolupament.

Referència temporal: de la dècada de 1980 fins a l'actualitat.

Àmbit geogràfic: Espanya.

<<http://www.euskadi.isf.es/seminario/doc/codesarrollo.pdf>>

VENTURINI, A. (1996). “Extent of competition between and complementarity among national and third world migrants workers”, a *International Migration Papers*, núm. 11, Ginebra: International Labour Office.

Paraules clau: mercat de treball, complementarietat i immigració.

Referència temporal: des del 1990 fins a l’actualitat.

Àmbit geogràfic: Itàlia.

<<http://www.mmo.gr/pdf/library/Italy/imp11.pdf>>

WEINSTEIN, Eric (2002). “Migration for the benefit of all: towards a new paradigm for migrant labor”, a *International Migration Review*, núm. 141, n. 3.

Paraules clau: migració, mercat de treball, productivitat, baixada de salaris, *guest workers*.

Referència temporal: segle XX.

Àmbit geogràfic: tot el món.

<<http://www.ilo.org/public/english/protection/migrant/download/imp/imp40.pdf>>

8 Annex II. L'origen de la reflexió: el seminari

PARTICIPANTS

Economia:

Alexendrina Astoyanova, UB
Fernando Balcells González, UB
Josep González Calvet, UB
Àngels Martínez i Castells, UB
Arcadi Oliveres Boadella, UAB
Albert Recio i Andreu, UAB
Jacint Ros Hombravella, UB
Antoni Serra Ramoneda, UAB
Albert Serra, CIDOB

Ciències socials i jurídiques:

Andreu Domingo, demògraf, CED
Fernando Gil, demògraf, CED
Francisco Javier Moreno Fuentes, polític, CSIC
Mònica Nadal, sociòloga, Fundació Jaume Bofill
Eva Ostergaard, geògrafa, UAB
Montserrat Pallarés Barberá, geògrafa, UAB
Àngels Pascual de Sans, sociòloga, UAB
Iñaki Permanyer, demògraf, CED, UAB

Agents socials:

Jordi Alberich Llaveria, Cercle d'Economia

Diego Arcos, president del Casal Argentí

Carles Campuzano Canadés, parlamentari

Rosa Maria Cuestas, Secretaria per a la Immigració (Generalitat de Catalunya)

David Garrofé Puig, empresari (CECOT)

Miquel Pajares, CERES

Natàlia Peralta, Casal Argentí

Joaquím Sabater, Taula Tercer Sector

Directores del seminari

Muriel Casals Couturier, economista, UAB

Montse Solsona Pairó, demògrafa, CED, UAB

Coordinadora tècnica

Maria Franch Batllori, geògrafa

CONTINGUT DE LES SESSIONS

SESSIÓ 1. LES MIGRACIONS EN EL CAPITALISME GLOBALITZANT. EL LLOC DE L'ECONOMIA CATALANA EN EL CONTEXT ACTUAL (29 d'abril de 2005)

Ponents

Muriel Casals Couturier (UAB), Miguel Pajares Alonso (CERES), Albert Recio Andreu (UAB).

Conductor

Andreu Domingo Valls (UAB, CED).

Estructura

Presentació del cicle de seminaris a càrrec de Mònica Nadal i Anmella (Fundació Jaume Bofill), i Muriel Casals Couturier (UAB) i Montse Solsona Pairó (UAB), directores del cicle de seminaris sobre “Les implicacions econòmiques de la immigració estrangera a Catalunya: reflexions entorn a la productivitat de l'economia catalana”.

Ponències introductòries:

1. “Globalització econòmica i migracions”, a càrrec d' Albert Recio.
2. “La carrera d'obstacles del capitalisme català”, a càrrec de Muriel Casals.
3. “Assignació dels immigrants en el sistema productiu català”, a càrrec de Miguel Pajares.

IDEES PER RECORDAR

- Migrar afavoreix la distribució del patrimoni humà del planeta.
- No sabem a quin ritme funciona, en la realitat, la tendència a la igualació de les condicions de treball i dels salaris que anuncia la teoria econòmica per justificar la mobilitat del treball.
- Durant el segle xx la societat catalana va incorporar *amb èxit* els immigrants vinguts de regions espanyoles.
- Som davant d'una situació de canvi accelerat i no tenim un model per seguir. Al segle passat el model era Europa.
- Tenim dubtes raonables sobre l'eficiència del sistema productiu català.
- Treballem amb un concepte difícil de mesurar: la productivitat del treball.
- Estudiem els efectes de l'arribada de treballadors disposats a cobrar unes quantitats inferiors que les que cobren els autòctons per una feina determinada.
- Proposem una lectura crítica de la suposada bondat del proteccionisme espanyol per a la indústria catalana.
- Els guanys individuals no impliquen sempre un impuls per al conjunt de l'economia.
- La inversió en avenços tecnològics ha estat massa limitada en la indústria catalana.
Malgrat tot, la incorporació a la Comunitat Econòmica Europea va ser superada amb èxit.
- Cal tenir molt en compte les necessitats educatives dels immigrants adults.
- L'economia catalana ha estat històricament molt dependent del treball barat. Què passa avui?
- La dependència del treball immigrant pot provocar malformacions en l'economia.

- És interessant la similitud amb el Regne Unit, una vella societat industrial, que ha tingut també una dependència crònica del treball immigrat. La immigració no ha de ser una excusa per seguir ancorats als vells esquemes productius.
- L'evidència mostra que l'arribada de nous treballadors no provoca atur entre els autòctons, però cal tenir en compte que el mercat de treball està segmentat. Estem recuperant velles professions; els serveis a les persones que ja no fa la família i encara no fa l'Estat del benestar.
- Hi ha feines que els treballadors locals no volen fer pel salari que se'ls ofereix.
- Els treballadors immigrants fan feines mal pagades que fan possible l'èxit econòmic d'altres treballadors.
- Quan parlem d'immigrants parlem de ciutadans catalans, amb unes necessitats que cal satisfer.
- Ens falta bona informació estadística i també ens falta lideratge polític. Som davant d'un problema que exigeix molta discussió política.
- Importem pobres?

SESSIÓ 2. ELS EFECTES ECONÒMICS EN L'ÀMBIT PÚBLIC (20 de maig de 2005)

Ponent

Àngels Martínez Castells (UB).

Conductor

Albert Serra Marín (ESADE, F. CIDOB).

Estructura

Recordatori dels punts més destacats de la primera sessió, dut a terme per Muriel Casals, que ha destacat les idees més significatives de totes les aportacions que es van fer.

Breu presentació, per part de Montse Solsona, de la lectura que s'havia proposat com a aproximació a la temàtica de debat de la sessió: "Els beneficis de la immigració estrangera a Catalunya", estudi fet per Marc Balaguer, Mikel Barreda i Diana Cuadros de la Universitat Pompeu Fabra per encàrrec del Departament de Benestar Social de la Generalitat de Catalunya, l'any 1999. Montse Solsona ha exposat les idees principals del treball, l'únic que s'ha trobat sobre els efectes econòmics de la immigració en el sector públic i privat a Catalunya.

Ponència d'Àngels Martínez sobre "Reptes polítics per a l'Estat del benestar".

IDEES PER RECORDAR

- La qüestió consisteix a calcular què aporten els ciutadans al manteniment de l'Administració i què els retorna l'Estat.
- Quan parlem de l'ús del sector públic a Catalunya, tenim opinions apassionades però ens manca informació.
- La immigració al marge de les lleis vigents fa el problema del càlcul encara més difícil.
- La despesa pública social serveix per garantir l'exercici dels drets de ciutadania. Els ingressos públics fan viable aquesta despesa. Hi ha diferències de pressió fiscal i de serveis públics entre els països desenvolupats.
- La comptabilitat generacional permet copsar els efectes de la fiscalitat a llarg termini. Durant la vida, tots els ciutadans, tant autòctons com immigrants, passem de rebre més del que aportem a pagar més del que rebem per finalment tornar a ser receptors nets.
- Cal tenir en compte l'edat i les circumstàncies de l'immigrant i també la seva relació amb el país d'origen.
- L'arribada de persones en edat de treballar amb el seu bagatge d'educació, no pagat pel país receptor, és una clara aportació neta.
- Estudis fets als Estats Units, Alemanya i Suècia han quantificat l'impacte de la immigració en els pressupostos públics. Cal tenir en compte la inversió que ha de fer el Govern si vol garantir la plena incorporació dels immigrants.
- La Generalitat de Catalunya va encarregar un primer estudi, l'any 1999, que conclou que el saldo és positiu per al pressupost públic.
- En l'estudi del 1999, els càlculs sobre els beneficis es divideixen en beneficis directes i beneficis indirectes. Els beneficis directes inclouen la renda, els salaris, les pensions que reben del país d'origen, l'IRPF que paguen aquí i també la contribució que fan a la Seguretat Social. Els beneficis indirectes de l'àmbit públic són la creació de llocs de treball, en diferents departaments i professions: mestres, infermeres, etc.

- Un estudi del 2005 posa en evidència una manca de previsió de l'increment de les necessitats en educació i, sobretot, en sanitat. Per Espanya, un estudi del 2004 conclou que l'aportació dels immigrants és positiva.
- Certament, un augment de la població incideix en el dèficit sanitari. Però en conjunt el saldo de la immigració és positiu per als comptes públics.
- Importem pobres? Importem pobresa?

SESSIÓ 3. ELS EFECTES DE LA IMMIGRACIÓ ESTRANGERA SOBRE LA PRODUCCIÓ (10 de juny de 2005)

Ponent

Fernando Balcells González (UB), David Garrofé Puig (CECOT) i Fernando Gil (CED).

Conductor

Jordi Alberich Llaveria (Cercle d'Economia).

Estructura

Recordatori dels punts més destacats de la segona sessió, “Els efectes econòmics en l'àmbit públic”, dut a terme per Montse Solsona; destaca les idees més significatives de totes les aportacions que es van fer.

Breu presentació, per part de Muriel Casals, de les lectures proposades com a aproximació a la temàtica de debat de la sessió:

Els factors de creixement de l'economia catalana. Perspectives i reptes de futur. Cambra de Comerç (2003).

Competitivitat, productivitat i globalització. Cambra de Comerç (2004).

Inmigración y mercado de trabajo, de la Memoria sobre la situación socioeconómica y laboral. Consejo Económico y Social (2003).

Model de creixement econòmic català: Espanya o Alemanya? Diari Avui (diumenge 28 de desembre de 2003).

La tercera part ha estat la realització d'unes breus ponències introductòries:

1. “Com es mesura la productivitat des de la Unió Europea”, a càrrec de Fernando Gil.
2. “Immigració i progrés tècnic”, a càrrec de Fernando Balcells González.
3. “La visió des de l'empresariat i les multinacionals”, a càrrec de David Garrofé Puig.

IDEES PER RECORDAR

- L'arribada massiva d'immigració coincideix amb un moment d'un canvi econòmic accelerat, lligat a un procés d'obertura econòmica.
- Avui un expedient de “regularització d'ocupació” no significa sempre que l'empresa estigui en crisi. Potser té beneficis però es vol desplaçar.
- A la indústria hi falta mà d'obra. El 60% de la immigració va a treballar al sector dels serveis.
- Sous de misèria? No, Sous de mercat. Hi ha una demanda de mà d'obra barata i desregularitzada.
- La immigració permet usar extensivament treball barat. La dependència del treball barat provoca malformacions en l'economia: genera beneficis que no són invertits en avenços tecnològics.
- La productivitat mitjana és més baixa a Catalunya que al nostre entorn, exceptuant Espanya. L'economia catalana està perdent competitivitat.
- Els immigrants dinamitzen l'economia: són a l'origen de negocis diversos. En molts casos es tracta de treballar com al Pakistan i vendre a un preu català.
- L'Administració no és prou acollidora per a aquests nous negocis.
- Qui s'aprofita dels treballadors il·legals?

SESSIÓ 4. ELS EFECTES DE LA IMMIGRACIÓ ESTRANGERA A CATALUNYA SOBRE LA RENDA (17 de juny de 2005)

Ponent

Josep González Calvet (UB) i Cinto Ros Hombravella (Síndic de Greuges).

Conductor

Joaquim Sabater (Tercer Sector).

Estructura

Recordatori dels punts més destacats de la segona sessió, “Els efectes de la immigració estrangera a Catalunya sobre la producció”, dut a terme per Muriel Casals, que destaca les idees més significatives de totes les aportacions fetes.

Breu presentació, per part de Montse Solsona, de la lectura proposada com a aproximació a la temàtica de debat de la sessió:

La distribución funcional de la renta en España: Una visión macroeconómica. Ángel Laborda Peralta (2001).

Ponències introductòries:

1. “Immigració i pobresa”, a càrrec de Jacinto Ros.
2. “Distribució de la renda: salaris i beneficis”, a càrrec de Josep González Calvet.

IDEES PER RECORDAR

- La renda mitjana catalana és tretze vegades la del Marroc.
- Som davant d'un fenomen convulsiu, com sovint ha passat en l'economia catalana.
- L'expansió econòmica del període 1997-2004 hauria estat la meitat d'intensa sense la immigració. Però, amb quina filosofia econòmica creixem?
- Els immigrants aporten aproximadament el 13% del treball, però quin percentatge representen pel que fa a la producció? Depèn de com mesurem la productivitat. Quina part de la renda generada va a mans dels treballadors immigrants?
- Si l'Estat del benestar funciona és lògic que els immigrants siguin receptors nets perquè entren pels nivells més baixos de renda.
- L'assentament digne té uns costos i el seu finançament en la pràctica no està garantit.
- Ha augmentat el grau de desigualtat en la distribució dels ingressos. Els rics més rics no són assalariats. Vivim en un marc de congelació salarial. La immigració ha suavitzat el mercat de treball que estava "rescalfat", afirmen els empresaris.
- Importem pobres? Importem pobresa? Generem pobresa!

SESSIÓ 5. ELS EFECTES DE LA IMMIGRACIÓ ESTRANGERA SOBRE LA DESPESA (1 de juliol de 2005)

Ponent

Diego Arcos (Casal Argentí) i Antoni Serra Ramoneda (UAB).

Conductor

Montserrat Pallarès (UAB).

Estructura

Recordatori dels punts més destacats de la sessió anterior, “Els efectes de la immigració estrangera a Catalunya sobre la renda”, dut a terme per Muriel Casals, que ha destacat les idees més significatives de totes les aportacions que es van fer.

Breus ponències introductòries:

1. “Remesas: el caminito de las hormigas”, a càrrec de Diego Arcos.
2. “Pautas de despesa: una visió des de les entitats financeres”, a càrrec d'Antoni Serra Ramoneda.

Debat entre tots els assistents, conduït per Montserrat Pallarès.

IDEES PER RECORDAR

- Observem el PIB des de una triple perspectiva: producte, renda i despesa. Com obtenim riquesa? Com la repartim? Com l'utilitzem? Som una societat prou equitativa?
- La immigració dels anys 1960-1974 va determinar el model econòmic català. Com hi incidirà, l'onada actual? Ens preguntem sobre la qualitat del creixement econòmic i quins efectes té sobre l'estructura de la despesa.
- Hem assolit finalment una taxa d'activitat pròpia de l'entorn europeu; gràcies a la immigració.
- A Catalunya, com a Espanya, l'ocupació creix més del que ho fa la productivitat. De fet, estem malversant treball. Si el PIB per càpita no augmenta perdem qualitat de vida.
- Tornen a ser presents en l'escala retributiva catalana uns salaris molt baixos.
- Aquests salaris es destinen en gran proporció a l'estalvi (remeses al país d'origen, compra d'habitatge, etc.). La part destinada és doncs doblement feble, atès que la demanda s'orienta a la subsistència i a productes de poca qualitat.

SESSIÓ 6. EL PAPER DELS MIGRANTS EN EL DESENVOLUPAMENT (8 de juliol de 2005)

Ponent

Arcadi Oliveres Boadella (UAB).

Conductor

Montse Solsona Pairó (UAB).

Estructura

Ponència introductòria: “Els immigrants com agents de desenvolupament”, a càrrec d’Arcadi Oliveres Boadella.

Síntesi i conclusions del seminari, a càrrec de Muriel Casals Couturier.

Preguntes per a una futura recerca, a càrrec de Montse Solsona Pairó.

Debat entre tots els assistents, conduït per Montse Solsona Pairó.

IDEES PER RECORDAR

- Els europeus que sobraven al segle XIX i principi del segle XX van estimular el desenvolupament d'Amèrica: és un cas de “codesenvolupament”?
- Migrar afavoreix la distribució del patrimoni humà del planeta? Sí, però, en quines condicions?
- Hi ha més metges senegalesos a França que al Senegal.
- Facilitar el retorn voluntari dels immigrants pot ser una forma de cooperació.
- Els moviments de diners dels països del Nord als del Sud en forma de remeses compensen l'aportació de capital humà rebuda?
- Tenim un sistema econòmic que és eficaç però que no és eficient. Som atractius per al treball que ve de lluny però no som competitius amb el nostre entorn proper. No sabem quin paper se'ns atorga dins del procés de globalització.

PREGUNTES/QÜESTIONS PER AL FUTUR

- Insistir en l'anàlisi des de la doble perspectiva: demografia i economia; si sabem que l'increment de població és un factor de creixement econòmic es tracta de veure què està passant ara a Catalunya.
- Intentar un estudi microeconòmic; veure l'evolució de la productivitat en un sector o una empresa que hagi incorporat treball immigrat.
- La vinguda d'immigrants ha estat una excusa per aplaçar els deures que l'economia catalana té pendants? Pensem en la innovació tecnològica i en la revisió de l'estructura productiva.
- Quins canvis observem pel que fa a l'estructura de la despesa, quina proporció de la renda s'estalvia? Com es modifica l'esquema de consum?
- Es pot millorar la distribució de la renda sense que hi hagi creixement del PIB? (al seminari va sortir l'exemple de l'estat de Kerala, a l'Índia)
- Com s'utilitza a Catalunya el capital humà? Com se'l retribueix? Tenim constància de diferències salarials per la mateixa feina, segons l'origen geogràfic.
- Quines observacions es poden fer de cara a la política? Sembla clar que els arguments econòmics no han de determinar la decisió d'obrir més o menys la frontera. Arriben treballadors, han de ser ciutadans. El funcionament de l'Estat del benestar: aconsegueix el seu objectiu, que és evitar l'exclusió social?

En aquest llibre, les autores s'interroguen sobre els efectes que té la immigració en el funcionament del capitalisme català.

La facilitat de disposar de treball abundant i barat que ha caracteritzat l'economia catalana s'ha revelat eficaç per fer créixer la renda; però no és segur que sigui eficient pel que fa a la utilització dels recursos productius.

En aquest sentit, la reaparició de treballs mal pagats al nivell més baix de l'escala professional pot posar en qüestió els èxits assolits en l'equitat i la cohesió social.

Editorial Mediterrània